

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav translatologie

Mgr. Eva Šaušová

Srovnání dvou existujících překladů Rousseauova díla

Les Rêveries du promeneur solitaire

Comparison of two existing translations of Rousseau's

Les Rêveries du promeneur solitaire

Rigorózní práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

Praha 2009

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Čestně prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Praze, 14. 8. 2009

Eva Šaušová

Eva Šaušová

Obsah

1. Úvod.....	8
2. <i>Rêveries</i> v kontextu Rousseauova života a díla.....	9
3. České překlady Rousseauova díla	11
4. Dobový kontext vzniku prvního překladu Rousseauových <i>Rêveries du promeneur solitaire</i> u nás.....	13
4.1. Rousseau v českém literárním a kulturním kontextu prvních dvou desetiletí 20. století	13
4.2. Reakce na první vydání překladu Rousseauových <i>Rêveries</i> v českém tisku.....	16
5. Reedice překladu Karla Šafáře v roce 1962.....	18
5.1. Rozdíly mezi překladem z roku 1913 a jeho reedicí z roku 1962.....	18
5.1.1. Modernizace pravopisu.....	18
5.1.2. Změny v překladu reálií.....	19
5.1.3. Modernizace slovosledu.....	19
5.1.4. Modernizace gramatických tvarů.....	19
5.1.5. Úprava slovní zásoby.....	20
5.1.6. Výraznější změny, které ovlivňují metaforiku textu.....	21
5.1.7. Opravy významových posunů, vynechávek a nepřesností.....	22
5.1.8. Změny v interpunkci a ve členění odstavců.....	23
6. Nový překlad knihy <i>Rêveries du promeneur solitaire</i> z roku 2002.....	24
6.1. Reakce na nový překlad Rousseauových <i>Rêveries</i> v českém tisku.....	24
7. Autorova samota a znovuprožívání v jednotlivých procházkách díla <i>Les Rêveries du promeneur solitaire</i> jako východisko k analýze českých překladů díla.....	25

7.1. První procházka.....	25
7.1.1. Téma samoty.....	25
7.1.2. Znovuprožívání prožitého.....	27
7.2. Druhá procházka.....	30
7.2.1. Téma samoty.....	30
7.2.2. Znovuprožívání prožitého.....	31
7.3. Třetí procházka.....	34
7.3.1. Téma komplotu.....	34
7.3.2. Pohled Rousseau na postavu „já“ do minulosti.....	38
7.3.3. Nová forma samoty.....	40
7.3.4. Identifikace s postavou « já ».....	40
7.3.5. Reálné události zmíněné v Třetí procházce.....	41
7.4. Čtvrtá procházka.....	43
7.4.1. Vzpomínka na spáchanou lež.....	43
7.4.2. Prozkoumávání postavy „já“.....	45
7.4.3. Výjimečnost jako forma samoty – Rousseau jako jediný pravdomluvný člověk.....	46
7.5. Pátá procházka.....	47
7.5.1. Okolnosti odchodu na ostrov Saint-Pierre.....	47
7.5.2. Znovuprožívání pobytu na ostrově Saint-Pierre.....	48
7.5.3. Pohled na postavu „já“.....	53
7.6. Šestá procházka.....	54
7.6.1. Sebereflexe - prozkoumávání vlastního „já“.....	54
7.6.2. Samota jako izolace v pasivitě a rezignaci.....	55

7.6.3. Rousseauova vize vlastního „já“ jako božské bytosti.....	56
7.6.4. Bytí a zdání – problém identity ve společnosti.....	58
7.7. Sedmá procházka.....	58
7.7.1. Samota jako odlišnost, jako výjimečnost a jako útek před lidmi versus touha po začlenění se do společnosti.....	58
7.7.2. Odstup při pohledu na postavu „já“, sebeironie.....	60
7.7.3. Postava « já » jako nekoherentní kompozice jednotlivých složek.....	60
7.7.4. Reminiscence prožitých počitků, vjemů a prožitků.....	61
7.8. Osmá procházka.....	62
7.8.1. Minulost odrážející se v přítomnosti a v procesu psaní.....	62
7.8.2. Téma komplotu a všeobecného nepřátelství.....	63
7.8.3. Důležitost postavy "já" - samota jako pramen síly.....	66
7.9. Devátá procházka.....	67
7.9.1. Rousseauova výjimečnost – postava „já“ v centru dění.....	67
7.9.2. Pozice diváka – pasivita.....	67
7.9.3. Téma procházek.....	68
7.9.4. Znovuprožívání smyslových vjemů a pocitů.....	69
7.10. Desátá procházka.....	70
7.10.1. Reálné události z Rousseauova života v textu.....	70
7.10.2. Pasivita versus aktivita postavy „já“.....	71
7.11. Závěr.....	73
8. Srovnání dvou existujících českých překladů Rousseauova díla <i>Les Rêveries du promeneur solitaire</i>.....	74
8.1. I. část : Slovní zásoba, volba výrazu a její vliv na význam a expresivitu v překladech v porovnání s originálem.....	74

8.1.1. Překlad klíčových slov.....	74
8.1.2. Přesnost ve volbě překladového výrazu.....	83
8.1.3. Expresivita a emotivnost výrazu v překladech.....	89
8.1.4. Překlad idiomů a ustálených slovních spojení.....	93
8.1.5. Závěr I. části.....	95
8.2. II.část: Překlad Rousseauovy metaforiky – obraznost a sémantická pole v překladech.....	96
8.2.1. Překlad metafor světla a temnoty, hlubin a pádu.....	96
8.2.1.1. Sémantické pole hlubin v souvislosti s Rousseauovým nitrem.....	99
8.2.2. Překlad metafory sítě - síť jako synonymum pasti a léčky..	100
8.2.3. Sémantika redukováného, uzavřeného životního prostoru, metafora řetězů a pout v překladech.....	103
8.2.4. Překlad metafory fyzického pohybu vyjadřující duševní hnutí postavy.....	106
8.2.5. Sémantické pole tepla, ohně a žhavosti v překladech.....	109
8.2.6. Překlad metafor vody - voda jako symbol energie a síly....	110
8.2.7. Sémantika naplnění.....	111
8.2.8. Metafory zla v lidském nitru.....	112
8.2.9. Personifikace.....	113
8.2.10. Další rozdíly v překladu obrazných vyjádření.....	114
8.2.11. Závěr II. části.....	116
8.3. III. část: Větná struktura, gramatické kategorie, paralelismy a opakování v překladech.....	117
8.3.1. Překlad větných vzorců a polovětných konstrukcí.....	117
8.3.1.1. Překlad předložky s infinitivem.....	117
8.3.1.2. Překlad příčestí přítomného, minulého a přechodníku	

přítomného (gérondif).....	119
8.3.2. Změna slovesného způsobu, osoby a čísla v překladech....	122
8.3.2.1. Změna osoby v podmětu spojená se změnou slovesného způsobu.....	122
8.3.2.2. Změna osoby.....	124
8.3.3. Změna slovesného rodu v překladech.....	126
8.3.4. Překlad narativního praezentu.....	128
8.3.5. Absolutizace a zevšeobecnění pomocí opakování v překladech v porovnání s originálem.....	129
8.3.5.1. Intenzifikace a zevšeobecnění v originálu a jejich řešení v překladech.....	130
8.3.5.2. Intenzifikace a zevšeobecnění v překladech.....	131
8.3.6. Závěr III. části.....	133
8.4. IV. část: Rytmus, rým, aliterace a asonance v překladech.....	134
8.4.1. Závěr IV. části.....	140
8.5. V. část: Výrazné významové rozdíly a opomenutí v překladech.....	140
8.5.1. Výrazné vynechávky v překladech.....	140
8.5.2. Významové posuny, případy rozdílné interpretace a nesrozumitelnosti v překladech.....	142
8.5.3. Závěr V. části.....	146
8.6. VI. Část: Reálie v překladech.....	146
8.6.1. Závěr IV. části.....	148
9. Závěr.....	149
10. Résumé.....	152
Résumé en français.....	153
Bibliografie.....	154

1. Úvod

Úkolem této diplomové práce je srovnat dva existující české překlady díla *Les Rêveries du promeneur solitaire* Jeana-Jacquesa Rousseaua.

S ohledem na specifičnost autora, který sám spojoval své poselství s jeho jazykovým vyjádřením a chtěl tímto způsobem dosáhnout toho, že jeho slova se nebudou obracet k rozumu, ale budou směřovat přímo k lidským srdcím, volíme při zpracování diplomového úkolu netradiční postup. V první části se budeme detailně věnovat rekonstrukci obsahu výše zmiňovaného autorova poselství a zjistíme tak, jaké nejvýraznější jazykové prostředky používal k jeho předání. Na základě této analýzy se pak v druhé části pokusíme posoudit, jak si s danou problematikou poradili oba překladatelé.

Přihlédneme přitom ke skutečnosti, že překlad Karla Šafáře vzniká i přes vrocení 1962 již v roce 1913. Proti němu stojí překlad moderní z roku 2002. Je tedy pochopitelné, že jazykové a překladatelské normy jsou si velmi vzdálené. Cílem této diplomové práce nebude zmapovat rozdíly vyplývající z tohoto časového rozpětí, ale posoudit, jak úspěšně překladatelé předávají jádro Rousseauova sdělení.

2. *Rêveries* v kontextu Rousseauova života a díla

Ještě než v podrobné analýze ukážeme, jak se události Rousseauova života promítají do díla, kterému se v této práci věnujeme, pokusíme se ve stručnosti přiblížit, za jakých okolností text vznikl a jakým způsobem se řadí do Rousseauovy celoživotní tvorby.

Text *Les Rêveries du promeneur solitaire* vzniká mezi léty 1776 a 1778. Jedná se o poslední Rousseauovo dílo, které mělo být pravděpodobně většího rozsahu, ale autor je buď nestihl dokončit (2. července 1778 v Ermenonville náhle umírá), nebo se svého plánu vzdal.

Již od šedesátých let se u něj rozvíjí paranoia, duševní choroba projevující se patologickou podezíravostí, nedůvěrou k okolí, vztahovačností a neustálou snahou o sebeobhajobu. Je pravda, že pocit pronásledování není úplně neopodstatněný, protože od zveřejnění *Emila* je stíhán politickými i církevními autoritami a stává se dokonce i objektem fyzického násilí ze strany rozvášněného a církví zmanipulovaného davu. Avšak v době, kdy píše *Rêveries*, je situace klidná: pařížská policie dokonce Rousseauovi povolí, aby se usadil v hlavním městě, a to i přesto, že stále ještě platí zatykač, který na něj byl v roce 1762 vydán.

Samota, která se stala výchozím motivem *Rêveries*, je pro závěr Rousseauova života opravdu charakteristická. Není ovšem tak naprostá, jak autor v textu zdůrazňuje – žije se svou družkou Terezou a má důvěru i v několik přátel, mezi které patří Bernardin de Saint-Pierre.

V roce 1776, kdy začíná psát *Rêveries*, se Rousseau ještě věnuje kopírování not, kterým si vydělává na obživu. V srpnu 1777 však toto zaměstnání ze zdravotních důvodů opouští. Trpí bídou a kvůli Terezině nemoci se zadluží. Pomoc mu nabídne markýz de Girardin, ke kterému se Rousseau 20. května 1778 nastěhuje. U něj také 2. července 1778 umírá.

V době, kdy text vzniká, se Rousseau nachází také v morální izolaci. Po roztržce s bývalými přáteli „filozofy“ a ostentativním opuštěním mondénní společnosti se Rousseau stává v tehdejších společenských a intelektuálních kruzích zvláštním zjevem. Společnosti se vyhýbá a chce-li se

k ní obrátit veřejnou četbou svých *Vyznání*, je mu v tom zabráněno. V posledních letech života je tedy Rousseau fyzicky i morálně mimo společenské dění.

Les Rêveries du promeneur solitaire patří do období pozdních děl autobiografického charakteru. Jedná se o poměrně krátký text, rozčleněný na deset kapitol – procházek, který částečně navazuje na *Vyznání* a *Rozpravy*, zároveň se však v jedné podstatné věci odlišuje: Autor prezentuje *Rêveries* jako text, který není určený čtenářstvu, a jehož prvotním účelem tedy neměla být obhajoba před veřejností. Rousseau píše podle svých vlastních slov jediné sám pro sebe a pro své potěšení. I přes tuto zvláštnost dílo více méně navazuje na předchozí texty a potvrzuje se v něm Rousseauovo celoživotní přesvědčení – stejně jako v knihách *Vyznání* se věnuje přísnému zkoumání svého vědomí a svědomí, aby poznal svou duši a eventuálně ji vyléčil z jejích špatných sklonů. Opakuje fakt, že se distancuje od filozofů své doby, odsuzuje ateismus, osvícenecké pojetí vědy a čistý rozum bez citu a svědomí. Na cit („srdce“) a intuici klade, stejně jako v předchozích dílech, velký důraz a i zde vyzdvihuje přirozenou dobrotu lidské podstaty a „matky“ přírody. Příroda je vedle samoty dalším leitmotivem textu a projevuje se i v lásce k botanice a k herbářům, Rousseauově zálibě ve stáří.

Přestože jeho fyzický a duševní stav, jeho životní situace a představa všeobecného komplotu jsou skutečnostmi velice bolestnými, Rousseau se snaží najít smysl svého života a blaženost vyplývající ze samotné existence jediné v sobě samém. Nikdy si údajně nekladal vysoké intelektuální nároky a podle svých vlastních slov se řídil především srdcem. V tomto díle to platí dvojnásob, jeho více méně vegetativní stav mu ani nic jiného nedovoluje. Autor líčí velice poetickým způsobem snahu o naplnění své celoživotní touhy a zároveň filozofie, snahu o dosažení naprostého splynutí s přírodou, se svým opravdovým a přirozeným „já“, a tak i s Bohem.

3. České překlady Rousseauova díla

Francouzská literatura 18. století vstupuje do českého literárního a kulturního prostoru s národním obrozením. V té době se však díla nedostávají do širšího kulturního povědomí, protože jsou přístupná pouze malému množství vzdělaných obrozenců a překlady, pořizované ve valné většině z němčiny, mají být především důkazem vyjadřovacích schopností českého jazyka. Myšlenky osvícenců také vyhovovaly českému obrozeneckému programu a překlady jejich děl plnily až do konce šedesátých let 19. století politickou funkci¹.

Na začátku 70. let tato funkce mizí a francouzské 18. století začíná být v posledních třech desetiletích 19. století v překladech více méně opomíjeno. Rousseauovi je však, především jako pedagogovi, věnována pozornost právě v tomto období. V roce 1871 překládá Karel Adámek *Společenskou smlouvu*, roku 1889 vychází překlad prvních čtyř knih *Emila* od Antonína Krecara².

Na začátku 20. století se zájem o Rousseauovo dílo projevuje znovu, tentokrát naplno. V úplném vydání vychází *Emil* (1910-1913), *Vyznání* (1910-1911), nový překlad *Společenské smlouvy* (1911), *Nová Heloisa* (1912) a také *Dumy samotářského chodce na desíti procházkách* (Karel Šafář, 1913).

Ve dvacátých letech 20. století se zájem o francouzské 18. století přesunuje spíše do oblasti literatury zaměřené na lásku a erotiku. V roce 1928 a 1929 například vychází první úplný překlad *Nebezpečných známostí*, čeští čtenáři mohou v té době objevovat i Voltairovy eroticky laděné povídky. Za této situace vycházejí také nově přeložená Rousseauova velmi otevřená *Vyznání* (Stanislav Sokol, 1929).

Ve třicátých letech zájem o francouzskou literaturu 18. století celkově upadá. Hlásí se opět na konci čtyřicátých let, v průběhu let padesátých a začátkem šedesátých, kdy se pozornost soustředí především na oblast filozofie a společenského myšlení. Z Rousseauova díla je vůbec

1 České překlady z francouzské literatury 18. století, str. 115

2 České překlady z francouzské literatury 18. století, str. 116

poprvé přeložena *Rozprava o původu nerovnosti* (1949) a *Rozprava o politické ekonomii* (1956).

V šedesátých a sedmdesátých letech jsou vydávány často jen „oprášené“ starší překlady. Je to mimo jiné i případ *Dum samotářského chodce* od Karla Šafáře, které byly nově vydané v roce 1962. V roce 1967 vychází výbor z pedagogického díla a roku 1978 *Vyznání a Rozpravy*.

Nejnovější překlady Rousseaua pochází z let 1989 a 2002. V roce 1989 byla Jindřichem Veselým vůbec poprvé přeložena *Rozprava o vědách a umění* a v roce 2002 vychází v pořadí druhý překlad *Dum samotářského chodce*, tentokrát pod názvem *Sny samotářského chodce*, jehož autorkou je Eva Berková.

4. Dobový kontext vzniku prvního překladu Rousseauových *Rêveries du promeneur solitaire* u nás

Dumy samotářského chodce na desíti procházkách vyšly v roce 1913 v Levné osvětové knihnici u Karla Stanislava Sokola, jehož asi nejvýznamější edicí byla Vzdělávací bibliotéka, založená v roce 1890 za účelem vydávání překladové literatury. Vydavatel kladl důraz na historické poznání, a to odborné i podávané v subjektivní podobě osobních pamětí. Publikuje například memoáry hraběnky Potocké či Kateřiny II. Z francouzského jazyka pro K. S. Sokola překládal právě Karel Šafář.³

4. 1. Rousseau v českém literárním a kulturním kontextu prvních dvou desetiletí 20. století

Tehdejší pozornost věnovaná Rousseauovu dílu souvisí bezpochyby s kampaní, která se v roce 1907 rozpoutala proti Rousseauovi v kontextu 130. výročí jeho úmrtí a která pak vyvrcholila v roce 1912 antirousseauovskými články v *L'Action française* a Barrèsovým zásahem v parlamentu, kterým měly být zastaveny přípravy oslav u příležitosti 200. výročí Rousseauova narození. Francouzská pravice totiž viděla v Rousseauovi původce anarchie, který romantickým individualismem podkopává řád a tradici⁴. Tyto silné protirusseauovské nálady ve Francii měly dopad i na vnímání Rousseauova díla u nás. F.X. Šalda v roce 1907 příznivě recenzuje francouzské antirousseauovské studie⁵, což vyvolává ostrou polemiku s S.K. Neumannem, který mu vyčítá nepochopení politické tendenčnosti celého protirusseauovského hnutí ve Francii.

Pro Šaldu zůstává Rousseau autorem stále vysoce aktuálním a jeho vztah k němu se od začátku století vyvíjí – v roce 1912 přehodnocuje svoje závěry (již tehdy značně ambivalentní – viz níže) učiněné již v roce 1904 v hesle Ottova slovníku naučného⁶ a potvrzené v recenzích z druhé poloviny

3 Lexikon české literatury 4/II S-T, str. 252-253

4 Šalda a Rousseau, str. 52

5 Jedná se o studie J.Lemaître a P. Lassera (Šalda a Rousseau, str. 52)

6 Šalda a Rousseau, str. 52 - Ottův slovník naučný XXI, 1042

desátých let 20. století.

V hesle „J. J. Rousseau“ z roku 1904 Šalda kritizuje Rousseauovy povahové vlastnosti – již v mládí se „oddává tuláctví i krádeži“, je „zmítán svojí pošetilostí i tuláckým pudem, dopouští se nízkého činu („zločinu“) tím, že nechal své děti v siročinci. Šalda poukazuje na stav jeho „tehdejší mravnosti“: strach ze zodpovědnosti, z „břemene výchovy a výživy“, zneužívání lidské dobroty. Ovšem již zde kladně hodnotí, že se Rousseau snaží uvést v soulad svojí nauku a způsob života – svědčí to o upřímnosti jeho přesvědčení. Forma, jakou se o to snaží je však hrubá, cynická, teatrální. Autor hesla sice Rousseaua vidí jako plebejce par excellence: prostota vkusu, láska k hrubosti, prudkost nenávisti atd., díky této prostotě si ale podle něj udržuje citovost a citlivost, vnímavost a dojmavost, vášnivost. Šalda se o něm vyjadřuje jako o „člověku víry a lásky, (...) apoštolovi, propagátorovi, mučedníkovi“.

Co se týče Šaldova prvotního přístupu k Rousseauovu literárnímu dílu, negativní kritika je vyvažována kladným hodnocením klíčového vlivu na moderní literaturu: ryzost, upřímnost, vášnivost citu, nepokoj duše; přínos v oblasti románové tvorby – myšlenkově pozvedl román z pouhého frivolního či dobrodružného žánru na úroveň tragédie (popis vnitřních dějů, duševních procesů, řešení morálních otázek atd.); poetičnost a rytmičnost stylu. Podle Šaldy se jedná se o „nový způsob cítění i nazírání i novou formu literárního výrazu, který ovlivnil evropský romantismus“. Jako negativum vidí deklamační a rétorický charakter, slabou logickou argumentaci, chaotičnost v podání psychologie a náboženské filosofie, neúplnost, abstraktnost, nejasnost myšlenek, místy i absurdních, myšlenkové rozpory, neschopnost souvisle uvažovat a ovládat své ideje.

O celkovém vlivu Rousseaua na moderní literaturu se Šalda vyjadřuje následovně: „Vliv Rousseauův v moderní literaturu, politiku, morálku byl nesmírný: R. stojí na prahu moderní doby a prahu všech dalších jejích drah a stezek. (...) Rousseauův význam možno pochopiti nejspíše tak, že jím vstupuje do moderní literatury a kultury lid: R. je plebejec, a síla i

slabost jeho jest v tomto plebejství.”⁷

V úvodní studii ke sbírce esejů Duše a dílo z roku 1912 se již Šalda zcela oprostil od kritiky Rousseauova charakteru a soustředil se především na kladné stránky jeho přínosu literatuře. Jeho argumentace je již o poznání propracovanější a některé motivy z hesla z Ottova slovníku se vrací, přetavené ovšem do ryze pozitivní kritiky.

Hned v úvodu zdůrazňuje jeho aktuálnost: „Všude, kamkoli se obrátíš, narážíš dnes na Rousseaua.“⁸ I v Šaldově době jsou cíle stejné, jako měl v Rousseau ve své - „...doceniti nesmírnost života, jeho nevyzpytatelnou sílu, tajemství, krásu a velikost; odmítnout mrtvé formulky, které se stavějí mezi něj a tebe a ochuzují tě o jeho plnost; nalézati nové, hojnější cesty k němu; vyvolávati si a ovládati methodicky životní extasi.“⁹

Obrovskou sílu vlivu na další směřování literatury ilustruje například jmény slavných autorů, kteří z něj čerpali.

Opět oslavuje lyričnost prózy, její rytmus a harmoničnost, užívání obrazů a metafor, které byly tehdy typické jen pro poezii. Upozorňuje na dojímavost, podmanivost a strhujícínost této prózy. I v tomto ohledu je podle Šaldy jeho vliv na podobu literární tvorby nepopiratelný: “Před Rousseauem maluje se výlučně zrakem, to jest referuje se prostě a přesně o vnějším světě, po něm maluje se sluchově: nepřevádí se a nepřekládá se příroda, nýbrž jest znova vytvářena ze samé látky slovné, rytmy, ceasurami, aliteracemi.“ Vytváří se „slovný organismus, který má svou absolutní uměleckou pravdu a platnost mimo vnějškový předmět nebo děj, jenž klesá na pouhý předmět nebo záminku“.¹⁰

V Rousseauovu plebejství, v němž Šalda viděl v roce 1904 sílu, ale i slabost, spatřuje v roce 1912 hlavní metodu a zbraň: „Rousseau vycítil potřeby rodící se doby; poznal, že starý životní obsah zvětral a zkysl a že nový, nepojmenovaný a neutříděný posud, tísní se na jeho místo; a první ve své době třídil, organisoval, křtil a propagoval tento nový obsah životní.

7 Ottův slovník naučný, str. 1042 – 1046

8 Šalda, F. X., str. 223

9 Šalda, F. X., str. 224 - 225

10 Šalda, F. X., str. 244

Jeho primitivism je prostředek kulturní, metoda kulturní i zbroj kulturní – ne návrat v divošství.¹¹ Rousseauův cit pro vášeň je životadárnou a životaschopnou silou, která je jako jediná schopna překonat zkostnatělý klasicismus a obrátit poezii k přirozenému lidskému prožívání.

Právě v této oblasti prožitku ještě Šalda cítí potřebu kriticky upozornit na negativní stránky Rousseauova života a charakteru. Rousseau podle něj tvoří z prázdna – nikoli z prožitku, ale z chiméry, ze snění o prožitku, samotný prožitek v jeho životě chybí: „Nebezpečí citu, z něhož se činí jediná strava duševní, nebezpečí subjektivismu, o nějž opřel Rousseau moderní poezii, jsou příliš nasnadě, aby bylo třeba obšírně je dokazovati.“¹² Hlavní nebezpečí vidí Šalda v tom, že se cit zvrhává v sentimentalitu.

V momentě, kdy u nás vychází první překlad Dum, je tedy mínění literárních a kulturních kruhů tomuto autorovi po vášnivých polemikách nakloněno. I Šaldovo chápání Rousseauova díla „se dá charakterizovat jako zásadní ztotožnění s jistými výhradami“¹³. V roce 1910 se jej zastal také Jaroslav Novák v předmluvě k překladu *Emila* a roku 1912 Barrèsův zákrok ostře kritizuje Hanuš Jelínek v *Lumíru*.¹⁴

4. 2. Reakce na první vydání překladu Rousseauových Rêveries v českém tisku

Za účelem zjištění ohlasů odborné veřejnosti na první vydání tohoto Rousseauova díla u nás bylo nutné projít periodika daného období a prohlédnout jejich literární rubriky.

Po konzultaci s odborníky z Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea byly vytipovány následující časopisy: *Česká kultura*; *Hlídka*; *Květy*; *Máj*; *Moderní revue pro literaturu, umění a život*; *Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální*; *Přehled revuí. Rozhledy po kulturním světě českém i cizím*; *Volné směry. Umělecký měsíčník*.

Vzhledem k tomu, že bezprostřední reakce na novinky na knižním

11 Šalda, F. X., str. 242

12 Šalda, F. X., str. 230-231

13 Šalda a Rousseau, str. 55

14 České překlady z francouzské literatury 18. století, str. 117

trhu či reklamy na připravované tituly se objevovaly často také v *Národních listech* a v *Českém slově*, byly shlednuty i tyto deníky: *České slovo* za rok 1913 a počátek roku 1914, *Národní listy* jen za rok 1913, protože svazek novin z roku 1914 byl za války poničený a je v nekonzultovatelném stavu. V *Českém slově* jsme se zaměřili na rubriku „Literatura“ a „Co budeme čísti“, v *Národních listech* existoval taktéž sloupek „Literatura“ a „Bibliografie“ a dále pak rubrika „Z knižních novinek“.

Výsledek hledání je prakticky nulový: ani jedno z periodik vydání Rousseauových *Dum samotářského chodce na desíti procházkách* nezmiňuje. Ani ve velice podrobném rejstříku *Národních listů* pro rok 1913 se heslo „Rousseau“ vůbec neobjevuje.

Absence jakékoliv kritiky či alespoň zmínky lze možná také přičíst faktu, že kniha vychází v levné, pravděpodobně v ne příliš renomované edici, a také poměrně malému rozsahu díla.

5. Reedice překladu Karla Šafáře v roce 1962

Český text *Rêverie du promeneur solitaire*, který je předmětem srovnání této práce, je modernizovaným a opětovně vydaným překladem Karla Šafáře z roku 1913. Vyšel ve Státním nakladatelství krásné literatury a umění v edici Světová četba k 250. výročí narození J. J. Rousseaua. Státní nakladatelství krásné literatury a umění (pozdější Odeon) se soustřeďuje především na překlady současné literatury ze všech kontinentů. V rámci edice Světová četba, věnované jednotlivým dílům klasiků, bylo publikováno velké množství kvalitních překladů klasických i současných děl (od roku 1953 do 80. roku 500 svazků), přičemž je patrná i snaha aktuálně reagovat na výročí narození či úmrtí autorů¹⁵.

5. 1. Rozdíly mezi překladem z roku 1913 a jeho reedicí z roku 1962

Díky Oddělení zámeckých knihoven Národního muzea bylo možné prohlédnout a srovnat původní české vydání díla s běžně dostupnou reedicí z roku 1962. Bylo zjištěno, že text byl upraven a zmodernizován, v některých případech bylo nutné opravit i významové chyby překladu. Předpokládáme, že tyto úpravy provedl sám překladatel, eventuálně za spolupráce redaktora.

Pro ilustraci uvádíme všechny druhy změn a doprovázíme je příklady:

5. 1. 1. Modernizace pravopisu:

raffinovanost (str.5) – *rafinovanost* (str.13)

aplikace (str. 52) – *aplikace* (str.66)

terrassa (str. 71) – *terasa* (str. 84)

passivní (str. 154) – *pasivní* (str. 165)

5. 1. 1. 1. Modernizace pravopisu vlastních jmen a přechylování:

Plutarch (str. 47) – *Plutarchos* (str. 61)

pí Geoffrin (str. 136) – paní Geoffrinovou (str. 147)
Muhamed; Seid (str. 138) – Mohamed; Zeid (str. 149)

5. 1. 2. Změny v překladu reálií

5. 1. 2. 1. Počeštění francouzského názvu:
Nouvelle-France (str. 141) – Nová Francie (str. 151)

5. 1. 2. 2. Změny u vlastních jmen

*Pan * * *, se kterým... (str. 22) – Pan Lenoir, policejní ředitel, s nímž ... (str. 36)*

*Paní * * * (str. 23) – Paní d'Ormoy (str. 36)*

Abbé Royou (str. 47) – Abbé Rosier (str. 61)

*Pan F ...; p. B ...; paní * * * (str. 62) – p. Foulquier; p. Benoir; paní Vacassinová (str. 75)*

Doktor d'Jolmais (str. 73; na straně 99 je již správně uvedeno d'Ivernois) – Doktor d'Ivernois (str. 86)

d'Escherry; na hoře Chasserome (str. 115) – d'Escherny; na hoře Chasseronnu (str. 128)

5. 1. 3. Modernizace slovosledu

např.

..., která mne vážala k nim. (str. 5) – ..., která mne k nim vážala. (str. 19)

Zatím však, leč bych byl tupý, jak bych mohl dívati se jen na okamžik na svou situaci, a nevidět ji tak hroznou, jakou ji udělali, a nehynouti bolestí a zoufalstvím? (str. 121)

A zatím, jak bych se mohl jen na okamžik zadívat na své postavení a nevidět je, ledaže bych byl tupý, jakým je udělali, a nehynout bolestí a zoufalstvím. (str. 133)

5. 1. 4. Modernizace gramatických tvarů

5. 1. 4. 1. Použití plusquamperfekta

např.

... odtržen byv od nich a ode všeho... (str. 5) – ...odtržen od nich a ode všeho... (str. 19)

5. 1. 4. 2. Modernizace infinitivu odejmutím koncovky -ti

5. 1. 4. 3. Redukce počtu přechodníků

např.

..., ocitaje se opět mezi přáteli... (str. 5) – ... a ocitnu se opět mezi svými přáteli... (str. 19)

5. 1. 4. 4. Změna koncovek přídavných jmen

např.

Kliden (str. 10) – klidný (str. 24)

5. 1. 5. Úprava slovní zásoby

5. 1. 5. 1. Obecně by se dalo předpokládat, že starší vydání bude inklinovat k transkripci francouzských výrazů považovaných za mezinárodní:

např.

Resignace (str. 7) – *odevzdanost* (str. 21)

meditace (str. 14) – *rozjímání* (str. 28)

... *a napomáhá mi k resignaci.* (str. 27) - ... *a napomáhá mi, abych se oddal do vůle osudu.* (str. 40) / *originál: ...m'aide à me résigner.* (str. 54)

veliká revoluce (str. 34) – *veliký převrat* (str. 47)

... *učinily mne jen nullou.* (str. 92) - ... *zatím však mě udělalo jen bezvýznamným.* (str. 104)

illuse (str. 127) – *sebeklamy* (str. 138)

5. 1. 5. 2. V pár případech ale z nejasných důvodů dochází k postupu opačnému:

např.

Obvyklý stav své duše (str. 15) – *habituální stav své duše* (str. 29) / *originál: état habituel de mon âme* (str. 44)

naše učené pány a dámy (str. 140) – *naše doktory a doktorky* (str. 150) / *originál: docteurs et doctoresses* (str. 155)

5. 1. 5. 3. Význam některých slov se v průběhu času pozměnil či znejasnil, proto je autor nahradil výrazy jasnějšími. Je možné, že se snažil i opravit své původní nepřesnosti. Ve starším textu se také objevují kalky francouzských výrazů, které se překladatel snaží v reedici eliminovat:

zdravé smysly (str. 6) – *zdravý rozum* (str. 20) / *originál: bon sens* (str. 36)

směšně důvěrný obličej (str. 22) – *směšně šetrný obličej* (str. 36) / *originál: air si risiblement discret* (str. 50)

čestný muž (str. 68) – *čestný člověk* (str. 81) / *originál: l'honnête homme* (str. 92)

teskné výčitky (str. 70) – *něžný stesk* (str. 83) / *originál: tendres regrets* (str. 93)

... *nemohu věřiti, že bych byl samojediný, který by měl tak přirozený smysl, třebaže jsem ho dosud nenašel u nikoho jiného.* (str. 70) - ... *nemohu se domnívat, že jsem samojediný, kdo má tak přirozený vkus, byť jsem ho až dosud nenašel u nikoho jiného.* (str. 83) / *originál: ... un goût si naturel...* (str. 93)

Běda! Právě když opouštíme svou schránku, jsme na ni nejvíce upoutáni! (str. 83) – *Běda! Právě když začínáme opouštět svou schránku, jsme jí nejvíce zacláněni.* (str. 96) / *Hélas, c'est quand on commence à quitter sa dépouille qu'on en est le plus offusqué!* (str. 105) Překladatel výraz zpřesňuje tím, že se vrací k původnímu – latinskému – významu slova: *offuscare* – *obscurcir*

Dumání (str. 101) – snění (str.113); stejně tak i slovesa “dumat” - “snít”, přičemž v názvu knihy je původní substantivum “dumy” zachováno.

... usiloval jsem v jejím náručí vyhnouti se ranám jejich dětek:... (str. 106-107) - ... usiloval jsem v jejím náručí vyhnout se ranám jejich dětek. (str. 119)

Kurníky, rybníčky (str. 109) – voliéry, vodní nádrže (str. 122)

v původním překladu se častěji objevuje slovo “rozkoš”, v reedici je to naopak “radost”: např. str. 132 – str. 143; str. 149 – str. 159. / originál: plaisir

... během krátkých zásvitů blaha... (str. 132) - ... během krátkých období blahobytu... (str. 143)

...se mi zdál jednou z oněch much, které se drží stále v mých stopách... (str. 142) - ... se mi zdál jedním z oněch čmuchalů, stále za mnou vysílaných... (str.152)

5. 1. 5. 4. Některé úpravy slovní zásoby však překlad znepřesňují, či působí dokonce násilně:

Ale to znamená přetřít otázku, aniž jsme ji rozhodli. (str. 53) – Ale to znamená přejít a nerozřešit otázku (str. 67) / originál: Mais c'est là trancher la question sans la résoudre.(str. 78)

Zřekl jsem se vši parády; žádný kord již, hodinky, bílé punčochy, zlaté prošívání... (str.33) - ... Zřekl jsem se vši parády, žádný kočí již, hodinky, bílé punčochy, zlaté prošívání ... (str. 47)

Můžeme se domáhati pozemku, třeba neúrodného... (str. 55) – Můžeme se domáhat pozemku, třeba neplodného ... (str. 65) / originál: terrain stéril. (Pozn. Rousseau dále používá spojen “vérité stérile”, ale zde již překladatel používá přídavné jméno “jalový”)

...všechny mé hříchy pocházejí z opomenutí, zřídka z provinění. (str. 97) - ... všechny mé hříchy pocházejí z opuštění, málokdy z dopuštění. (str. 109-110)

..., že naučil jsem se bez reptání snášeti jeho nutnosti. (str. 123) - ...naučil jsem se bez reptání snášet jeho nutnosti;...(str.135) / originál skutečně používá slovo “joug”(str. 141)

5. 1. 6. Výraznější změny, které ovlivňují metaforiku textu

Jak mohu mu porozuměti ještě dnes, kdy jsem se mu (osudu) odevzdal? (str. 6) – Jak jej mohu chápat ještě dnes, kdy jsem mu vydán? (str. 20) V první verzi překladu překladatel narušuje pasivní přístup autora ke svému osudu (viz francouzský výraz “être livré à qqch”).

Hle, toť motif mé důvěry: mé srdce a můj rozum volají na mne, že se nemýlím. (str. 27) – Hle, toť důvod mé důvěry. Mé srdce a můj rozum volají na mne, že mě nezklame. (str. 41) / originál: Voilà le motif de ma confiance, mon coeur et ma raison me crient qu'elle ne me trompera pas. (str. 55) Překladatel v první verzi narušuje obraznost, která ve čtenáři vytváří pocit, že Rousseauovy city,

pocity i rozum existují a na něj působí nezávisle na jeho duši a na jeho vůli.

...rozkoše, které vycházejí nám bezprostředně z přírody,... (str. 90) - ...ty, které tryskají přímo z přirozenosti,... (str. 103). V druhé verzi překladatel srozumitelněji (a podle kontextu i správněji) řeší otázku substantiva “nature”, ale slovesem “tryskat” přehání metaforiku spontaneity (originál užívá neutrálního slovesa “venir” - str.111)

Kdybych byl zůstal svoboden, v úkrytu, osamocen,... (str. 94) – Kdybych byl zůstal volný, neznámý, osamělý, ... (str.107). V reedici překlad upravuje chybnou metaforiku bezpečí, která v originálu, v adjektivu “obscure” (str. 115), není obsažena.

Upadl jsem do všech pastí, jež pod mými kročejí byly vykopány. (str. 122) – Upadl jsem do všech pastí, jež byly nastraženy pod mýma nohama. (str. 133) / originál: Je tombais dans tous le pièges qu'on creusa sous mes pas. (str. 139). Překladatel oslabuje v druhé verzi překladu metaforiku hlubin, která prostupuje celým originálním textem.

...jakmile již není nárazu, vzrušení přestává, nic sdílného nemůže se ve mně prodloužit. (str. 133) - ... jakmile již není nárazu, pohyb přestane, žádný přenesený pohyb se nemůže ve mně prodloužit. (str. 145) / originál: ...sitôt qu'il n'y a plus de choc, le mouvement cesse, rien de communiqué ne peut se prolonger en moi. (str. 150). V reedici překladatel upravuje text v tom smyslu, aby byl v metaforice fyzikálních zákonů pohybu – akce/reakce - věrnější originálu.

5. 1. 7. Opravy významových posunů, vynechávek a nepřesností

...ukončíte dny své proti jejich vůli. (str.14) - ... ukončit své dny v pokoji proti jejich vůli. (str. 28) / originál:...d'achever mes jours en paix malgré eux. (str. 43) Překladatel ve druhé verzi překladu opravuje svoji původní zásadní významovou chybu.

Jistý pán, kterého jsem neznal a který mne laskavě nějakou chvíli vyprovázel, radil mi... (str. 21) – Nějaký pán, kterého jsem neznal a jenž mě milosrdně nějakou chvíli vyprovázel, když zvěděl, že bydlím tak daleko,... (str. 34) / originál skutečně obsahuje upřesnění “apprenant que je demeurais si loin”, překladatel tedy v reedici opravuje své opomenutí.

... neboť v náladě, v jaké jsem viděl spohustolovníky, ... (str. 62) - ... neboť v náladě, v jaké jsem viděl tazatelku, ... (str. 75) / originál: ... car dans la disposition où je voyais celle qui me faisait la la question ... (str. 86). Překladatel opravuje úvodní drobnou nepřesnost.

Toulal jsem se po lesích a horách, ... (str. 102) – Toulal jsem se bezstarostně po lesích a horách,... (str. 115) / originál: J'errais nonchalamment dans les bois et dans les montagnes, ... (str. 123) Překladatel dodává větě náladu bezstarostnosti, která je v originálu ve slově “nonchalamment” skutečně přítomna.

5. 1. 7. 1. Znepřesnění překladu v reedici

... *býti moudrý, pravdomluvný, skromný a méně si o sobě mysliti.* (str. 69) - ... *být moudrý, skromný a méně si o sobě myslit.* (str. 82) / *originál: ... à être sage, vrai, modeste, et à moins présumer de soi.* (str. 92) Není zcela jasné, z jakého důvodu překladatel vynechává v reedici adjektivum "vrai", které se přitom zdá být pro tuto kapitolu příznačné.

... *po obědě přešli jsme lesem Boulogneským až k la Muette; tam jsme si sedli ...* (str. 143) - *Po obědě jsme prošli Boulogneským lesem; tam jsme si sedli ...* (str. 153). Překladatel vynechává v druhé verzi textu cíl cesty, který je ovšem v originálu jasně řečen.

5. 1. 8. Změny v interpunkci a ve členění odstavců

Ke změnám v interpunkci dochází velmi hojně, protože v první verzi překladatel interpunkci zcela nerespektuje (používá často dvojtečky nebo středníku namísto původní tečky) a reedici tedy tyto nepřesnosti opravuje:
např.

To jsem si říkal; můj rozum, mé srdce... (str. 126) – *To jsem si říkal. Můj rozum, mé srdce...* (str. 138)

Ke změnám ve členění odstavců dochází méně často a většinou se jedná také o opravy směřující k navrácení textu blíže originálu:
např.

Nový odstavec: *Někdy začínám s úsilím...* (str. 88) – začleněno v jednom odstavci (str. 101)

Nový odstavec: *Muž moudrý...* (str. 125) – začleněno v jednom odstavci (str. 137)

Dochází však i případům, kdy překladatel v reedici přistupuje k novému členění odstavců, které není zcela věrné originálu:
např.

Začleněno v jednom odstavci: *Od té doby ...* (str. 155) - nový odstavec: *Od té doby...* (str. 166)

6. Nový překlad knihy *Les Rêveries du promeneur solitaire* z roku 2002

Překlad knihy pod názvem *Sny samotářského chodce* vychází jako vůbec první publikace nakladatelství K+D Svoboda a jeho autorkou je Eva Berková.

6. 1. Reakce na nový překlad Rousseauových *Rêveries* v českém tisku

Díky databázi JIB /<http://www.jib.cz/> jsme našli recenzi na *Sny samotářského chodce* ve *Tvaru*, roč.14, c.4/2003 str.21. Autorkou recenze je Pavla Pohanková. Text se věnuje obsahové a stylistické stránce díla, vyzdvihuje aktuálnost autora a kladně hodnotí nový pohled na Rousseauovo poslední dílo, který přináší Ondřej Kafka v předmluvě. O samotném překladu a jeho kvalitě se autorka nezmiňuje.

7. Autorova samota a znovuprožívání v jednotlivých procházkách díla **Les Rêveries du promeneur solitaire jako východisko k analýze českých** **překladů díla**

Rêveries jsou dílem nedokončeným, jedná se o poslední větší dílo, které Rousseau napsal. V textu se líčení jeho současného stavu, který je v podstatě „vegetativním“ bytím, profiluje na vzpomínkách – důkazech „všeobecného spiknutí“, na rekonstrukci okamžiků štěstí (pobyt v přírodě), zmařených dobrých úmyslů, které svědčí o čistotě jeho duše, atd., to vše na základě opozice **bytí** – **zdání**. Východiskem je Rousseauova radikální „samota“. Budeme se snažit ukázat, jak Rousseau v *Rêveries* znovuprožívá události svého života, jak je interpretuje a využívá v textu a jak stylizuje postavu „já“. Dalším předmětem rozboru je samota - jak k ní došel, kde všude se v textu objevuje a v jakých podobách.

Tuto analýzu provádíme z toho důvodu, abychom mohli detailně rozebrat slovní a stylistické vyjádření výše zmíněné tematiky, a vytvořit si tak základnu pro posouzení obou českých překladů.

7. 1. První procházka

7. 1. 1. Téma samoty

« *Me voici donc seul sur la terre, n'ayant plus de frère, de prochain, d'ami, de société que moi-même.* » Samota je zásadní okolností pro celý text *Rêveries* a celá kniha se také tímto tématem otevírá. Úvodní věta je formulována tak, že klade důraz jak na izolaci postavy „já“, tak na „já“ jako takové, jako na centrální postavu celého textu. Neslovesná větná konstrukce vytvořená pomocí zájmena *me* s prezentativem *voici* podtrhuje pocit izolovanosti a zároveň pasivity postavy. Věta se uzavírá opět na zájmenu *moi*, tentokrát ještě posíleném pomocí *même* a svou finální pozicí ve větě.

Pomocí konkluzivní spojky *donc* je naznačeno, že samota je vyústěním Rousseauova života a že celý následující text musí být čten na pozadí této absolutní a neřešitelné izolace od lidí.

« *Oui, sans doute, il faut que j'aie fait, sans que je m'en aperçusse un saut de la veille au sommeil, ou plutôt de la vie à la mort.* » (...)

„*Tout est fini pour moi sur la terre. On ne peut plus m'y faire ni bien ni mal. Il ne me reste plus rien à espérer ni à craindre en ce monde, et me voilà tranquille au fond de l'abîme, pauvre mortel infortuné, mais impassible comme Dieu même.*“

Rousseau se cítí být vyvržen ze života. Zdůrazňuje, že původcem této samoty není on, ale ostatní lidé, kteří tuto situaci úmyslně vyvolali, což se potvrzuje i na dalších místech v textu např.: « *Les hommes ont brisé violemment tous les liens qui m'attachaient à eux* » (...); „...*puisqu'ils l'ont voulu...*“; „*mes persécuteurs*“; „*les directeurs de ma destinée*“ atd. Podmět „*les hommes*“ je doplněn akčními slovesnými přísudky, což posiluje dojem, že Rousseau byl do samoty uvržen ostatními.

Postava „já“ je explicitně (dále v textu jsou opakovaně používány i výrazy *je ne sais pas comment, je me suis vu précipité*) podávána autorem jako naprosto pasivní, dokonce je pomocí neosobních zájmen, opakovaných absolutních negací a smazáváním protikladů (*ni bien ni mal*) svým způsobem potlačována její samotná existence, což je dáno i lexikálním polem smrti a konce (dále v textu je vymazání postavy z lidského světa explicitně řečeno ve tvrzení « *je suis nul désormais parmi les hommes* »). Zajímavý je také velice řídký výskyt souvětí a podřadících spojek – tímto způsobem je vyvolán dojem rezignovaného konstatování stavu, který je postavou trpěn.

Pocit hlubokého a velice silného utrpení je dán i obrazností – duchovní rozměr postavy je metaforicky spojen s vesmírným prostorem (časté opakování příslovečného určení místa *sur la terre*, které získává svůj pravý význam až ve srovnání s větou « *Je suis sur la terre comme dans une planète étrangère où je serais tombé de celle que j'habitais* »). Postava a její

utrpení se tak vymykají lidským měřítkům a její izolace od lidí je naprostá. Obraz pádu na planetu Zemi odpovídá zároveň výše zmiňované pasivitě postavy.

Rousseau postavu „já“ prezentuje jako nanejvýš trpící a ubohou, zároveň ji však hned od počátku textu staví vysoko nad ostatní smrtelníky – nachází se sice na dně hluboké propasti svého neštěstí, je jen ubohým smrtelníkem, ale je „*tranquille a impassible comme Dieu même*“. Tento klid a netečnost jsou ale možné opravdu jen v naprostém uzavření se do sebe. Jak je vidět ve větě, která téměř bezprostředně následuje, Rousseau se nesmí ani pohledem věnovat tomu, co je mu vnější: « *Si je reconnais autour de moi quelque chose, ce ne sont que des objets affligeants et déchirants pour mon coeur, et je ne peut jeter les yeux sur ce qui me touche et m'entoure sans y trouver toujours quelque sujet de dédain qui m'indigne, ou de douleur qui m'afflige.* » Nepřítomnost citu, a tím pádem i utrpení, je okolím narušována velice agresivně, jak o tom svědčí přívlastky *affligeants* a *déchirants* a i samo sloveso *affliger*.

Na základě těchto konstatování můžeme usoudit, že Rousseau se cítí být do samoty uvržen lidskou společností a zpočátku mu izolace působí bolest, především z toho důvodu, že je mu nepochopitelná a záhadná - tento pocit podporuje také sémantické pole týkající se světla a temnoty. Následkem toho se pak sám systematicky izoluje, aby se vyhnul utrpení a vychutnával pocit štěstí ze sebe samotného : « *Les hommes auraient beau revenir à moi, ils ne me retrouveraient plus. Avec le dédain qu'ils m'ont inspiré leur commerce me serait insipide et même à charge, et je suis cent fois plus heureux dans ma solitude que je ne pouvais l'être en vivant avec eux.* » Rousseau hodnotí svoji izolaci vysoce kladně a svoji osobu klade nad lidské pokolení - z naprostého negativa tak činí pozitivum.

7. 1. 2. Znovuprožívání prožitého

« *Depuis quinze ans et plus que je suis dans cette étrange position elle me paraît encore un rêve. Je m'imagine toujours qu'une indigestion me tourmente, que je dors d'un mauvais sommeil, et que je vais me réveiller*

bien soulagé de ma peine en me retrouvant avec mes amis. »

Tato věta, kterou začíná první odstavec První procházky, popisuje situaci, ve které se Rousseau nachází, když začíná psát *Rêveries*. Stav trvá již od 9. června roku 1762, kdy byl pařížským parlamentem odsouzen *Emil* a na autora byl vydán zatykač. Rousseau prchá z Paříže a uchyluje se ke svému příteli Danielu Roquinovi do Yverdonu na bernském území. Už 19. června, ani ne šest dní poté, co do Švýcarska dorazil, na něj vydává zatykač i Ženeva a 1. července jej Yverdonský bailli slušně vyzývá, aby opustil bernský kanton. Vzhledem k tomu, že *Rêveries* začíná Rousseau psát v roce 1776, uběhlo od těchto událostí čtrnáct let. Rousseau nejen že píše patnáct, (to by se dalo chápat jako přibližné zaokrouhlení) ale dodává « *et plus* », čímž své trápení umocňuje a prodlužuje. Úsek textu je v přítomném a budoucím čase s příslovci času *encore* a *toujours*, to znamená, že popisovaný stav je stále aktuální. Rousseau jako autor textu se s postavou « já » ztotožňuje (explicitně toto ztotožnění vyjadřuje vyjadřuje dále v textu: « *Pouvais-je dans mon bon sens supposer qu'un jour, moi le même homme que je l'étais, le même que je le suis encore ...* ».) Zároveň však od ní má odstup, aby ji mohl kvaziobjektivně popisovat. Toto rozdvojení je daleko markantnější v následující větě « *Oui, sans doute, il faut que j'aie fait sans que m'en aperçusse un saut de la veille au sommeil, ou plutôt de la vie à la mort.* », kde Rousseau pohled na sebe samého objektivizuje pomocí vazby *il faut*. Odstup od postavy « já » jasně vyvstává, když Rousseau - autor shrnuje, v čem spočívá text *Rêveries* : « *Il y sera beaucoup question de moi parce qu'un solitaire qui réfléchit s'occupe nécessairement beaucoup de lui-même.* »(...) « *Mon coeur s'est purifié à la coupelle d'adversité, et j'y trouve à peine en le sondant avec soin quelque reste de penchant répréhensible.* » Znovu se setkáváme s obecnou formulací *Il y sera (...)* *question* a zároveň je postava « já » pomocí metafory redukována na « *mon coeur* » a Rousseau-autor si dává za úkol toto « já » zkoumat. Ten samý přístup je zřetelný, když Rousseau přirovnává metodu své práce k fyzikálnímu výzkumu : « *Je ferais sur moi-même à quelque égard les opérations que font les physiciens sur l'air pour en connaître l'état*

journalier. J'appliquerai le baromètre à mon âme, (...). »

« Je me suis débattu longtemps, aussi violemment que vainement ».

Kroky, které Rousseau činil, aby se ospravedlnil a vymanil z izolace, do které byl uvržen, byly četné a více či méně poznamenané jeho duševní chorobou. Z oblasti tvorby jmenujme *Vyznání*, v jejichž veřejné četbě mu bylo zabráněno, a *Rozpravy* – „*Mais je comptais encore sur l'avenir, et j'espérais qu'une génération meilleure (...) démêlerait aisément l'artifice de ceux qui la dirigent et me verrait enfin tel que je suis. C'est cet espoir, qui m'a fait écrire mes Dialogues, et qui a suggéré mille tentatives pour les faire passer à la postérité*“. V této pasáži textu se plně projevuje Rousseauova touha po ospravedlnění své osoby a rozkol mezi bytím a zdáním – témata, která se objevují v celém Rousseauově díle. Françoise Barguillet¹⁶ vyslovuje myšlenku, že pocit viny a touha po ospravedlnění souvisí se smrtí Rousseauovy matky při porodu. Ta výrazně narušila otcovsko-synovský vztah. Jako příklad uveďme scénu, ke které občas docházelo: Isaac Rousseau v záchvatech zármutku objímal syna a prosil jej: „vrať mi ji!“ V *Rêveries* se sice Rousseau výslovně brání tomu, že by ho tento text měl očistit a vysvětlit jeho prohřešky (*« Ces feuilles peuvent donc être regardées comme un appendice des mes Confessions mais je ne leur en donne plus le titre, ne sentant plus rien à dire qui puisse le mériter. Mon coeur s'est purifié (...). Que j'ai à confesser (...) ? Je n'ai plus à me louer qu'à me blâmer. »*), ale v konečném důsledku se stejně nejedná o nic jiného, než o prezentování svého čistého a pravého « já ».

Rousseau zde naráží i na pokus svěřit své *Rozpravy* Prozřetelnosti. Měl totiž v úmyslu zanechat rukopis na hlavním oltáři pařížského Notre-Dame. Dne 24. února 1776, když se chystal svůj plán uskutečnit, našel mříže vedoucí do presbytáře zamčené¹⁷. Mezi podobné nesmyslné pokusy patřil i příběh s letáky určené pro „tout Français aimant encore la justice et la vérité“, které Rousseau rozdával na ulici kolemjdoucím v touze vysvětlit

16 Barguillet, F., str. 31

17 Trousson, R. str. 715

jím, že není tím, kým se zdá být.

Rousseau z pozice autora vidí toto snažení postavy « já » s odstupem – jak časovým (použitím minulého času), tak intelektuálním (vynáší nad ním soudy pomocí množství přívlastků a příslovečných určení způsobu). Zajímavé je, jak se autor i přes odstup, který si k postavě drží, přece jen částečně s « já » ztotožňuje a své chování omlouvá - marnost svého počínání svaluje na abstraktní pojmy *espoir* a *espérances*, který jsou v podmětu a které jsou činiteli děje : « *C'est cet espoir, qui m'a fait écrire (...); Cet espoir (...) tenait mon âme dans la même agitation (...); mes espérances (...) qui me rendaient également le jouet des hommes d'aujourd'hui.* »

7. 2. Druhá procházka

7. 2. 1. Téma samoty

« (...) *tenir un registre fidèle de mes promenades solitaires et des rêveries qui les remplissent quand je laisse ma tête entièrement libre, et mes idées suivre leur pente sans résistance et sans gêne. Ces heures de solitude et de méditation sont les seules de la journée où je sois pleinement moi sans diversion, sans obstacle, et où je puisse véritablement dire d'être ce que la nature a voulu.* »

V Druhé procházce začíná Rousseau rozvíjet téma samoty tím způsobem, jakým to naznačil již na konci první kapitoly. Jedná se o samotu, kterou Rousseau vychutnává a která je jediným možným způsobem jeho existence. Rousseau se však původní, bolestnou samotou stále trápí, což je vidět například na přívlastcích *seul* a *délaissé*, kde je přídavným jménem *délaissé* naznačena ona opuštěnost a vyvrženost z lidské společnosti. Oproti První procházce se objevuje další prvek, který je pro Rousseauvu samotu zásadní – jedině v samotě může být postava „já“ plně prožívána a není narušována žádnými vnějšími rušivými prvky. Poprvé zde také přímo spojuje procházky s duševní aktivitou, kterou označuje *rêveries* a *méditations*. Rousseau tento stav nazývá výrazem *rester en moi-même*, v němž sloveso pohybu naznačuje, že se jedná o limitování životního

prostoru na prostor vlastního „já“. Výjimečně tuto zkušenost dokonce i generalizuje: *« J'ai appris par ma propre expérience que la source du vrai bonheur est en nous, et qu'il ne dépend pas des hommes de rendre vraiment misérable celui qui sait vouloir être heureux .»* Je vidět, že samota je pro postavu „já“ i pro Rousseua-autora nosná : postava se zbavuje bolesti a Rousseau může zkoumat a zapisovat svá „pravá a přirozená“ duševní hnutí, což mu působí stejné potěšení, jako když je prožíval.

Zajímavý je pohled Rousseaua na postavu „já“ v její naprosté izolaci: *„(...) je laisse ma tête entièrement libre, et mes idées suivre leur pente sans résistance et sans gêne (...) » ; « (...) je recapitulais les mouvements de mon âme..., je revenais avec complaisance sur les affections de mon coeur..., sur les idées moins tristes que consolantes dont mon espoir était nourri. Postava se jaksi rozpadá na mnoho částí, z nichž každá je zodpovědná za svoji duševní aktivitu a je, to především, nezávislá na vůli postavy « já ». Jednotlivé « části » duševního života postavy jsou vždy činiteli děje, což vyvolává pocit naprosté nekontrolovatelnosti – duševní život se odehrává sám pro sebe přirozeným způsobem (« être ce que la nature a voulu »), nezávisle na Rousseauovi, který je pouhým jeho pozorovatelem.*

7. 2. 2. Znovuprožívání prožitého

« Mon imagination déjà moins vive ne s'enflamme plus comme autrefois à la contemplation de l'objet qui l'anime, je m'enivre moins du délire de la rêverie ; il y a plus de réminiscence que de création dans ce qu'elle produit désormais, un tiède alanguissement énerve toutes mes facultés, l'esprit de vie s'éteint en moi par degrés ; mon âme ne s'élance plus qu'avec peine hors de sa caduque enveloppe, et sans l'espérance de l'état auquel j'aspire parce que je m'y sens avoir droit, je n'existerais plus que par mes souvenirs. »

Podle *Essai sur Jean-Jacques Rousseau* Bernardina de Saint-Pierre je pětadesátiletý Rousseau v době vzniku *Rêveries* (1776-1778) fyzicky zdatný (« *Son régime en santé l'a maintenu frais, vigoureux et gai,*

jusqu'à la fin de sa vie.»¹⁸) a pokud to počasí dovoluje, věnuje se každodenním procházkám, které jej podle všeho nijak nevyčerpávají („...*il allait après midi au près Saint-Gervais, ou il faisait le tour du bois de Boulogne, sans qu'à la fin de cette promenade il parût fatigué... .*»¹⁹). O dobrém fyzickém stavu svědčí i fakt, že v létě vstával i v tomto pozdějším věku kolem páté hodiny ranní a věnoval se celé dopoledne kopírování not. Rousseau se však líčí jako člověk zchátralý (*caduque enveloppe*), ze kterého uniká život. Především pak klade důraz na fakt, že tělesná schránka mu brání v plnohodnotném duševním životě. Spojení chátrajícího těla s upadajícím duchem je markantní v analogii, kterou Rousseau vytváří mezi postavou « já » a podzimní přírodou a v níž autor využívá obrazného jazyka, výrazů ze sémantického pole vegetace i meteorologických podmínek - « *...l'âme encore pleine de sentiments vivaces et l'esprit encore orné de quelques fleurs, mais déjà fleuries par la tristesse et désechées par les ennuis. (...) je sentais venir le froid des premières glaces (...)* » Duch není schopen ničeho jiného než návratu do minulosti a nebýt vědomého budování postavy « já » jako postavy naprosto vyrovnané, žijící v absolutním klidu, Rousseau své postavě upírá existenci v přítomnosti – postava « já » je tedy opět svým způsobem vymazávána z textu.

« *Voilà très fidèlement l'histoire de mon accident.* »

V Druhé procházce Rousseau líčí poměrně vážnou nehodu, která se mu přihodila 24. října 1776 při návratu z obvyklé procházky. Když sestupoval ze svahu Ménilmontant, uviděl, jak se na něj plnou rychlostí řítí kočár, před kterým se žene obrovský pes. Než stačil zareagovat, pes jej porazil a jen tak tak, že jej nepřešel i kočár. Rousseau ztratil vědomí a začal se probírat, až když se stmívalo. Okamžik, kdy se dostává k sobě, je v *Rêverie* detailně rozpracovaný a je, dá se říci, klíčový: « *La nuit s'avançait. J'aperçus le ciel, quelques étoiles et un peu de verdure. Cette*

18 Rousseau vu par Bernardin de Saint-Pierre in *Rêveries du promeneur solitaire*, str. 237

19 Rousseau vu par Bernardin de Saint-Pierre in *Rêveries du promeneur solitaire* str. 235

première sensation fut un moment délicieux. Je ne me sentais encore que par là. Je naissais dans cette instant à la vie, et il me semblait que je remplissais de ma légère existence tous les objets que j'apercevais. Tout entier au moment présent je ne me souvenais de rien ; je n'avais nulle notion distincte de mon individu, pas la moindre idée de ce que venait de m'arriver, je ne savais ni qui j'étais ni où j'étais ; je ne sentais ni mal, ni crainte, ni inquiétude. » Rousseau tady vlastně popisuje vegetativní stav, jehož dosažení je mu na konci života jediným cílem. Jedná se o ztrátu vlastního „já“, o rozplynutí se v okolním bytí. Ovšem subjekt „já“ se zde paradoxně projevuje velice silně a aktivně a zdá se, že oproti výše zmiňovanému „rozpadu“ (viz str.15) zde „já“ získává integritu. Mimo dvou krátkých vět je podmětem celé pasáže zájmeno „je“. Přívlastky jsou slovesné a vyjadřují aktivní činnost podmětu - *j'apperçus ; je naissais ; je remplissais*. I přesto, že v druhé polovině úryvku se vyskytují pouze negace, Rousseau na postavu „já“ klade neustálým opakováním zájmena velký důraz. Nesetkáváme se zde s charakteristickým rozdělením na srdce, duši, mysl nebo ducha, bytí se redukuje na „*sensation*“ a je celistvé a jednotné, což je dáno jak opakováním zájmena „je“, tak absolutizujícími výrazy plnosti a jednotnosti (a to i zápornými): *remplir, existence, tous, tout entier, rien, nulle, pas la moindre* atd.

Tato událost má mimo Rousseauova četná zranění další následky, které jsou v Druhé procházce zmíněny: « *M. Lenoir, lieutenant général de police, avec lequel je n'avais eu jamais aucune relation, envoya son secrétaire s'informer de mes nouvelles, et me faire d'instantes offres de services qui ne me parurent pas dans la circonstance d'une grande utilité pour mon soulagement. (...) Ce grand empressement et l'air de confiance qu'il y joignit me firent comprendre qu'il y avait sous tout cela quelque mystère que je cherchais vainement à pénétrer.* » Tato událost, kterou Rousseau vidí jako důkaz komplotu proti své osobě, sice svědčí o policejním dohledu, ale je především důkazem shovívavosti pařížské policie, protože zatykač, který byl vydán po odsouzení Emila, je stále platný. Přesto Rousseau žije v Paříži v rue Plâtrière (dnes rue Jean-Jacques

Rousseau) ve čtvrti Saint-Eustache již od roku 1770 a to celkem poklidně, policií tolerovaný.

« Je me livrais à mille conjonctures inquiétantes et tristes, et je faisais sur tout ce qui se passait autour de moi des commentaires qui marquaient plutôt le délire de la fièvre que le sang-froid d'un homme qui ne prend plus d'intérêt à rien. »

Návštěva u něj vyvolává nový záchvat psychické nemoci. Rousseau má dokonce při popisu svého stavu od postavy « já » takový odstup, že jej uznává jako patologický (o tom svědčí především výrazy z této oblasti) a zpochybňuje předchozí tvrzení o své naprosté vyrovnanosti – Rousseau-autor má zde výrazně kritický pohled na svoji osobu. Tato distance není v textu *Rêverie* příliš častá.

Stejným způsobem na něj působí zpráva v *Le Courrier d'Avignon*, ve které je oznamováno jeho úmrtí v důsledku srážky s velkým psem a která je navíc podána velice ironickým způsobem (*« Il y a tout lieu de croire que le publique ne sera pas privé de sa vie et qu'on y trouvera jusqu'au nom de chien qui l'a tué. »*²⁰). Rousseau na drsnou ironii reaguje taktéž ironickým odstupem ke svému neštěstí : *« Le Courrier d'Avignon, à ce qu'on a eu soin de m'écrire, annonçant cette heureuse nouvelle, ne manqua pas d'anticiper à cette occasion sur le tribut d'outrages et d'indignation qu'on prépare à ma mémoire après ma mort, en forme d'oraison funèbre. »*

7. 3. Třetí procházka

7. 3. 1. Téma komplotu

« (...) c'est bien une triste science que celle que depuis vingt ans l'expérience m'a fait acquérir. (...) Que ne suis-je resté toujours dans cette imbécile mais douce confiance qui me rendit durant tant d'années la proie et le jouet de mes bruyants amis, sans qu'enveloppé de toutes leurs trames j'en eusse même le moindre soupçon ! »

20

Trousson, R., str. 719

Rousseau je přesvědčen, že původcem všeho zla, které jej stíhá, jsou jeho bývalí přátelé z okruhu encyklopedistů, soustředěného kolem barona d'Holbacha, tedy především Diderot, Grimm, d'Alembert atd. „Všechny projevy nepříně politických a církevních autorit se mu zdály být součástí spiknutí, jehož původce hledal mezi svými bývalými přáteli: podle něj mu ty nejhorší potíže nepůsobí kontroverzní obsah jeho děl, ale falešní přátelé, kteří jsou zaměřeni čistě proti jeho osobě a štvou proti němu i nejvyšší představitelé.“²¹

Doba před dvaceti lety, která je na začátku Třetí procházky evokována, je ve vztahu Rousseau – encyklopedisté zlomová. Do tohoto období se totiž datuje Rousseauův pobyt v Ermitáži u Mme d'Épinay (1756-57). Ermitáž byl malý domek, který Mme d'Épinay nechala pro Rousseaua zařídit v zámeckém parku v Chevrette u lesa v Montmorency a kam se Rousseau nastěhoval, aby unikl pařížské společnosti a mohl v klidu pracovat. I přesto, že na začátku pobytu v Chevrette je se svými kolegy (Grimm, d'Holbach, Duclos, Couffecourt etc.) více méně zadobře, těší se z jejich nepřítomnosti a ze své samoty. Jediný, kdo mu chybí, je Diderot, se kterým si je v té době velmi blízký. Ale už během prvního roku v Ermitáži se vztah s Diderotem, udržovaný vlastně jen korespondencí, začíná zhoršovat. I když se oba přátelé nakonec setkávají a usmířují, jsou tyto rozbroje prvním příznakem roztržky, která bude zanedlouho následovat.

Rozkol, ke kterému následně došlo, je spojený s Rousseauovou vášní pro Mme d'Houdetot, se kterou se seznámil už v roce 1748 a kterou pak občas vídal v Chevrette u Mme d'Épinay. Mme d'Houdetot je nicméně milenkou Rousseauova přítele Jeana-Françoise Saint-Lamberta. Tento fakt brání tomu, aby se vztah mohl plně rozvinout a Sophie d'Houdetot tak zůstává vlastně jen inspirací k *Nové Héloise*. Rousseau se i přesto cítí být vinen, svěří se Diderotovi a celá aféra končí mnoha obviněními, konfliktem se Sophií, Grimmem, Diderotem a ostrou hádkou s Mme d'Épinay, kterou Rousseau obvinuje, že zneužila jeho osoby ke zničení Sophiina a Saint-Lambertova vztahu. Situace se postupně uklidňuje, ale Rousseau přesto v

21 Barguillet, F., str. 23

polovině prosince 1757 na výslovné přání Mme d'Epinauy opouští Ermitáž a stěhuje se do poměrně poškozeného domu v Montmorency. Sophie s ním definitivně ukončuje vztahy. K otevřené roztržce mezi ním a encyklopedisty dochází *Listem d'Alambertovi o divadlech* z roku 1758²².

« J'en ai beaucoup vu qui philosophaient bien plus doctement que moi, mais leur philosophie leur était pour ainsi dire étrangère. (...) Je vivais alors avec de philosophes modernes qui ne ressemblaient guère aux anciens. (...) Ardents missionnaires d'athéisme et très impérieux dogmatiques, ils n'enduraient point sans colère que sur quelques points que ce pût être on osât penser autrement qu'eux. »

Třetí procházka takto upozorňuje na nesoulad Rousseaua a encyklopedistů ve věcech náboženství. Osvícenci zde stojí v opozici proti Rousseauovi, který sám sebe definuje jako *„né dans une famille où régnaient les moeurs et la piété, élevé ensuite chez un ministre plein de sagesse et de religion, j'avais reçu dès ma plus tendre enfance des principes, des maximes (...) qui ne m'ont jamais tout à fait abandonné.“*

Otevřený konflikt, kterému došlo, byl už dlouho ve vzduchu, protože Rousseau se okruhu filozofů už delší dobu čím dál tím víc vzdaloval: *« Je quittais le monde et ses pompes, je renonçais à toute parure, plus d'épée, plus de montre, plus de bas blancs, de dorure, de coiffure, une perruque toute simple, un gros habit de drap »* – to byly pouze vnější znaky Rousseauovy programové proměny. Sám se hned vzápětí vyjadřuje ke své transformaci následovně: *« Je ne me bornais pas aux choses extérieures. (...) j'entrepris de soumettre mon intérieur à un examen sévère qui le réglât pour le reste de ma vie tel que je voulais le trouver à ma mort. Une grande révolution venait de se faire en moi, un autre monde moral qui se dévoilait à mes regards ... (...) C'est de cette époque que je puis dater mon entier renoncement au monde et ce goût vif pour la solitude qui ne m'a plus quitté depuis ce temps-là »* Vnější projevy této transformace stejně jako touha po finanční nezávislosti jsou jakýmsi symbolem odmítnutí společnosti a jejích

22 Veselý, J. Studie z francouzského osvícenství, str. 97

konvencí. Už na začátku padesátých let se Rousseau tímto způsobem vyznačuje a staví se tak na okraj komunity svých přátel, kteří se pro život ve společnosti a rozsáhlou sít' sociálních vztahů s ním spojenou cítili jako stvoření.

„Tandis que, tranquille dans mon innocence, je n'imaginai qu'estime et bienveillance pour moi parmi les hommes, tandis que mon coeur ouvert et confiant s'épanchait avec des amis et des frères, les traîtres m'enlaçaient en silence de rets forgés au fond des enfers. Surpris par les plus imprévus de tous les malheurs et les plus terribles pour une âme fière, traîné dans la fange sans jamais savoir par qui ni pourquoi, plongé dans un abîme d'ignominies, enveloppé d'horrible ténèbres à travers lesquelles je n'apercevais que des sinistres objets, à la première surprise je fus terrassé, et jamais je ne serais revenu de l'abattement ...“

Je jisté, že myšlenka spiknutí se stala Rousseauovou obsesí a že u něj nabyla nereálných rozměrů, přesto je třeba konstatovat, že zcela určitě nebyla nepodložená a že ze strany filozofů je citelné silné nepřátelství. Rousseau se s nimi rozešel v období, které bylo klíčové pro vznik Encyklopedie (období odporu veřejných autorit proti Helvétiově materialismu a doba proti-filozofických pamfletů²³), což u nich samozřejmě vyvolalo pocit jeho naprosté zrady. A byla to právě Mme d'Épinay, která se osobně angažovala na pařížském policejním velitelství, aby zabránila veřejné četbě posledních šesti knih *Vyznání* a celá skupina filozofů tak byla ušetřena diskreditace některými choulostivými informacemi.

Spiknutí je Rousseauem prožívané velice bolestně, což je markantní právě ve Třetí procházce, ve které se k tomuto tématu často vrací. Rousseau líčí své „já“ jako naprosto pasivní, nevinné, naivní až přihlouplé, vydané napospas přátelům, kteří jimi ve skutečnosti nejsou. Výrazy týkající se postavy „já“ jsou ze sémantického pole něhy, přichylnosti, přátelství a bezbrannosti, jako by Rousseau popisoval dítě: *„imbécile mais douce confiance, tranquille dans mon innocence, mon coeur ouvert et confiant.“*

Zajímavý je postup, kterým Rousseau odlišuje v jediném souvětí pohled postavy „já“ v minulosti a pohled svůj, jako autora, na tutéž situaci: *...tandis que mon coeur ouvert et confiant s'épanchait avec des amis et des frères, les traîtres m'enlaçaient en silence de rets forgés au fond des enfers.* Změna perspektivy se odehrává mezi větou vedlejší a větou hlavní. V první větě vidí postava „já“ přátele a bratry, druhé v nich Rousseau rozeznává zrádce. Pasivita a naprostá trpnost, kterou Rousseau postavu „já“ charakterizuje je vyjádřena nahromaděním detašovaných přívlastků v posledním souvětí úryvku, zatímco síla vracejícího se prožitku je obsažena jak v expresivitě a obraznosti vyjádření (sémantika pekla, líčené pasti, temnoty, pádu, rozdrčení) a v silném kontrastu „já“ – „mí nepřátelé“, tak v rytmizaci a rýmu (*innocence – bienveillance, coeur – ouvert – frère*) v periodě.

7. 3. 2. Pohled Rousseau na postavu „já“ do minulosti

« (...) j'entrepris de soumettre mon intérieur à un examen sévère qui le réglât pour le reste de ma vie tel que je voulais le trouver à ma mort. Une grande révolution venait de se faire en moi, un autre monde moral qui se dévoilait à mes regards ...(...) Ce ne fut qu'après des années d'agitation que, reprenant enfin mes esprits et commençant de rentrer en moi-même, je sentis le prix des ressources que je m'étais ménagées pour l'adversité. »

Při popisu svého prožívání a svého duševního vývoje dochází v některých momentech k tomu, že se Jean-Jacques Rousseau dělí na tři: Rousseau-autor hledí ze současnosti na postavu „já“ v minulosti a popisuje její myšlenkové pochody, ve kterých se toto „já“ snaží prozkoumat své « moi-même », tedy své nitro. Toto roztrojení je přímo materiálně vyjadřováno například ve spojeních *trouver mon intérieur* a *rentrer en moi-même*. O tom, že Rousseau-autor soudí své minulé « já », svědčí ve vybraných pasážích hodnotící výrazy *une grande révolution* ; *ce ne fut que* nebo *enfin* a samozřejmě expresivita, procházející celým textem, která se týká duše, srdce nebo myšlenek postavy « já ».

« Souvent des arguments nouveaux que j'entendais faire me revenaient dans l'esprit à l'appui de ceux qui m'avaient déjà tourmenté. Ah ! me disais-je alors dans des serremets de cœur prêts à m'étouffer, qui me garantira du désespoir si dans l'horreur de mon sort je ne vois plus que des chimères dans la consolation que me fournissait ma raison ? si détruisant ainsi son propre ouvrage, elle renverse tout l'appui d'espérance et de confiance qu'elle m'avait ménagé dans l'adversité ? (...) Combien de fois dans ces moments de doute et d'incertitude je fus prêt à m'abandonner au désespoir ! »

Další postup, který je v Třetí procházce využit jako návrat do minulého prožívání, je popis pochybností pomocí otázek, které si postava „já“ kladla ve chvílích pochybností. Otázky jsou v přítomném čase, jsou uvozeny exklamacemi a sugestivně tak navozují pocity z minulosti. Série za sebou jdoucích otázek bez odpovědi přispívá k vytvoření pocitu úzkosti z nejistoty a bezradnosti, chaosu, ze kterého se postavě nedaří vybědnout. Sled tázacích vět je pak uzavřen konstatováním – větou oznamovací v přítomnosti, která shrnuje nesmyslnost Rousseauových citů, jeho myšlenkového systému a pochybnost jeho přesvědčení: *„Toute la génération présente ne voit qu'erreurs et préjugés dans les sentiments dont je me nourris seul; elle trouve la vérité, l'évidence dans le système contraire au mien; elle semble même ne pas croire que je l'adopte de bonne foi, et moi-même en m'y livrant de toute ma volonté j'y trouve des difficultés insurmontables qu'il m'est impossible de résoudre et qui ne m'empêchent pas d'y résister.“* Následuje další série otázek a nové konstatování, tentokrát radikálnější, expresivnější a kratší, které je vlastně shrnutí a vyostření předchozího: *« Je me crois sage et je ne suis que dupe, victime et martyr d'une vaine erreur. »* Odstavec, který navazuje, hodnotí zmatenost citů a myšlenek postavy „já“ jako minulost, která je vyřešená, a tím znovuprožívání minulosti uzavírá. Prostor je přenechán aktuálnímu posouzení prožitého. Sugestivnost přítomnosti, emotivita kontrastu (*sage – dupe*) a stupňování expresivity vyjádření (*je ne suis que; triáda dupe – victime – martyr*) je ovšem natolik silná, že pocit bezradného hledání

východiska zůstává stále přítomen.

7. 3. 3. Nová forma samoty

„ Quel appui que des illusions qui ne bercent que moi seul au monde ? Toute la génération présente ne voit qu'erreurs et préjugées dans les sentiments dont je me nourris seul; (...) Suis-je donc seul sage, seul éclairé parmi les mortels? “

Rousseau vidí postavu „já“ jako osamělou v citech a v myšlenkovém systému. Výjimečnost postavy je do očí bijící, ale je hodnocena negativně: jsem výjimečný, ale špatným směrem. Zároveň si ale autor připravuje půdu, k tomu, aby mohl toto záporné hodnocení převést ne-li v kladné, tak alespoň neutrální a především prezentovat svoji izolaci jako nezbytně nutnou: opět je použit postup otázek, kterými Rousseau popisuje svůj myšlenkový pochod tím, že se vrací do přemítání v minulosti:

« Sur quel fondement y renoncerais-je aujourd'hui que tant de puissants motifs m'y doivent tenir attaché ? Quel danger vois-je à le suivre ? Quel profit trouverais-je à l'abandonner ? (...) » Tentokrát jsou otázky natolik sugestivně položené, že závěr, kterým si Rousseau odpovídá, logicky vyplývá : « Je perdrais ma propre estime et je ne gagnerais rien à la place. »

7. 3. 4. Identifikace s postavou « já »

V Třetí procházce se Rousseau opět (stejně jako v První procházce) explicitně identifikuje s postavou « já ». Hned na několika místech naznačuje, že postava « já » je celistvá, neměnná a především shodná s postavou autora textu : *« Cessant donc de chercher parmi les hommes le bonheur que je sentais n'y pouvoir trouver, mon ardente imagination sautait déjà par dessus l'espace de ma vie, à peine commencée, comme sur un terrain qui m'était étranger, pour se reposer sur une assiette tranquille où je pusse me fixer. Ce sentiment, nourri par l'éducation dès mon enfance et renforcé durant toute ma vie par ce long tissu de misères et d'infortunes*

qui l'a remplie... » Mostem mezi přirozeným « já » na začátku života a autorem textu, který žil v odcizující společnosti, je jednak představivost a jednak životní neštěstí. Spojení ztrácí pomocí obraznosti vyjádření na abstraktnosti : představivost je personifikována, život dostává podobu plošně vyměřeného prostoru, na jehož konci se « já » pevně zakotví, a mnohá neštěstí, která Rousseaua pronásledují, tvoří pevnou matérii – tkaninu, která celý život obrazně spojuje.

Co se týče zmiňované výchovy, ta byla v souladu s předpoklady, které Rousseau prezentuje jako vrozené, a tím pádem přirozené, a které také zajišťují integritu postavy. Jinými slovy, Rousseauova přirozenost nebyla narušena a na konci jeho života nacházíme autora textu, který je identický s postavou, jejíž život od dětství popisuje. V tomto bodě jsou *Réverie* prototypem autobiografie : « *Né dans une famille où régnaient les moeurs et la piété, élevé ensuite avec douceur chez un ministre plein de sagesse et de religion, j'avais reçu dès ma plus tendre enfance des principes, des maximes, d'autres diraient des préjugés, qui ne m'ont jamais tout à fait abandonné.(...)...je me fis catholique, mais je demeurai toujours chrétien, et bientôt gagné par l'habitude mon coeur s'attacha sincèrement à ma nouvelle religion. Les instruments, les exemples de madame Warens m'affermirent dans cette attachement La solitude champêtre où j'ai passé la fleur de ma jeunesse, l'étude de bonnes livres à laquelle je me livrai tout entier renforcèrent auprès d'elle mes dispositions naturelles aus sentiments affectueux... »* O tom, že kontinuita v přirozeném vývoji vrozených dispozicích a integrita postavy nebyly nikdy narušeny, svědčí příslovce času a absolutizace - *jamais tout à fait ; je demeurai toujours nebo tout entier*, a také slovesa a výrazy trvání a intenzity - *s'attacha sincèrement ; m'affermirent dans cette attachement ; renforcèrent (...)* *mes dispositions naturelles aus sentiments affectueux*.

7. 3. 5. Reálné události zmíněné v Třetí procházce

Jean-Jacques Rousseau se narodil Suzanne Rousseauové

(roz. Bernardové) 28. června roku 1712 v Ženevě v kalvinistické rodině hodináře Isaaka Rousseaua. Matka umírá devět dní po porodu a malý Jean-Jacques je svěřen do péče své tetě, Isaakově mladší sestře Suzanne Goncerutové. Vzpomínka na ni bude pro Rousseaua vždy naplněna nostalgií po mateřské něze, s kterou se mu věnovala.

V době Rousseauova dětství se Ženeva vyznačuje poměrně velkou vzdělaností a zájmem o věci ducha. Také Rousseauova rodina poskytuje malému Jeanu-Jacquesovi vhodné podmínky k duševnímu rozvoji a podporuje jej v četbě. Z knih, které objevil především díky svému otci už ve věku kolem sedmi let, jej mnohé provázely celý život.

V deseti letech je se svým bratrancem Abrahamem poslán na byt a stravu k pastoru Lambercierovi, který žije se svou sestrou na malé vesnické farnosti v Savojském vévodství. Během dvou šťastných a klidných let strávených v Bossey si Jean-Jacques vypěstoval lásku k přírodě a objevil přátelství. V roce 1724 se Rousseau vrací do Ženevy, aby se připravoval na kariéru právníka. Vzhledem k naprosté neschopnosti, s jakou se k tomuto oboru stavil, se jeho strýc Bertrand v dubnu 1724 rozhodl, že jej dá do učení k rytcí Abelu Ducommunovi. Doba strávená v rytecké dílně se na Rousseauovi citelně podepsala.

Jednu březnovou neděli, když se chtěl večer vrátit ze svých toulek zpět do města, našel brány Ženevy zavřené. Představa dalšího výprasku a strastiplného pobytu na učení přispěly k tomu, že se Jean-Jacques rozhodl nečekat do rána, až strážce brány otevrou, a vydal se pryč z rodného města. Díky tomuto útěku se Rousseau v Annecy setkává s pravděpodobně nejdůležitější osobou svého života, s mladou šlechtičnou, ke katolicismu konvertovanou protestantkou, která se nyní sama snaží obracet mladé lidi k římsko-katolické církvi, s Mme Warens, budoucí „Maman“. Tato žena byla součástí, ať už fyzicky nebo jen symbolicky, jeho života od mládí až do posledních dnů, ve kterých psal *Rêveries*. Na její popud se mladý Rousseau vydává do Turína, aby se tam slavnostně zřekl protestantismu a přijal katolickou víru. Dne 23. dubna 1728 je pokřtěn.

V Turíně pak Rousseau pracuje jako lokaj a dokonce začíná u hraběte de Goudon plnit funkci tajemníka. Náhoda tomu chtěla, že potkal bývalého spolupracovníka z rytecké dílny z Ženevy, se kterým se vydal zpět do Annecy k Mme Warens a opustil tak vše, co se mu v Turíně podařilo získat. Po Rousseauových toulkách a několika neúspěšných pokusech Mme Warens najít mu seriózní povolání se společně usadí na venkově. Začíná šťastná epocha života v Charmette u bran Chambéry, kde Mme de Warens pronajala dům. Jean-Jacques zde nalézá potěšení v přírodě a ve studiích a prožívá jedno z nejšťastnějších období svého života.

7. 4. Čtvrtá procházka

7. 4. 1. Vzpomínka na spáchanou lež

« La première idée qui me vint en commençant à me recueillir fut celle d'un mensonge affreux fait dans ma petite jeunesse, dont le souvenir m'a troublé toute ma vie et vient, jusque dans ma vieillesse, contrister encore mon coeur déjà navré de tant d'autres façons. »

Po křtu v Turíně Rousseau zůstává ve městě a pracuje jako lokaj u bohaté vdovy z významného savojského rodu, Mme Vercellis, u které se v něm mimo jiné zakoření pocit, že lidé nedokáží docenit hodnotu jeho osoby. Především se pak dopustí činu, který jej bude provázet až do stáří. Obviní mladou služku Marion, že Mlle Pontalové ukradla růžovo-stříbrnou stužku, která u něj byla nalezena a kterou ukradl on sám, pravděpodobně právě proto, aby ji Marionne na znamení náklonnosti daroval.

Vzpomínka na tuto událost slouží autorovi jako základna, na které následně rozvíjí úvahy mající sloužit k jeho postupnému očištění: Fakt, že Rousseau cítí v souvislosti se spáchanou lží vinu, je evidentní: *« Ce mensonge, qui fut un grand crime en lui-même, en dut être un plus grand encore par ses effets que j'ai toujours ignoré, mais que le remord m'a fait supposer aussi cruels qu'il était possible. »* Pocit je implicitně zesilován i pomocí přívlastků – *affreux* ; *navré* ; *grand (crime)* ; *cruels (effets)*, sloves -

troubler a contrister a absolutizace a intenzifikace – toute ma vie ; jusque dans ma vieillesse ; encore ; tant ; toujours ; un plus grand encore ; aussi cruels qu'il était possible. Zároveň však Rousseau začíná svůj čin bezprostředně po konstatování nepopíratelné viny vysvětlovat, a tím se nepřímou ospravedlňovat: « Cependant, à ne consulter que la disposition où j'étais en le faisant, ce mensonge ne fut qu'un fruit de la mauvaise honte, et bien loin qu'il partît d'une intention de nuire à celle qui en fut victime, je puis jurer à la face du ciel qu'à l'instant même où cette honte invincible me l'arrachait j'aurais donné tout mon sang avec joie pour en détourner l'effet sur moi seul. C'est un délire que je ne puis expliquer qu'en disant comme je le crois sentir qu'en cet instant mon naturel timide subjuga tous les vœux de mon cœur. » Snaha očistit se je tady silná, což se projevuje především v expresivitě, hyperboličnosti a patetičnosti vyjádření: *jurer à la face du ciel ; honte invincible me l'arrachait ; j'aurais donné tout mon sang avec joie.* Rousseauova vina je oslabována i pomocí obrátů *à ne consulter que ; ce mensonge ne fut que ; bien loin que* a tím, že Rousseau postavu « já » zbavuje odpovědnosti jejím obvyklým členěním na *naturel timide a les vœux de mon cœur.*

Na základě této příhody z raného mládí rozvíjí Rousseau úvahu o definici lži, její podstatě a charakteru. Z této obecné roviny vystupuje mimo jiné příkladem ze svého života, který je vzpomínkou na další lež, kterou spáchal - jedná se o nepříjemnou situaci, ke které došlo na obědě u Mme Vacassin : *« Au milieu du dîner, l'aînée qui est mariée et qui était grosse, s'avisait de me demander brusquement et en me fixant si j'avais eu des enfants. Je répondis en rougissant jusqu'aux yeux que je n'avais pas eu ce bonheur. Elle sourit malignement en regardant la compagnie : tout cela n'était pas bien obscur, même pour moi. Il est clair d'abord que cette réponse n'est point celle que j'aurais voulu faire (...) dans la disposition où je voyais celle qui me faisait la question j'étais bien sûr que ma négative ne changerait rien à son opinion sur ce point. On s'attendait à cette négative, on la provoquait même pour jouir du plaisir de m'avoir fait mentir. Je n'étais pas assez bouché pour ne pas le sentir. »* Tato lež je spojena se zatím

nepodloženou domněnkou valné většiny veřejnosti o tom, že Rousseau zanechal své děti v nalezinci. Ve výše uvedené situaci se tedy perspektiva pohledu na lež postavy oproti prvnímu případu dost podstatně mění. Autor uznává, že lhal, ale očišťuje se od viny naprosto odlišným způsobem – tentokrát byl ke lži donucen, protože se cítil zahanben, a hanba, kterou pociťoval byla úmyslně vyvolána. Chyba, které se dopustil, musí být v tomto případě kladena za vinu společnosti, která jej odvrátila od jeho přirozené upřímnosti a využila jeho slabosti. Citovaný příklad tedy může zrovna tak posloužit jako důkaz všeobecné snahy poškodit jeho osobu. Rousseau o špatných úmyslech své spolustolovnice nemá nejmenších pochyb a příhodu také z tohoto úhlu prezentuje, což je vidět na výběru výrazů při popisu jejího jednání - *me demander brusquement et en me fixant ; elle sourit malignement*, a její lstivost je pak explicitně vyjádřena v gradaci - *On s'attendait à cette négative, on la provoquait même pour jouir du plaisir de m'avoir fait mentir*. Naprosté přesvědčení o tom, že mu byla nastražena past, je potvrzeno i dvěma zápory na závěr. Rousseau vytváří na základě přesvědčení o nenávisti, kterou k němu ostatní lidé chovají, řetězec příčin a následků, který mu slouží k ospravedlnění : 1. společnost jej činí nešťastným - 2. « *En devenant plus malheureux je suis devenu plus timide.* » - 3. « *Je n'ai jamais menti que par timidité* ».

7. 4. 2. Prozkoumávání postavy „já“

« *...je me suis résolu d'employer à m'examiner sur le mensonge la promenade du lendemain... (...) Alors en m'épluchant avec soin, je fus bien surpris du nombre de choses de mon invention que je me rappelais avoir dites comme vraies dans le même temps où, fier en moi-même de mon amour pour la vérité, je lui sacrifiais ma sûreté, mes intérêts, ma personne avec une impartialité dont je ne connais nul autre exemple parmi les humains. Ce qui me surpris le plus était qu'en me rappelant ces choses controuvées, je n'en sentais aucun vrai repentir.* »

Výše popsané vzpomínky byly Rousseauem vyvolané záměrně, aby se na jejich základě mohl autor věnovat zkoumání svého nitra. Text

procházky uvádí záměrnou distancí od postavy „já“ a tuto distanci prohlubuje, když v chování postavy „já“ nachází momenty, o kterých nevěděl, které jej doslova překvapují. Od výrazu *en m'éluchant avec soin*, ve kterém je cítit potěšení, které autor v introspekci nachází, se distance zvětšuje – *surpris* je posíleno příslovcem *bien* a na celé spojení se nabaluje určení množství *nombre*, které intenzitu ještě zvyšuje. V následující větě začínajíc superlativem *ce qui me surpris le plus* překvapení vrcholí a odstup mezi autorem a postavou je největší. Distance je však uměle vytvořená a kulminuje jen proto, aby posílila paradox : *dans le même temps où, fier en moi-même de mon amour pour la vérité, je lui sacrifiais ma sûreté, mes intérêts, ma personne avec une impartialité dont je ne connais nul autre exemple parmi les humains* je tvrzení, které stojí proti poslední větě úryvku *je n'en sentais aucun vrai repentir*. Paradox je následně expresivně rozveden a posílen tázací větou, odstup autora od postavy se naprosto smazává a autor obhajuje integritu postavy teoretickou úvahou, která je zároveň obhajobou vlastních selhání.

7. 4. 3. Výjimečnost jako forma samoty – Rousseau jako jediný pravdomluvný člověk

« ... *fier en moi-même de mon amour pour la vérité, je lui sacrifiais ma sûreté, mes intérêts, ma personne avec une impartialité dont je ne connais nul autre exemple parmi les humains. (...) L'homme que j'appelle vrai fait tout le contraire (que les gens de monde appelle vrais). En choses parfaitement indifférentes la vérité qu'alors l'autre respecte si fort le touche fort peu, et il ne se fera guère de scrupule d'amuser une compagnie par des faits controuvés dont il ne résulte aucun jugement injuste ni pour ni contre qui que ce soit, vivant ou mort. (...) Justice et vérité sont dans son esprit deux synonymes qu'il prend l'un pour l'autre indifféremment. La sainte vérité que son coeur adore ne consiste point en faits indifférents et en noms inutiles, mais à rendre fidèlement à chacun ce qu'il lui est dû... (...) Il mentira donc quelquefois en choses indifférentes sans scrupule et sans croire mentir, jamais pour le dommage ou le profit d'autrui ni de lui-*

même.(...) Tels furent mes règles de conscience sur le mensonge et la vérité. Mon coeur suivant machinalement ces règles avant que ma raison les eût adoptées, et l'instinct moral en fit la seule application. »

Tento úryvek jasně ukazuje, že Rousseauova úvaha, tváricí se jako obecná, vzniká na základě touhy po vyzdvižení autorovy vlastní výjimečnosti. Téměř celá pasáž je sice psána v třetí osobě, a může tak mít na první pohled charakter obecného popisu pravdomluvného člověka, ale autor se neubrání tomu, aby nenaznačil, že tato výjimečná pravdomlupnost a opravdovost se týká právě jeho samotného: při popisu onoho pravdomluvného člověka využívá výrazů, které jsou jinak v celém textu rezervovány pro jeho vlastní duševní život – *esprit*, *coeur*. Ve větě *Il mentira donc quelquefois en choses indifférentes sans scrupule et sans croire mentir* sice využívá budoucí čas, který je znakem teoretické úvahy, zároveň však svoji postavu *il* uvádí do naprosto stejné situace, kterou popsal výše v souvislosti se sebou samým, když necítil žádné výčitky za věci, které si vymyslel. V souvislosti s pravdou navíc využívá velice silně hodnotící a patetický obraz, kterým dává najevo své zaujetí. Tyto náznaky se explicitně projeví, když Rousseau zakončuje svoji pseudoteoretickou úvahu - *Tels furent mes règles de conscience* - a pravidla, která rozvinul, prohlašuje za svoji přirozenost, kterou vlastně jen slovně formuluje a popisuje. Jeho přirozenost (srdce) je daleko před rozumem, který jen přisvědčuje citovým hnutím. To, že Rousseauova postava *il* alias *je* je jedinečná, dosvědčuje také jednotné číslo - *l'homme que j'appelle vrai*, které Rousseau používá na rozdíl od *les gens qu'on appelle vrais dans le monde*.

Výjimečnost autora se projevuje mimo jiné i v tom, že pravdomluvného člověka vidí naprosto odlišně, než se na něj dívá celý okolní svět.

7. 5. Pátá procházka

7. 5. 1. Okolnosti odchodu na ostrov Saint-Pierre

« De toutes les habitations où j'ai demeuré..., aucune ne m'a rendu

si véritablement heureux et ne m'a laissé de si tendres regrets que l'île de Saint-Pierre au milieu du lac Biemme.(...) C'est dans cette île que je me réfugiais après la lapidation de Môtiers. »

Začátkem července roku 1762, poté co na něj i Ženeva vydává zatykač, píše Rousseau Bedřichu II. Pruskému a žádá jej o azyl v Môtier, jedné z pruských enkláv v údolí Val de Travers. Jeho žádosti je vyhověno a Rousseau zůstane v Môtier až do září 1765.

Během Rousseauova pobytu v Môtiers se začíná silněji ozývat církev: pařížský biskup Chrislabikhe de Beaumont vydává pastýřský list, který se týká odsouzení *Emila*. Ženevský pastor Jacob Vernes požaduje po Rousseauovi, aby popřel své dílo *Rozpravy aneb vyznání víry savojského vikáře*. V roce 1763 se do věci vloží generální prokurátor Tronchin, když vydá své *Lettres écrites de la campagne*, ve kterých potvrzuje rozsudek nad *Emilem* vyřčený Generální radou.

Rousseauova odpověď prokurátoru Tronchinovi vyvolává bouřlivé reakce politické, církevní i širší veřejnosti. Je spálena na náměstí v Haagu a následně i v Paříži. V Môtiers mezitím místní pastor Montmollin vyzývá heretika, aby se dostavil na Konzistoř a vyznal se ze své víry. 6. září 1765 si obyvatelé Môtiers vyslechnou kázání, které je natolik poštvé proti Rousseauovi, že v noci ze 6. na 7. září začnou kamenovat jeho dům. Po této nešťastné události, stráví Rousseau šest týdnů (ne dva měsíce, jak je uvedeno v *Rêveries*) na ostrově Saint-Pierre.

7. 5. 2. Znovuprožívání pobytu na ostrově Saint-Pierre

« Les hommes se garderont, je le sais, de me rendre si doux asile.... Mais ils ne m'empêcheront pas au moins de m'y transporter chaque jour sur les ailes de l'imagination, et d'y goûter durant quelques heures le même plaisir que si je l'habitais encore. »

V tomto úryvku, který se nachází téměř na konci Páté procházky, je explicitně řečeno, že stavy, které jsou v textu popisovány, jsou návratem do minulosti, že se jedná o opětovné prožívání už jednou prožitých pocitů.

Na následujících úryvcích se budeme snažit ukázat, jakým způsobem se v textu tato reminiscence projevuje.

- Harmoničnost periody, rytmizace, asonance a aliterace

Jazyk, který Rousseau užívá v Páté procházce je místy doslova básní v próze, která naznačuje, že autor se opět pohroužil do harmonického stavu, ve kterém se nacházel na ostrově. Zvukomalebnot při četbě sugestivně přenáší do přírody, ve které Rousseau své štěstí prožíval:

<i>« ...qui ne trouble aucun bruit</i>	6 slabik
<i>que le cri des aigles</i>	6 slabik
<i>le ramage entercoupé de quelques oiseaux</i>	12 slabik
<i>et le roulement des torrents</i>	7 slabik
<i>qui tombent dans la montagne »</i>	8 slabik

Ostré „i“ připomíná křik orla a opakování „r“ asociuje hřmění padající vody; ústřední alexandrín pak posiluje harmoničnost a zvyšuje poetičnost popisu.

Ústředním motivem je snění spojené s vodou a jejím kolébavým pohybem:

<i>« ...m'étendant tout de mon long dans le bateau</i>	11 slabik
<i>je me laissais aller et dériver lentement</i>	13 slabik
<i>au gré de l'eau,</i>	4 slabiky
<i>quelquefois pendant plusieurs heures,</i>	9 slabik
<i>plongé dans mille rêveries</i>	8 slabik
<i>confuses mais délicieuses</i>	9 slabik
<i>et qui sans avoir aucun objet</i>	9 slabik
<i>bien déterminé ni constant</i>	8 slabik
<i>ne laissant pas être à mon gré</i>	8 slabik
<i>cent fois préférable à tout</i>	7 slabik
<i>ce que j'avais trouvé de plus doux</i>	9 slabik
<i>dans ce qu'on appelle les plaisirs de la vie</i>	10 slabik

Houpavý pohyb je zde vyjádřen oktosylabem a dvojicemi výrazů (*aller et dériver; confuses mais délicieuses; bien déterminé ni constant*) něha a sladkost snění je posílena i rýmem *tout – doux*. Vytržení ze snění je pak vyjádřeno důrazem na úsilí (opakování slova *force* v neúplném rýmu s finálním *close*), které musel Rousseau vynaložit, aby se dostal zpět mezi lidi:

« <i>Souvent averti par le baisser de soleil</i>	12 slabik
<i>de l'heure de la retraite</i>	8 slabik
<i>je me trouvais si loin de l'île</i>	9 slabik
<i>que j'étais <u>forcé</u> de travailler</i>	9 slabik
<i>de toute ma <u>force</u></i>	6 slabik
<i>pour arriver avant la nuit <u>close</u>. »</i>	11 slabik

Dalším příkladem toho, jak Rousseau jazykem vyjadřuje návrat k harmonickému stavu, ve kterém se nacházel na ostrově Saint-Pierre, je následující popis snění na břehu jezera:

« <i>Quand le soir <u>approchait</u></i>	6 slabik
<i>je descendais <u>des</u> cimes de l'île</i>	10 slabik
<i>et j'allais <u>volontier</u></i>	6 slabik
<i>m'asseoir au bord du lac</i>	6 slabik
<i>sur la grève dans quelque <u>asile caché</u>;</i>	11 slabik
<i>là le bruit des vagues</i>	6 slabik
<i>et l'agitation de l'eau</i>	7 slabik
<i>fixant mes sens</i>	4 slabiky
<i>et chassant de mon âme</i>	7 slabik
<i>toute autre agitation</i>	6 slabik
<i>la plongeaient dans une rêverie délicieuse</i>	13 slabik
<i>où la nuit me surprenait souvent</i>	9 slabik
<i>sans que je m'en fusse aperçu. »</i>	8 slabik

V první části periody nacházíme rým, který větu rámuje. Zvukomalebnot

„l“ ve spojení s „e“ podtrhuje pocit klidu a pomalého pohybu. Alexandrín opakující se přibližně uprostřed větých celků prodlužuje a uklidňuje snění. Pravidelný pohyb vody, který proniká do samotné Rousseauovi bytosti, je opět asociován osmi až devítislabičným veršem. Houpavý rytmus je opět zajišťován dvojicemi (*flux et reflux ; continu mais renflé; mon oreille et mes yeux*).

« <i>Le flux et reflux de cette eau,</i>	8 slabik
<i>son bruit continu mais renflé</i>	8 slabik
<i>par intervalles frappant sans relâche</i>	11 slabik
<i>mon oreille et mes yeux,</i>	6 slabik
<i>suppléant aux mouvements internes</i>	9 slabik
<i>que la rêverie éteignait en moi</i>	10 slabik
<i>et suffisait pour me faire sentir</i>	10 slabik
<i>avec plaisir mon existence</i>	9 slabik
<i>sans prendre la peine de penser.</i> “	9 slabik

- Použití času *imparfait*, výčty a detailní popisy přírody

« *J'en trouvais un séjour si charmant, j'y menais une vie si convenable à mon humeur que résolu d'y finir mes jours, je n'avais d'autre inquiétude... . (...) ... et l'idée que j'aurais le temps d'arranger tout à loisir fit que je commençais par n'y faire aucun arrangement... (...) Toutes choses telles qu'elles étaient allaient si bien que vouloir les mieux ranger était y gâter quelque chose. »*

I na místech, kde bychom čekali spíše čas *passé simple* nebo *passé composé*, používá Rousseau *imparfait* a plynule přechází v popis. Tento čas naznačuje, že Rousseau před sebou nechává spontánně vyvstávat obrazy ze svého života na ostrově, které žíví a prodlužuje jejich trvání. O tom, že autor si vnitřním zrakem opět prohlíží tamní přírodu, svědčí detailní popisy rostlin a výčty:

« *La fourchure des deux longues étamines de la brunelle, le ressort de celle de l'ortie et de la pariétaire, l'explosion du fruit de la balsamine et de la*

capsule du buis, mille petits jeux de la fructification que j'observais pour la première fois me comblaient de joie,au milieu des marceaux, des bourdaines, des persicaires, des arbrisseaux de toute espèce, et tantôt m'établissant au sommet d'un tertre sablonneux couvert de gazon, de serpolet, de fleurs, même d'esparcette et de trèfle qu'on y avait vraisemblablement semés autrefois, ... »

Hyperboly (*mille petits jeux*), příslovce *au milieu* ; *de toute espèce* ; sloveso *comblar* jsou výrazy, kterými autor dává najevo naprosté ponoření se do vzpomínek, ve kterých nachází absolutní štěstí. Tato absolutnost, úplnost a neomezenost, kterou mu poskytuje jeho vnitřní svět, prochází celou Pátou procházkou : *« J'entrepris (...) de décrire toutes les plantes de l'île sans en omettre une seule, avec un détail suffisant pour m'occuper le reste de mes jours. On dit qu'un Allemand a fait un livre sur un zeste de citron, j'en aurais fait un sur chaque graminé de prés, sur chaque mousse des bois, sur chaque lichen qui tapisse les rochers ; enfin je ne voulais pas laisser un poil d'herbe, pas un atome végétal qui ne fût amplement décrit. »* Neomezenost a naprostá svoboda (paradoxně na omezeném prostoru, kde je Rousseau vlastně uvězněn) je vyjádřena opakováním slovesa *parcourir*, slovesem *s'étendre*, přívlastkem *élargis*, příslovci *tantôt – tantôt, à droite et à gauche, d'un côté - de l'autre, à mon aise* v následujícím úryvku: *« ...je passais mon après-midi à parcourir l'île en herborisant à droite et à gauche, m'asseyant tantôt dans les réduits les plus riants et les plus solitaires pour y rêver à mon aise, tantôt sur les terrasses et les tertres, pour parcourir des yeux le superbe et ravissant coup d'oeil du lac et de ses rivages couronnés d'un côté par de montagnes prochaines et de l'autre élargis en richesse et fertiles plaines, dans lesquelles la vue s'étendait jusqu'aux montagnes....* Protiklady – neomezenost prostoru, se kterým « já » ve vzpomínkách splývá, i nalezený úkryt před světem (*les réduits les plus riants et les plus solitaires*) vyvolávají pocit euforického štěstí, které je vyjádřeno superlativy *les plus* a *le superbe et ravissant*.

- Stálost štěstí, které nepodléhá času, a existuje tedy stejně tak přítomnosti jako v minulosti

« Mais s'il est un état où l'âme trouve une assiette assez solide pour s'y reposer tout entière et rassembler là tout son être, sans avoir besoin de rappeler le passé ni d'enjamber sur l'avenir ; où le temps ne soit rien pour elle, où le présent dure toujours sans néanmoins marquer sa durée et sans aucune trace de succession, sans aucun autre sentiment de privation ni de jouissance, de plaisir ni de peine, de désir ni de crainte que celui seul de notre existence, et que ce sentiment seul puisse la remplir tout entière ; tant que cet état dure celui qui s'y trouve peut s'appeler heureux, non d'un bonheur imparfait, pauvre et relatif, tel que celui qu'on trouve dans les plaisirs de la vie, mais d'un bonheur suffisant, parfait et plein, qui ne laisse dans l'âme aucun vide qu'elle sente le besoin de remplir. Tel est l'état où je me suis trouvé souvent à l'île de Saint-Pierre dans mes rêveries solitaires... »

Štěstí je popisováno v přítomném čase, jeho stálost a stabilita jsou vyjádřeny nejen lexikálními prostředky, ale i větnou strukturou a rytmem – např. trojčlenné skupiny *suffisant, parfait et plein* a téměř pravidelný alexandrín v druhé části věty.

7. 5. 3. Pohled na postavu „já“

V Páté procházce se poprvé objevuje « humour héroïque »²⁴, kterým Rousseau klade svoji osobu do centra pozornosti pomocí ironického humoru a odstupu: « *et nous allâmes en grande pompe, sa femme, une de ses soeurs, Thérèse et moi, les établir dans la petite île, où ils commençaient à peupler avant mon départ... . Le pilote des Argonautes n'était pas plus fier que moi menant en triomphe la compagnie et les lapins de la grande île à la petite, et je notais avec orgueil que la receveuse.... » Použité výrazy jsou svojí hyperboličností a patosem, který je podpořen i antickou mytologií, poněkud komické, zároveň však vidíme, že Rousseau svoji postavu opravdu nahlíží s určitou hrdostí, a to především ke konci, kde konstatuje, že se s ním žena mající strach z vody nebojí přeplout jezero.*

7. 6. Šestá procházka

7. 6. 1. Sebereflexe - prozkoumávání vlastního „já“

V Šesté procházce se, na rozdíl od procházky páté, nejedná téměř vůbec o reminiscenci a znovuprožívání minulosti. Text se vzdaluje kategorii *méditation* a typově se blíží reflexi, a to reflexi vlastní osoby, analýze vlastního jednání a jeho pohnutek, která je pak v některých pasážích zevšeobecňována. Tímto sebezpytováním se v textu vynořují různé postavy, které můžeme rozlišit následovně: **Rousseau jako autor – analytik** ; Rousseau jako postava vyprávění; *Rousseauovo „já“*, tedy jeho nitro a *předmět zkoumání* (pozn.: jednotlivé druhy postav jsou v úryvku označeny stejně jako v textu – tučně, podtrženě a kurzívou): « ...Je fit le crochet à droite en approchant de la barrière d'Enfer, et m'écartant dans la campagne j'allais par la route de Fontainebleau Cette marche était fort indifférent en elle-même, mais en **me rappelant** que j'avais fais plusieurs fois machinalement le même détour, **j'en recherchais** la cause en *moi-même*, et **je ne pus m'empêcher** de rire quand **je vins** à la démêler. » Rousseau – analytik a Rousseauovo nitro jsou prezentovány jako dvě na sobě nezávislé entity, jako vědec a jeho objekt zájmu. Tento odstup je zachovávan i o pár řádek níže : « Ce plaisir devenu par degrés habitude se trouva, **je ne sais comment**, transformé dans une espèce de devoir dont *je sentais* bien la gêne... . » Fakt, že Rousseau nemá žádný vliv na procesy v jeho vlastním nitru, je vyjádřen nejen explicitně vsuvkou *je ne sais comment*, ale i spojením podmětu *plaisir* s přičestím minulým *devenu* a s konstrukcí zdůrazňující trpný rod - *se trouva transformé par degrés*, které vyvolává pocit nevyhnutelnosti fyzikálního zákona. Na začátku třetího odstavce Šesté procházky je pak výše popsaná situace shrnutá následujícím způsobem: « *Voilà ce que je découvris en y réfléchissant : car rien de tout cela ne s'était offert jusqu'alors distinctement à ma pensée. Cette observation m'en a rappelé successivement des multitudes d'autres qui m'ont bien confirmé*

que les vrais et premiers motifs de la plupart de mes actions ne sont pas aussi clairs à moi-même que je me l'étais longtemps figuré. » Sám autor zde rozlišuje sebe jako analytika – tedy *ma pensée* - a své nitro, které prožívá pocity a city – tedy *moi-même*. Rozšiřuje se také lexikální pole zkoumání a pozorování – od počátečního, poměrně naivního slovesa *démêler* autor přechází k přesnějším slovesům *découvrir* a *réfléchir* a dalším výrazům z oblasti vědeckého zkoumání : *distinctement ; observation ; successivement ; confirmer*.

7. 6. 2. Samota jako izolace v pasivitě a rezignaci

« Je sais et je sens que faire du bien est le plus vrai bonheur que le coeur humain puisse goûter ; mais il y a longtemps que ce bonheur a été mis hors de ma portée, ... (...) ...un leurre qu'on me présente pour m'attirer dans le piège où l'on veut m'enlacer. (...) Tant de cruelles expériences changèrent peu à peu mes premières dispositions..., elles m'apprirent à suivre moins aveuglement mon penchant à bien faire... . Convaincu par vingt ans d'expérience que tout ce que la nature a mis d'heureuses dispositions dans mon coeur est tourné par ma destinée et par ceux qui en disposent au préjudice de moi-même ou d'autrui, je ne puis plus regarder une bonne oeuvre qu'on me présente à faire que comme un piège qu'on me tend et sous lequel est caché quelque mal. (...) Il est des sortes d'adversités qui élèvent et renforcent l'âme, mais il en est qui l'abattent et la tuent, telle est celle dont je suis la proie. »

Rousseau klade důraz na to, že byl do pasivní izolace uvržen svými nepřáteli, pro něž užívá nejrůznější perifráze, kterými mimo jiné také upozorňuje na jejich moc nad svou osobou (např. *ceux qui régulent ma destinée*). Byly to tedy vnější okolnosti, které působily na Rousseaua takovou silou, že se musel vzdát své přirozenosti konat dobro, tedy své přirozené pozitivní aktivity. Opět se v plné síle vynořuje téma spiknutí – ve vybraných pasážích se kumuluje zájmeno *on*, které vystihuje všeobecnost komplotu, nepostihnutelnost a zároveň tajemnost nepřátel, perifráze zdůrazňují Rousseauovu bezmocnost, která po lexikální stránce vrcholí

slovem *proie*. Rafinovanost a agresivita spiknutí jsou zdůrazněny lexikálním polem pasti a ulovené, bezbranné zvěře (*un leurre qu'on me présente pour m'attirer dans le piège où l'on veut m'enlacer; cruelles; un piège qu'on me tend; qui l'abattent et la tuent; dont je suis la proie*). K posílení pasivity postavy bylo využito také trpného rodu.

Nepřátelé a všeobecné spiknutí ovšem nejsou jedinými důvody Rousseauovy pasivity. Rousseau nemůže konat dobré skutky, pokud puzení k dobru nevychází přímo a jediné z něj samotného. Na textu je dobře vidět, že tento instinkt ke konání dobra byl v minulosti Rousseauovi vlastní a společnost jej udusila, když z něj udělala povinnost a zvyk: « *...je pouvais quelquefois rendre un autre coeur content, et je me dois l'honorable témoignage que chaque fois que j'ai pu goûter ce plaisir je l'ai trouvé plus doux qu'aucun autre. Ce penchant fut vif, vrai, pur, et rien dans mon plus secret intérieur ne l'a jamais démenti. (...) Durant mes courtes prospérités beaucoup de gens recouraient à moi, et jamais dans tous les services que je pus leur rendre aucun d'eux ne fut éconduit.* » V těchto krátkých úsecích se „já“ dostává do středu pozornosti – ve většině případů je podmětem a přísudek je tvořen velmi často slovesem *pouvoir* v minulém čase, což jen posiluje kontrast mezi pozitivní, dobrosrdečnou aktivitou v minulosti a odevzdanou pasivitou a rezignovaností v přítomnosti. Autentičnost a opravdovost dobroty, která je zakořeněna v jeho přirozenosti, se potvrzuje i v trojici jednoduchých, jednoslabičných adjektiv v juxta pozici ve jmenné části přísudku (*vif, vrai, pur*), která i svojí rytmizací jako by upozorňovala na průzračnost Rousseauova srdce.

Zjištění, že konání dobra může vycházet jen z nitra a nikdy ne z vnějšku nebo z rozumu, je pro Rousseaua dosti bolestné, protože jeho přirozená hnutí byla podle jeho názoru společností udušena. Rezignace je na několika místech vyjádřena krátkými a jakoby vyčerpanými větami: « *Elle ne m'a rendu que nul.* »; « *..., alors je suis nul.* », kde je pasivita vyhrocena až k popření vlastní existence.

7. 6. 3. Rousseauova vize vlastního „já“ jako božské bytosti

« ...je me sens trop au-dessus d'eux pour les haïr. (...) Ce serait resserrer, comprimer mon existence, et je voudrais plutôt l'étendre sur tout l'univers. (...) J'exercerais sur eux une bienveillance universelle et parfaitement désintéressée : mais sans former jamais d'attachement particulier, et sans porter le joug d'aucun devoir... . (...) Si j'étais resté libre, obscur, isolé, comme j'étais fait pour l'être, je n'aurais fait que du bien : car je n'ai dans le coeur le germe d'aucune passion nuisible. Si j'eusse été invisible et tout-puissant comme Dieu, j'aurais été bienfaisant et bon comme lui. »

Rousseauova posedlost svou výjimečně dobrou podstatou byla naznačena již výše. Tím, že autor rozebírá eventualitu, že by byl zůstal mimo dosah společnosti a jejího zhoubného vlivu, upozorňuje na svoji vlastní výjimečnost ještě daleko silněji. Jeho božská podstata by se mohla rozvinout pouze za předpokladu, že si jej nepodmaní společnost – tedy, že zůstane mimo lidi – *hors, au-dessus* a zároveň bude všude - tedy rozšíří svoji existenci na veškeré bytí - *bienveillance universelle* v opozici k *attachement particulier* (splynutí se všehomírem je motiv, který se prosadil v Druhé procházce v souvislosti s nehodou). Byl by tedy „*libre*“, tudíž ne v zajetí společnosti, „*obscur*“, to znamená nikým nepoznan a lidem neznámý, a „*isolé*“, tedy mimo svět, stejně tak jako Bůh. Božskou podstatu evokuje i lexikální pole dokonalosti a absolutna: *tout l'univers ; universelle ; parfaitement*. Rousseau ovšem uznává také svoji lidskou slabost, takže si nečiní nárok na všemocné skutky a opět se uchyluje ke své pasivitě – stačí mu pasivní postavení diváka, který hledí na společnost jako na představení, jež se jej netýká, i když jej může dojmout nebo pohoršit. Pohled hraje v tomto směru velice důležitou roli. Na následujícím příkladu můžeme konstatovat, že svět pro Rousseaua existuje jen prostřednictvím pohledu. Rousseau jej tedy neprožívá, ale je pouhým svědkem: « *Quand je ne les vois plus, ils sont pour moi comme s'ils n'existaient point.* »

I na dalších místech Šestá procházka se autor přibližuje k Bohu – « *Ministre de la Providence et dispensateur de ses lois selon mon pouvoir,*

j'aurais fais des miracles plus sages et plus utiles que ceux de la légende dorée et du tombeau de Saint-Médard. Rousseau si nejprve jakoby bezpodmínečně přivlastňuje moc působit zázraky, ve větě samotné ji pak uvede na pravou míru kondicionálem, který ovšem tím, že je v postpozici, první tvrzení oslabuje méně, než by tomu bylo při opačném pořadí.

7. 6. 4. Bytí a zdání – problém identity ve společnosti

« Si les hommes s'obstinent à me voir tout autre que je ne suis et que mon aspect irrite leur injustice, pour leur ôter cette vue il faut les fuir, mais non pas m'éclipser au milieu d'eux. C'est à eux de se cacher devant moi, de me dérober leurs manoeuvres, de fuir la lumière du jour, de s'enfoncer en terre comme les taupes. Pour moi, qu'ils me voient s'ils peuvent, tant mieux, cela leur est impossible ; ils ne verront jamais à ma place que le Jean-Jacques qu'ils se sont fait et qu'ils ont fait selon leur coeur pour le haïre à leur aise. (...)..., car ce n'est pas moi qu'ils voient ainsi. »

Rousseau v Šesté procházce vytváří další postavu, kterou v tomto případě nemůžeme nazývat « já », protože autor ji klade do popředí jen proto, aby zdůraznil, že se s ní neztotožňuje. Jedná se o postavu, která je vytvořena společností a od které se autor naprosto distancuje. Znovu se prosazuje síla a důležitost pohledu – tentokrát se jedná o pohled opačně orientovaný než ve výše zmiňovaném případě – je směřován ze společnosti na Rousseaua a je tvůrcem imaginární postavy. Centrálním lexikálním polem celého úryvku je pole vidění, světla a tmy (*vue, éclipser, cacher, lumière du jour*, neustálé opakování slovesa *voir*, přirovnání ke krtkovi evokující slepotu ...). Rousseau tímto popírá, že to, co je viděno, se shoduje s autentickou existencí – reálné bytí a bytí pro druhého jsou neslučitelné.

7. 7. Sedmá procházka

7. 7. 1. Samota jako odlišnost, jako výjimečnost a jako útěk před lidmi versus touha po začlenění se do společnosti

Rousseau se cítí být výjimečným a osamělým ve svém pojetí světa a

chápání věci:

« *Ces tournures d'esprit ..., n'ont jamais été les miennes. Je me sens là-dessus tout à rebours des hommes. ; Des dispositions bien différentes ont fait pour moi de cette étude une espèce de passion qui remplit le vide de toutes celles que je n'ai plus.* » Výjimečnost je podpořena množstvím absolutizací (*jamais, tout à rebours*) nebo například příslovcem *bien*, které upozorňuje na rozdílnost. Autorova výjimečnost se však odráží i v hyperbolicky a pateticky popsaném osudu, kde ji Rousseau dovádí do extrému paradoxem, který spojuje tragiku se štěstím: « *..., et me rend heureux bien souvent encore au milieu du plus triste sort qu'a subi jamais un mortel.* »

S duševním a myšlenkovým osamocením je spojena i fyzická samota. V případě Sedmé procházky se vlastně nejedná ani tak o vyvržení společností, jako o Rousseauův vědomý a cílený útěk před lidmi : « *Fuyant les hommes, cherchant la solitude,...* . ; *Je gravis les rochers, les montagnes, je m'enfonce dans les vallons dans les bois, pour me dérober autant qu'il est possible au souvenir des hommes et aux atteintes des méchants. ... Plus la solitude où je vis est profonde....* S izolací od lidí je spojený život – tedy aktivní žití a prožívání, kdy je Rousseau aktivním činitelem a ne jenom trpným objektem něčí činnosti. O tom svědčí i větná stavba, ve které se často objevuje *je* nebo *me*, opakovaně v pozici podmětu, jednou dokonce ve spojení se samotným slovesem *vivre*.

Zároveň můžeme v Sedmé procházce sledovat, jak se autor přes veškerou ostentativní snahu dostat se mimo společnost začleňuje mezi smrtelníky – například tím, že se k nim obrací 2. pádem plurálu (« *Arrêtez-vous dans une prairie émaillée à examiner...* »), čímž implicitně evokuje čtenáře a porušuje tudíž svoji duševní osamocenost. Tato tendence začlenit se mezi lidi se projevuje i použitím osobního zájmena *nous*, eventuálně *on*, a přivlastněním *notre* a *nos*: « *Le règne animal est plus à notre portée... . ; on ne voit plus dans les plantes que des instruments de nos passions.* » V těchto pasážích autor zobecňuje, prohlašuje svá tvrzení za všeobecnou pravdu a cítí se být součástí společenství lidí. Je ovšem otázkou, zda si jen

nepřipravuje půdu k tomu, aby se mohl ostrým kontrastem ze společnosti vymanit, když se po odstavci všeobecné generalizace kategoricky staví mimo pomocí výše zmiňované věty: *Des dispositions bien différentes ont fait pour moi de cette étude une espèce de passion qui remplit le vide de tous celles que je n'ai plus.*

7. 7. 2. Odstup při pohledu na postavu „já“, sebeironie

« ..., me voilà repris de cette folie... ; me voilà sérieusement occupé du sage projet.... (...) ..., et résolu de refaire un herbier plus riche que le premier, en attendant que j'y mette toutes les plantes de la mer et des Alpes et de tous les arbres des Indes, je commence toujours à bon compte par le mouron, le cerfeuil, la bourrache et le seneçon ; j'herborise savamment sur la cage de mes oiseaux.... ; Ce n'est pas là, sur ma parole, que Jean-Jacques ira chercher ses amusements. ; Je me comparais à ces grand voyageurs qui découvrent une île déserte, et je me disais avec complaisance : Sans doute je suis le premier mortel qui ait pénétré jusqu'ici ; je me regardais presque comme un autre Colombe. »

Rousseau ironizuje činnost, které se věnuje tím, že ji kvalifikuje pomocí opozit *folie* a *sage projet*. Vytváří kontrast, přičemž první substantivum vystihuje názor Rousseau jako autora, druhé je pak vizí Rousseaua – postavy „já“. Další komické kontrasty vznikají, když autor za hyperbolu klade výčet nejbanálnějších bylin a využívá metafory *herboriser sur la cage de mes oiseaux* v kombinaci s příslovcem *savamment*. Výše zmiňovaný « heroický humor » je patrný ve srovnávání s Kolumbem.

7. 7. 3. Postava « já » jako nekoherentní kompozice jednotlivých složek

I v Sedmé procházce se objevuje rozklad postavy na jednotlivé složky, které jsou činiteli děje, a zdá se, že ovládají jednání a chování postavy : « *Forcé de m'abstenir de penser, de peur de penser à mes malheurs malgré moi ; forcé de contenir les restes d'une imagination riante mais languissante, que tant d'angoisses pourraient affaroucher à la fin ; forcé de tâcher d'oublier... , je ne puis cependant me concentrer tout*

entier en moi-même, parce que mon âme expansive cherche malgré que j'en aie à étendre ses sentiments et son existence.... ; Mon âme morte à tous les grands mouvements ne peut plus s'affecter que par des objets sensibles ; je n'ai plus que des sensations, et ce n'est plus que par elles que la peine ou le plaisir peuvent m'atteindre ici-bas. »

Rousseau se uchyluje do své pasivity - jednotlivé části jeho nitra (duše, imaginace) a city (radost, bolest, úzkost) jej ovládají a manipulují s ním jakoby proti jeho vůli, což je markantní například v opakování přívlastku *forcé* nebo v tom, jak duše jedná proti vůli postavy. Neschopnost a pasivita postavy „já“ se projevuje v negativních přísudcích, které jsou spojené s podmětem *je: je ne puis, je n'ai plus que* a stylizace do pozice oběti pomocí slovesa *atteindre*. Pasivita je podpořena také v použití prezentativa *me voilà*, které se v této jedné procházce hromadí : je použito hned pětkrát (pozn. naposledy se objevilo v První procházce, a to dvakrát).

7. 7. 4. Reminiscence prožitých počitků, vjemů a prožitků

V Sedmé procházce slouží k vyvolávání vzpomínek herbář, jak je explicitně řečeno na konci této kapitoly. Díky němu se Rousseau znovu přenáší do krajiny, kterou zná z minulosti, a opět cítí to, co již jednou jeho smysly zachytily. Znovu se zde setkáváme s Rousseauovým hedonismem v tom smyslu, že objektem reminiscence nejsou události nebo postavy, ale pocity vnímané smysly, především zrakem : « *Je ne reverrais plus ces beaux paysages, ces forêts, ces lacs, ces bosquets, ces rochers, ces montagnes.... ... je n'ai qu'à ouvrir mon herbier et bientôt il m'y transporte.... Les prés, les eaux, les bois, la solitude, la paix surtout et le repos qu'on trouve au milieu de tout cela sont retracés par elle (imagination) incessamment à ma mémoire.* » To, jak se před Rousseauem vynořují vnitřní krajiny z minulosti, je patrné na výčtech. Popis je v přítomném čase, kterým se autor snaží zachytit minulý okamžik a zvěčnit ho (viz příslovce *incessamment*). Minulost vstupuje do přítomnosti, časové relace ztrácejí důležitost, časové úseky se anachronicky prolínají – linie událostí není důležitá, důležité jsou pocity a asociace, které se probouzejí : « *C'est la*

chaîne des idées accessoires qui m'attachent à la botanique. Elle rassemble et rappelle à mon imagination toutes les idées qui la flattent davantage. »

V Sedmé procházce se také neobjevuje líčení událostí z Rousseauova života, ale jsou zde zmíněny jen naprosto nevýznamné výlety do přírody, které zanechaly živou stopu v autorově mysli.

7. 8. Osmá procházka

7. 8. 1. Minulost odrážející se v přítomnosti a v procesu psaní

"Que me manquait-il donc pour être heureux, je l'ignore; mais je sais que je ne l'étais pas. Que me manque-t-il aujourd'hui pour être le plus infortuné des mortels? (...) ... je m'allais promener dans le parc ou dans la campagne; mais loin d'y trouver le calme heureux que j'y goûte aujourd'hui,..."

Minulost je v Osmé procházce evokována částečně z toho důvodu, aby k ní mohla být přirovnána situace, ve které se autor snaží vynacházet v době, kdy píše text. V prvním citovaném příkladu je dokonce využito větného paralelismu, který upozorňuje na rozdíl mezi minulostí a přítomností a zdůrazňuje paradox, který je systematicky vytvářen od začátku procházky: všechny vnější předpoklady pro štěstí vedly Rousseaua k neštěstí a všechny předpoklady k neštěstí jej v konečném důsledku vedou ke štěstí.

Druhým důvodem, proč Rousseau rozebírá svoji minulost, je fakt, že jeho cílem je systematicky popsat svůj psychický vývoj. V Osmé procházce je chronologie lineárnější a časové úseky jsou často vymežovány příslovci času, které text člení a strukturují. Události v autorově psychickém životě sice nejsou, na rozdíl od První procházky, vůbec datovány, ale proud vyprávění je plynulejší, méně přerušovaný, což čtenáři umožní sledovat vývoj Rousseauova duševního stavu od krize až k vyrovnanosti, kterou autor proklamuje.

Prožívané pocity jsou velice detailně popsány a syntax podporuje jejich působivost. Výrazy zlosti a pohrdání jsou například stupňovány do

expresivního a dynamického crescenda, které je odlehčené od přivlastňovacích zájmen: "*L'indignation, la fureur, le délire s'emparèrent de moi.*" Tomuto prudkému vzepření následuje ztráta energie - *abattement*, *désespoire*. Příkladem toho je dlouhá věta, při které čtenáři dochází dech. Kumulují se v ní *negace*, čímž je navozen pocit rozrušení, zatímco "qui" na konci věty rytmus uvolňuje na znamení naprosté rezignace: "*Et dans les ténèbres horribles où on n'a cessé de me tenir plongé je n'ai aperçu plus ni leur pour me conduire, ni appui, ni prise où je puisse me tenir ferme et résister au désespoire qui m'entraînait.*"

Klid a s ním i určitý druh štěstí je popsán také několikanásobným předmětem, ve kterém je čtyřčlenná skupina substantiv vystupňována podobně, jako tomu bylo u výrazů rozhořčení: "..., j'ai retrouvé la sérénité, la tranquillité, ma paix, le bonheur même,..."

Zmatenost a chaotičnost v pocitech a v chování je vyjádřena jak metaforicky - aluzí na zbrkle se bránící zvíře, tak syntakticky - pomocí kaskády apozic: "sans adresse, sans art, sans dissimulation, sans prudence, franc, ouvert, impatient, emporté; je n'ai fait en me débattant que m'enlacer encore davantage."

V Osmé procházce (a následně i v Deváté procházce) autor analyzuje také vliv smyslů na cit - "srdce". To se týká především pocitů úzkosti. Slovesa se týkají sémantického pole dechu a dýchání: *soupirer*, *respirer*, *serrer le coeur* - jedná se o popis fyzické nevolnosti a nervové křeči. Jejím původcem je nesrozumitelnost a nepochopitelnost situace - adjektivum *étrange* se neustále vrací, a to ve dvou významech - jako něco rušivého a nesrozumitelného a jako něco, co pochází odjinud, z jiné podstaty, jiného řádu, co se vymyká normálnímu řádu věcí, tedy spíš jako *étranger*, a Rousseau se sám definuje jako cizinec, jako mimozemšťan (viz výše).

7. 8. 2. Téma komplotu a všeobecného nepřátelství

V Osmé procházce je vidět vývoj autorova pohledu na nepřátele - v První procházce se o nich mluví jako o *les autres*, postupně jsou přes

nejrůznější perifráze zbavování života. V Osmé procházce jsou už jen neživou masou: "*Je ne vis plus en eux que des masses différemment mues, dépourvues à mon égard de toute moralité.*" Okolí je přesto velice zraňující a to, co je bezprostředně vnímáno smysly, Rousseaua ničí: Sloveso déchirer získává na důležitosti - autor jako by naléhal na fakt, že jej pohledy těch, které považuje za své nepřátele, drásají, doslova rozkládají: « *Les yeux étincelants, le feu du visage, le tremblement des membres, les suffocantes palpitations, tout cela tient au seul physique et le raisonnement n'y peut rien.* " Věta jako by se rozpadala na mnoho podmětů, k opětnému splynutí může dojít až v její druhé části, kde začíná mluvit rozum, aby přiznal svoji vlastní porážku.

Všeobecnost a všudypřítomnost komplotu je značně zdůrazňována neustálým, až obsesivním opakováním zájmena *tout*, spojením *tout entier (ière)*: "*Je vois toute une génération se précipiter tout entière dans cette étrange opinion,*"

Klid, kterého Rousseau podle svých vlastních slov nakonec dosáhl, je iluzorní - je vylíčen v hyperbolách: „*Le moment où j'échappe au cortège des méchants est délicieux et sitôt où je me vois sous les arbres au milieu de la verdure, je crois me voir dans le paradis terrestre.*“ Jedná se o aluzi na štěstí v nevinnosti před prvotním hříchem, ale je to jen iluze, které si je autor vědom, protože užívá obrat "*je me crois voir*" a nikoli "*je me vois*" nebo "*je suis*".

Opakované užití zvrtné vazby "*je me crois voir*" a "*je me vois*" ukazuje na to, jak se autor rozdvouje - jedna část "já" vidí druhou v pozemském ráji a nedokáže se k ní dostat. Ale i tato pouhá iluze stačí k upokojení ducha. Osobní korespondence navíc dokládá, že rétorika rezignace a odloučení od světa je pro něj typická už mnoho let, což vrhá stín pochybností na autenticitu popisovaného propracovávání se ke stavu, v němž se má autor v době vzniku *Reveries* nacházet²⁵.

Šťastný, rajský klid je tedy iluzí, ale rezignace je v určitých momentech určitě reálným Rousseauovým pocitem. V mnoha úvahách

25 Barguillet, F., str. 177

dochází Rousseau k závěru, že jeho situace je neřešitelná, což je formulováno v lapidárních, tragicky laděných, krátkých a kategorických větách, které tvoří kontrast k dlouhým výčtům utrpení, rozhořčení ale také k popisům štěstí a klidu: *"Cette découverte nouvelle me bouleversa. L'infamie et la trahison me surprisent au dépourvu. (...) Il faudrait le mériter pour les prévoir. (...) J'ai cherché vainement; je ne l'ai point trouvé."*

V momentech, kdy Rousseau cítí, že nad svými nepřáteli vítězí, je citelná ironie a výsměch, který je podpořen i asonancí - např. ostrost "i" v závěru těchto vítězných tirád : *« Qu'ils jouissent à leur gré... et d'achever mes jours en paix malgré eux. » « Certain qu'ils n'ont plus de nouvelle prise par... et je jouis de moi-même en dépit d'eux. »* K posílení ironie a lepšímu vychutnání svého vítězství používá slovní zásobu, která se původně objevovala v souvislosti s jeho nepřáteli, pro vylíčení svých vlastních pocitů a svého vlastního štěstí: „jouir“ (*les ennemis qui se proposaient de jouir du mal de leur victime / la victime jouit de son innocence*), „enlacer“ (*eux ils l'ont enlacé de leurs rets / lui il ne songe qu'à s'enlacer de lui-même*), „réduire“ a „circonscrire“ (*ils ont cherché à le réduire, à circonscrire son espace vital comme pour l'étouffer / il se présente maintenant comme un homme qui aime à se circonscrire*), „fixer“ (*Ils ont fixé sa destinée à jamais / Rousseau se propose de fixer des plantes dans la verdure avant de les fixer dans un herbier et de fixer par l'écriture ses délicieuses rêveries*). Autor tak dává najevo radost z vítězství nad sebou samým a především nad svými nepřáteli.

V První procházce autor hojně využívá slov, která vyjadřují naprostou lhostejnost člověka dávajícího najevo, že se jej už utrpení netýká. Osmá procházka se k nim synonymicky nebo dokonce identickými výrazy vrací a dává jim sarkastický až urážlivý nádech. Zdůrazňuje fakt, že Rousseau se naprosto odvrátil od světa a chvílemi nabírá až krutě výsměšného tónu. Od mírného naznačování radosti z nově nabyté svobody („*Et je puis désormais me moquer d'eux.*“) autor postupuje k výrazně rytmitizovaným větám, kterými vyjadřuje naprostou nezávislost, a pomocí asonance („i“) navozuje pocit zářného štěstí: *« Et j'y ai retrouvé le calme et*

la paix j'y vis heureux et tranquille et j'y ris des incroyables tourments que mes persécuteurs se donnent sans cesse tandis que je reste en paix, occupé des fleurs, d'étamines et d'enfantillages, et je ne songe pas même à eux.“

7. 8. 3. Důležitost postavy "já" - samota jako pramen síly

V textu Osmé procházky se ve srovnání s předchozími kapitolami vyskytuje velké množství tvarů 1. osoby jednotného čísla - nacházíme zde zájmena osobní, přivlastňovací i zvrtná. Také slovesa v přísudku vyjadřují aktivitu, což je odlišné od předchozích procházek, ve kterých autor ve většině případů prezentoval postavu "já" jako pasivní. V klidu a rezignaci, kterou autor ostentativně popisuje, jako by postava "já" získávala zázračným způsobem na síle s tím, jak okolní svět, třeba jen iluzivně, mizí a jak se její nepřátelé mění v neživé stroje: *"...; alors je commençai à me voir seul sur la terre, et je compris que mes contemporains n'étaient par rapport à moi que des êtres mécaniques... . (...) ...et je compris que les causes, les instruments, les moyens de tout cela m'étant inconnus et inexplicables, devaient être nuls pour moi."* Jak se prohlubuje propast mezi "já" a okolním světem, "já" se výrazně prosazuje, získává na síle a je dominantní: *"..., il n'y a plus ni commerce ni secours réciproque ni correspondance entre eux et moi. Seul au milieu d'eux, je n'ai que moi seul pour ressource et cette ressource est bien faible à mon âge et dans l'état où je suis."*

Zároveň s tím, jak se postava "já" prosazuje, se také projevuje klasický rozpad postavy na jednotlivé části psychického života, na city, pocity, počitky a vjemy, které se personifikují a přebírají její aktivitu: *"Dominé par mes sens quoi que je puisse faire, je n'ai jamais su résister à leurs impressions,... Cette action de mes sens sur mon coeur fait le seul tourment de ma vie. (...) Je cède à toutes les impulsions présentes, ..."* Jakmile se Rousseau nechává ovládat svými jednotlivými psychickými pochody, objevuje se znovu (především na slovesech *ne pas savoir, ne pas pouvoir, céder...*) bezmocnost a pasivita.

7. 9. Devátá procházka

7. 9. 1. Rousseauova výjimečnost – postava „já“ v centru dění

"Car je ne crois pas que jamais homme ait plus aimé que moi à voir de petits bambins folâtrer et jouer ensemble, et souvent dans la rue et aux promenades je m'arrête à regarder leur espièglerie et leurs petits jeux avec un intérêt que je ne vois partager à personne. (...) ..., car là dessus je fus inexorable, ne voulant ni favoriser des abus ni marquer des préférences qui produiraient des mécontentements... . (...) Pendant toute cette opération il y eut des disputes qu'on porta devant mon tribunal, (...) Cette comédie m'amusa longtemps; j'en fis enfin le dénouement en payant les pommes à la petite fille et les lui faisant distribuer aux petits garçons. (...) ..., et moi qui partageais à si bon marché cette joie, j'avais de plus celle de sentir qu'elle était mon ouvrage.

Rousseauova výjimečnost se tentokrát projevuje v naprosté a bezvýhradné lásce k dětem. V souvislosti s ní užívá autor nejen superlativy a absolutizace, ale i expresivní a emotivní slovní zásobu.

V epizodě s dívkami a jejich vychovatelkou se pod zdánlivě humorným tónem skrývá pýcha, což je markantní i v častějším použití činného rodu v první osobě. To je také důkazem toho, že Rousseau se těší z pozice pána situace a zdůrazňuje ji. Jasně se to projevuje metaforou o neúprosném soudci. Jedná se opět o „heroickou komiku“ („humour héroï-comique“²⁶). Rousseau zde vystupuje jako *deus ex machina* - takto autor sám sebe prezentuje i v epizodě se savojskými chlapci: „*j'en fus enfin le dénouement* »; « *j'eu alors...* »; « *tout autour de moi* ». Rousseau vystupuje jako střed dění, ze kterého září směrem k ostatním dobro, to se pak od nich jako bumerang vrací zpět k němu a obklopuje jej jako fluidum vděčnosti. Rousseau vystupuje jako všemocný střed dobra.

Tato aktivita a i všemocnost se ovšem vztahují k minulosti. Popis přítomného stavu je kontrastu k nim pasivní.

7. 9. 2. Pozice diváka – pasivita

Již v Šesté procházce se autor staví do pozice diváka.: « *Je*

26 Barguillet, F., str. 84

m'abstiens d'agir : car toute ma faiblesse est pour l'action, toute ma force est négative, et tous mes péchés sont d'omission, rarement de commission. “ Rousseauův zájem o okolní dění je čistě estetický: *« Ils peuvent encore m'intéresser comme les personnages d'un drame... »*. Dalším prvkem, který Rousseaua klade do pozice diváka, je imaginární vlastnictví Gygóva prstenu – fyzická přítomnost neexistuje, důležitý je pohled. V Deváté procházce se také zdůrazňuje důležitost pohledu – *“Pour jouir moi-même de ces aimables fêtes, j'en ai pas besoin d'en être, il me suffit de les voir, en les voyant, je les partage. (...)..., j'ai trouvé qu'elle (la volupté) consistait moins dans un sentiment de bienfaisance que dans le plaisir de voir des visages contents. Cet aspect a pour moi un charme qui, bien qu'il pénètre jusqu'à mon coeur, semble uniquement de sensation. (...) Car voir des visages gais m'a toujours vivement attiré.*“ Rousseau klade důraz na fakt, že ve vegetativním stavu, ve které se nachází, jsou jeho jedinou duchovní potravou smyslové počítky a vjemy. Smysly jsou na prvním místě a ne vždy se z nich vytváří city - ne vždy se dostanou k "srdci". Rousseau v Deváté procházce nazývá svůj stav „*plaisir de sensation*“, čímž dává najevo, na jaké úrovni se odehrává jeho prožívání. Zrak je bezpochyby privilegovaným smyslem, díky kterému dochází stále ještě ke kontaktu postavy "já" s jejím okolím. Sémantické pole zraku a pohledu je na mnoha místech v Deváté procházce silně dominantní. Rousseau ani nevyužívá synonym a obsedantně se zaměřuje na sloveso *voir*. Kontakt, zajišťovaný tímto smyslem, může být bolestný, ale někdy přináší slast v podobě potěšení z radosti dětí nebo masy neznámých lidí.

7. 9. 3. Téma procházek

Rousseauovy procházky znamenají rozšiřování prostoru – sledujeme Rousseauův itinerář a v textu se tak dostáváme na různá místa v okolí tehdejší Paříže a v popisu autorových vzpomínek i na místa již prožitých událostí a procházek. Zároveň dochází i k časovému rozšiřování a prohlubování – reminiscence vzpomínek, myšlenek z dávných procházek nebo dokonce z mládí.

V Deváté procházce je iterativními slovesy naznačováno, že se popisovaný děj opakoval a že daná procházka byla absolvována mnohokrát. Jednorázovost děje, na který je kladený důraz, je zařazena do širšího časového kontextu.

Toto rozšiřování prostoru a časové perspektivy jsou v souladu s euforickým stavem chodce, který ve svých procházkách zachází stále dál, což poskytuje fyzické a duševní potěšení – svoboda těla při chůzi přináší svobodu mysli. Slovesa vyvolávají dojem rozmarného bezcílného bloumání a vymyšlení různých oklik a nových tras: „*Je poussais plus loin, puis tirant à gauche et voulant tourner autour* (příslovce které je redundantní a upozorňuje na okliky) *de Montmartre je traversais le village de Clignancourt.*“; „*Après le dîner nous traversâmes le bois de Boulogne jusqu'à la Muette ... pour nous en retourner ensuite tout doucement par Passy.*“ Syntagma vět jakoby imitovalo neúnavné toulání sem tam a dynamickou chůzi pěšího.

V souvislosti s chůzí se objevují substantiva *délices, ravissement, extases, jouissances* – pocity pramenící z pohybu těla, z kontaktu s přírodou: když se Rousseau pohybuje po městě, podobá se chůze spíše útěku mimo Paříž, tedy do přírody, která pro něj představuje azyl. Pocit štěstí tedy pramení z bezpečí, které Rousseau pocítuje mimo lidskou společnost. V souvislosti s touhou dostat se mimo město autor užívá například slovesa *se hâter, gagner à grand pas*. Sloveso, které je použito v souvislosti se společností, ve které Rousseau v minulosti žil, je použito sloveso *faufiler*. Srovnání těchto sloves dobře vystihuje, jak Rousseau vnímal obě prostředí. Sloveso *faufiler* představuje činnost vnímanou jako překračující nějaká pravidla a vyžadující určitou obratnost nebo dokonce lstivost. Rousseau se dostal nepatřičným způsobem do prostředí, do kterého nepatřil, zatímco příroda je v naprosté harmonii s jeho přirozeností.

7. 9. 4. Znovuprožívání smyslových vjemů a pocitů

Rousseau se i přes určitou aktivitu a činorodost stále cítí jako oběť svých smyslů, přes které je vnímáno okolí: "*Un signe, un geste, un coup*

d'oeil d'un inconnu suffit pour troubler mes plaisirs ou calmer mes peines; je ne suis à moi que quand je suis seul, hors de là je suis le jouet de tout ceux qui m'entourent. (...) L'imagination renforçant la sensation m'identifie avec l'être souffrant et me donne souvent plus d'angoisse, qu'il n'en sent lui-même."

Bolestně prožívá všeobecné spiknutí, které je částečně jeho vlastním výtvořem. Například epizoda s policejním špiclem může opravdu odkazovat na reálné pronásledování, ovšem Rousseau na příhodu reaguje neadekvátně: *"Tandis que cet homme lui parlait à l'oreille, j'ai vu les regards du tonnelier se fixer attentivement sur moi d'un air qui n'avait rien d'amical. Cet objet me resserra le coeur à l'instant ..."* V popisu opět dominuje pohled a obecně vzhled či vnější stránka zúčastněných osob - *se fixer attentivement sur moi d'un air*. Tyto faktory pak řídí veškeré citové prožívání.

V epizodě s válečnými invalidy se citová hnutí a změna vztahu okolí k postavě "já" projevují například v náhlém zkrácení vět a ve změně jejich struktury: *"Plus d'honnêteté, plus de salutation. (...) Nous causâmes. Il me parut homme de sens et de moeurs."* V prvním případě bylo ochladnutí vztahu vyjádřeno dvěma jednočlennými větami spojenými čárkou. V druhém se pak v krátkém konstatování odráží překvapení nad přátelským naladěním partnera v diskusi.

7. 10. Desátá procházka

7. 10. 1. Reálné události z Rousseauova života v textu

« Aujourd'hui, jour de Pâques fleuris, il y a précisément cinquante ans de ma première connaissance avec madame Warens. Elle avait vingt-huit ans alors, étant né avec le siècle. Je n'en avait pas encore dix-sept et mon tempérement naissant Elle m'avait éloigné. Tout me rappelait à elle, il y falu revenir. (...) J'engageais maman à vivre à la campagne. Une maison isolée au penchant d'un vallon fut notre asile, et c'est là que dans un espace de quatre ou cinq ans j'ai joui d'un siècle de vie et d'un bonheur pur et plein qui couvre de son charme tout ce que mon sort présent d'affreux. »

Nikoli na Velikonoční neděli, ale na Květnou neděli roku 1728 se Rousseau poprvé setkal s mladou šlechticnou Mme de Warens (viz výše). Věk postav je kupodivu více méně přesný, i když Rousseau se prezentuje jako o něco starší než ve skutečnosti byl – v době setkání mu ještě nebylo šestnáct let (narodil se 28. června 1712). Vzhledem k tomu, že výše v textu jsme se setkali s dost výraznými časovými nepřesnostmi, můžeme usoudit, že událost je pevně zafixována v autorově paměti a informace působí svojí exaktností téměř tak, jako by si je autor po celých padesát let každodenně připomínal. Zmínka o odloučení se vztahuje k Rousseauovu odchodu do Turína, kam se na podnět Mme de Warens vydal a dorazil tam 12. dubna 1728. Přibližně po roce (v červnu 1729) se vrátil zpět. Zmiňovaný život na venkově (v Charmette, u bran Chambéry) trval přibližně od 1736 do 1740, ale ne bez přestávky, z čehož můžeme usoudit, že Rousseau si jej ve své mysli o něco málo prodlužuje, jako by jej chtěl zadržet. Tomu odpovídá i následující hyperbola a slovesa *couvrir* a *présenter*, a to jak sémanticky, tak i tvarem přítomného času.

7. 10. 2. Pasivita versus aktivita postavy „já“

Text Desáté procházky je, co se týče pasivity, dost výrazně rozdělen na dvě části. První končí větou „*Tout me rappelait à elle, il y falu revenir.* ». Postava « já » je zde výrazně potlačena a zdá se jako by byla bez vlastní vůle ovládána – okolnostmi, vlastními psychickými vlastnostmi a city. První osoba jednotného čísla se objevuje jen dvakrát a velice nevýrazně. I v případech, kdy by byla vhodná a očekávaná, ji autor obchází pomocí *il y a*: Ve větě « *Aujourd'hui, jour de Pâques fleuris, il y précisément cinquante ans de ma première connaissance avec madame Warens.* » by mohlo zcela bez problémů zaznít *j'ai fait connaissance*. Okolnosti, které jsou osudové a kterými se Rousseau nechává bezmocně ovládat, se plně projevují např. ve větě: „*Mais ce qui est moins ordinaire est que ce premier moment décida de moi pour toute ma vie, et produisit par un enchaînement inévitable le destin du reste de mes jours.* » Substantivum *moment* v pozici podmětu a vysoce aktivní sloveso *décider* jako přísudek spojený s předmětem *de moi*

jsou známky toho, že postava „já“ je prezentována jako naprosto pasivní. Definitivnost a nevyhnutelnost tohoto zásahu osudu se projevuje v absolutizacích: *pour toute ma vie ; du reste de mes jours*. Abstrakta týkající se duševního života jsou personifikována a jako v mnoha již dříve citovaných případech mají postavu « já » zcela ve své moci : « *Elle (mon âme) attendait dans une sorte d'impatience...je vis longtemps prolonger pour moi cet état délicieux mais rapide où l'amour et l'innocence habitent le même coeur. »*

V druhé části se prosazuje postava « já » velice výrazným způsobem a přebírá na sebe veškerou aktivitu. Tématicky je toto « obživení » postavy spojeno s Mme de Warens, s láskou k ní a s klidem, který Rousseauovi pomáhá dospět. Na rozdíl od první části je « je » mnohokrát za sebou v podmětu a syntax vět dotváří dojem svobodné, silné a aktivní postavy: « *Mais durant ce petit nombre d'années, aimé d'une femme pleine de complaisance et de douceur, je fis ce que je voulais faire, je fus ce que je voulais être, et par emploi que je fis de mes loisirs, aidé de ses leçons et de son exemple, je sus donner à mon âme encore simple et neuve la forme.... »* Paralelismus a opakování ve dvou za sebou jdoucích větách jsou výrazem jistoty a síly. Také sémantika sloves, které se opakují v přísudku k podmětu « je », jsou spíše aktivní – *faire, savoir, vouloir*; dále pak i *résoudre, pouvoir, penser* nebo *désirer*. Podobný paralelismus se objevuje v textu ještě jednou : « *J'avais besoin d'une amie selon mon coeur, je la possédais. Je avais désiré la campagne, je l'avais obtenue ; je ne pouvais souffrir l'assujettissement, j'étais parfaitement libre, ..., je ne faisais ce que je voulais faire. »* Vyrovnanost a konečné naplnění, které nadčasově prostupuje celým životem, od mládí ke stáří, vyznívá i ve větě : « *Il n'y a pas de jour où je ne me rappelle avec joie et attendrissement cet unique et court temps de ma vie où je fus moi pleinement, sans mélange et sans obstacle, et où je puis véritablement dire avoir vécu. »* Trojice příslovečných určení upevňuje proklamovanou stabilitu postavy „já“ a sémantiku posiluje i rytmické prodlužování jednotlivých členů skupiny.

7. 11. Závěr

Na základě rozboru textu jsme došli k závěru, že při srovnání bychom se měli v překladech soustředit především na lexikální stránku, překlad gramatických kategorií, metaforiku a s ní spojená sémantická pole.

Důraz bude kladen na vyjádření pasivity postavy pomocí lexikálních prostředků i gramatických kategorií. V této souvislosti budeme sledovat sémantická pole bezmoci, bezbrannosti a odevzdanosti osudu, z gramatických kategorií především trpný rod a zájmeno „je“ v postavení předmětu. K posílení pasivity přispívá také jakýsi rozpad postavy na jednotlivé aspekty jejího duševního života, které se pak stávají činiteli děje. Naproti tomu je také nutné sledovat, jak se překlady vyrovnávají s momenty, kdy se postava „já“ dostává do popředí: opakování zájmena „je“ v podmětu a činný rod, a kdy je pomocí lexikálních prostředků zdůrazňována celistvost a integrita postavy „já“.

Při srovnání bude hrát roli také metaforika a sémantická pole světla, tmy, zraku, skrýše v temnotách, pohybu, sémantika stísněnosti a omezování životně důležitých funkcí v opozici se sémantikou rozšiřování životního prostoru.

Dalším kritériem srovnání jsou důležité lexikální okruhy a klíčové výrazy. Zde se zaměříme na slovní zásobu týkající se sebereflexe a na lexikum spojeného se samotou. Toto lexikum je specifické, protože se v něm odráží jak pocit opuštěnosti a bolestné izolace od společnosti, tak extatické vytržení a naprostá blaženost, které autor cítí ve stavu vegetativní existence. Z toho vyplývá, že je třeba sledovat oba póly Rousseauova prožívání samoty. Neméně důležité jsou i klíčové výrazy týkající se duševního života a smyslů.

V oblasti lexika se budeme věnovat také expresivitě, emotivnosti výrazu, využití superlativů, hyperbol a dalších prostředků intenzifikace. Dále budeme v překladech sledovat využití gramatické kategorie času, především střídání minulého času s přítomným, které zajišťuje dynamičnost textu, zdůrazňuje důležitost prožitku jako takového a oslabuje důležitost

časových relací.

V neposlední řadě je důležité porovnat také využití rytmu, rýmu a dalších prostředků hláskové instrumentace.

8. Srovnání dvou existujících českých překladů Rousseauova díla *Les Réveries du promeneur solitaire*

Rousseauovo poslání je psáno specifickým jazykem. Autor sám o něm tvrdil, že se jedná o jazyk zcela nový. Neobvyklost však spočívá spíše v tom, že se Rousseau neopírá o literární tradici osmnáctého století, ale o kazatelský jazyk století sedmnáctého. Proto se v jeho próze vyskytují dva druhy výrazných jazykových prostředků, s nimiž si překladatel musí poradit. Jedná se o klíčová slova a další typické a specifické výrazy autorovy tvorby a metaforika spojená se strukturami odpovídajícími řečnickému stylu. V jednotlivých kapitolách budeme tyto a další výrazové prostředky postupně sledovat v překladech Karla Šafáře a Evy Berkové.

8. 1.

I. část:

Slovní zásoba, volba výrazu a její vliv na význam a expresivitu v překladech v porovnání s originálem

8. 1. 1. Překlad klíčových slov

V tomto díle jde vesměs o výrazy týkající se duševního života. V obou překladech jsou klíčová slova přeložena většinou obdobně, při srovnávání jsme však narazili i na odlišnosti, kterým se budeme věnovat v následující kapitole.

a) Výraz *jouissance*

str.41: ...; chaque fois que je les relirai m'en rendra la jouissance.

K.Š., str.25: Kdykoli je budu pročítat, způsobí mi novou rozkoš.

E.B., str.23: ..., když si je budu pročítat, přinesou mi znovu požitek.

str.102: De quoi **jouit**-on dans une pareille situation ?

K.Š., str.92: Čeho **požíváme** v takovém rozpoložení?

E.B., str.91: Z čeho se v takovém rozpoložení **radujeme**?

str.150 : ... ; mais certain qu'ils n'ont plus de nouvelle prise par laquelle ils puissent m'affecter d'un sentiment permanent, je me ris de toutes leurs trames et je **jouis de moi-même en dépit d'eux**.

K.Š., str.145: ..., ale jsa si jist, že nemají již nové možnosti, aby mě mohli trvale vzrušovat, směji se jejich úkladům a **kochám se sebou samým jim navzdory**.

E.B.,str.144: ...; jsem si však jist, že už nemají žádnou možnost, jak mne mučit nějakým trvalým pocitem, a tak se všem jejich úkladům vysmívám a **přes jejich vůli mám sám ze sebe radost**.

str.109: Dès lors le poids de l'obligation me fait un fardeau **des plus douces jouissances** et comme je l'ai dit dans l'Emil, à ce que je crois, j'eusse été chez les Turcs un mauvais mari à l'heure où le cris public les appelle à remplir les devoirs de leur état.

K.Š., str.100: Od té doby tíha vázanosti mi činí břemenem **nejslastnějšího** požitky, a jak jsem to myslím řekl v Emilovi, byl bych býval u Turků špatným manželem ve chvíli, kdy veřejný hlas je volá, aby plnili povinnosti svého stavu.

E.B., str.99: Od té chvíle mi tíha povinností promění **ty nejsladší radosti** v břemeno a, jak jsem myslím řekl v Emilovi, byl bych u Turků špatným manželem ve chvíli, kdy je veřejný hlas vyzývá, aby plnili povinnosti svého stavu.

V textu se poměrně často setkáváme s výrazem **jouissance**, jehož překlad může činit potíže, protože význam není úplně jednoznačný. Rousseau ve velké míře využívá slova v původním smyslu (tedy jako momentální užívání, vlastnictví nějakého majetku). Zároveň však význam rozšiřuje a užívá jej i v modernějším smyslu - požitek, jaký máme z nějaké věci, osoby, události či prožitku. V první části Rousseauova díla dominuje sloveso, ovšem v autobiografickém díle získává navrch substantivum. Plurál a nijak neurčené substantivum mají většinou pejorativní význam. Jedná se však spíše o výjimky a obecně se dá říci, že většinou se výraz objevuje

s determinantem a je charakteristický pro celé Rousseauovo dílo²⁷.

V autobiografických dílech se Rousseau soustředí především na přirozenou tendenci člověka ke slasti a odpor k utrpení. *Jouir a jouissance* získávají nový smysl - *jouissance* je splynutí s ostatními bytostmi bez jiného důvodu, než jakým je čistě ontologické bytí²⁸.

Protože text *Les Rêveries du promeneur solitaire* je posledním autobiografickým dílem, ve kterém se autor zaměřuje téměř výhradně na to, jak zbavit svoje nitro utrpení, považujeme za vhodné zachovat v překladu význam, který vyjadřuje slastný stav duše. Výraz *radost* se zdá být v tomto kontextu příliš povrchní a nevyhovuje filozofii celého díla.

Výraz *je jouis de moi-même* by měl být chápán spíše ve smyslu *sám v sobě nacházím potěšení*. Berkové překlad *mám sám ze sebe radost* zůstává na povrchu a vyznívá spíše v tom smyslu, že autorovi dělá radost, že se mu daří netrápit se svými nepřáteli. Význam je hlubší - autor nachází zdroj potěšení sám v sobě.

Výraz *jouissance* znamená také rozkoše. Berková používá výraz *radost* i v sexuálně laděném kontextu, což nevystihuje význam originálu. Šafář podtrhuje pomocí slovního spojení *nejslastnější požitky* fyzickou stránku rozkoše.

Berková se tedy snaží udržet jedno klíčové slovo, s jehož nahrazením má potíže, zatímco Šafář zde na „terminologickou“ čistotu rezignuje a překládá podle kontextuálního významu.

b) Výraz *délire*

str.87: ..., *et cette espèce de mensonge fut plutôt l'effet du délire de l'imagination qu'un acte de volonté.*

K.Š., str.77: ..., *a tento druh lži byl spíše výsledkem třeštění obraznosti než činem vůle.*

E.B., str.75: ..., *a taková lež vycházela spíše z poblouznění představivosti než z mé vlastní vůle.*

27 Gilot, M.,str. 91

28 Gilot, M.,str.94

str.44 : ..., je m'enivre moins du **délire** de la rêverie ;...

K.Š., str.29: ... ; méně se již opájím **šilenstvím** snění ;...

E.B., str.26: ..., méně se opájím **šilenstvím** snění ;...

Slovo **délire** je lékařský termín, který znamená « *alternation d'esprit causée par la violence de quelque fièvre* » (Richelet). V roce 1787 abbé Féraud poukazuje na přenesený význam slova **délire** jako **délire des sens**²⁹.

V Rousseauově díle je slovo použito ve významu patologickém a zároveň je obohaceno o konotace citlivosti a horečné imaginace, které jsou také spojeny s fyzickými dispozicemi.

Délire je stav, ve kterém je člověk bez sebe - stav jakéhosi odcizení sobě samému: « *La tête s'égaré* », člověk ztrácí nebo se obává, že ztratí rozum.

Zvláštním druhem **délire** je u Rousseaua **délire de l'imagination**. Původcem tohoto rozjitření představitosti může být objevení komplotu a s ním spojeného « *délire publique* », což jsou v podstatě společenské útoky na Rousseauovu osobu. V tomto případě v sobě výraz **délire** nese patologický stav, v němž je postava « já » bez sebe a jedná bez vlastní vůle, protože je vržena do naprostého zmatku. V takové situaci se Rousseau nachází, když zalže při obědě u paní Vacassinové (první citace). Šafář v překladu silněji upozorňuje na nezdravost a nepřírozenost stavu, ve kterém se autor nacházel, když zalhal. Berková patologičnost naznačuje méně expresivně.

Délire de l'imagination má však v sobě i velice pozitivní konotaci, protože se jedná o výraz úzce spojený se sněním a s tvořivou silou, díky které se projevuje autenticita autorovy osobnosti³⁰. V tomto smyslu bychom měli vnímat i výše citovaný výraz **délire de la rêverie**. Oba

29 Gilot, M.,str.406

30 Gilot, M.,str. 406 - 408

překladaatelé volí jako ekvivalent **šilenstvím snění**, kterým přitahují pozornost na negativní konotace slova **šilenství**. Negativní emoce by se dala částečně omezit například spojením *blouznivé snění*.

c) Výrazy *sentir* a *sensation*

str.48: La nuit s'avavançait. J'aperçus le ciel, quelques étoiles, et un peu de verdure. Cette première sensation fut un moment délicieux. Je ne me sentais encore que par là.

K.Š., str.34: Bližila se noc. Zpozoroval jsem nebe, několik hvězd a trochu zeleně. Tento první vjem byl rozkošným okamžikem. Jen tímto jsem si zas uvědomil sám sebe.

E.B., str.30: Noc postupovala. Spatřil jsem oblohu, několik hvězd a trochu zeleně. Tento pocit byl pro mne úžasný. Jen skrze něj jsem zatím vnímal sám sebe.

str.162: L'imagination renforçant la sensation m'identifie avec l'être souffrant et me donne souvent plus d'angoisse qu'il n'en sent lui-même.

K.Š., str.158: Obrazotvornost zesilující vjem ztotožňuje mě s trpící bytostí a vzbuzuje ve mně často víc úzkosti, než cítí ona sama.

E.B., str.158: Představivost mé pocity ještě zesiluje a ztotožňuje mne s trpící bytostí natolik, že ve mně často vzbudí více úzkosti, než kolik jí pociťuje ona sama.

str.88: J'écrivais mes Confessions déjà vieux, et dégoûté des vaines plaisirs de la vie que j'avais tous effleurés et dont mon coeur avait bien senti le vide.

K.Š., str.77: Psal jsem svá Vyznání v stáří, zhnusen lichými rozkošemi života, jež jsem všechny orval a jejichž prázdnotu mé srdce cítilo.

E.B., str.75: Při psaní Vyznání jsem byl již starý a znechucený všemi marnými rozkošemi života, jež jsem všechny zakusil a jejichž prázdnotu si mé srdce dobře uvědomovalo.

str.107: Je sais et je sens que faire du bien est le plus vrai bonheur que le coeur humain puisse goûter ; ...

K.Š., str.98: Vím a cítím, že konat dobro je nejopravdovějším štěstím, jehož může lidské srdce zakusit; ...

E.B., str.97: Vím a uvědomuji si, že dělat dobro je tím největším štěstím, jež může lidské srdce okusit; ...

Pro *Rêveries* je typické, že Rousseau se snaží vysledovat ve svém nitru hluboko zakořeněné *plaisirs premiers*, které v každé bytosti vyvolává hlas přírody – *plaisir des sensations, plaisir du repos, plaisir élémentaire d'exister*³¹. Vnímání smysly patří mezi největší požitky, ze kterých se Rousseau v pozdním věku podle svých vlastních slov těší. *Sensualité* je pro Rousseau dokonce určitá dispozice k prožívání slasti³².

Z toho se dá usuzovat, že výrazy *sentir* a *sensation* by měly i v překladu zůstat spojené se smysly a neměly by mít konotaci komplikovanějších psychických pochodů, ke kterým dochází až na základě smyslového vnímání. Podle samotného textu *Rêveries* již Rousseau není schopen věnovat se náročné duševní činnosti a žije v podstatě ve vegetativním stavu. Tento aspekt je umocňován také častým opakováním slovesa *sentir*.

Další důležitou významovou složkou slovesa je instinkt – autor zdůrazňuje, že cítit můžeme také srdcem a že srdce je pramen přirozenosti, tudíž dobroty. Srdcem se podle Rousseaua rozhodujeme vždy správně.

Sloveso *sentir* je pro Rousseaua klíčové. Berková jej ve většině citovaných případů překládá jako *uvědomovat si*, čímž Rousseaua příliš intelektualizuje. Šafář se, až na výjimky, snaží zachovat smyslovost. V jeho překladu ovšem dochází k podstatné změně smyslu – jedná se o pasáž ze str. 48 originálu (první citace), kde je narušena vegetativnost stavu, ve kterém se Rousseau nacházel po své nehodě na svahu Ménilmontant. Tím, že použil dokonavý vid slovesa *uvědomit si*, není vyvolána představa splynutí postavy « já » s okolním světem.

d) Výraz *délicieux*

Oproti *charmant* a především *agréable* představuje *délicieux* daleko vyšší intenzitu prožitku. Výraz *agréable* představuje u Rousseaua rámeček či atmosféru, zatímco *délicieux* je nádherný smyslový prožitek, který je nekontrolovatelný a neodolatelný.

31 Gilot, M., str. 59

32 Gilot, M., str. 61

Někdy je tento stav chápán dokonce jako *trouble*, jako *ivresse*, každopádně se jedná o *jouissance* par excellence.

Délice se vyznačuje svojí efemérností. Často nacházíme v souvislosti s *délicieux* sémantické pole času a především časové omezenosti – *instant*, *rapide*, *court*.

Rousseauovou specialitou je, že *moments de délice* jsou také často spojovány s překérností situace a s hlubokým pohnutím, někdy bolestným. Utrpení a slast jsou spojené – Rousseau s výjimečným talentem dokáže *convertir la douleur en volupté* (*Rêveries*)³³.

Na základě charakteristiky výrazu je nutné konstatovat, že Šafář, který překládá adjektivum *délicieux* jako *rozkošný*, není dostatečně expresivní a nevystihuje sílu a efemérnost prožitku. Výraz *úžasný* vyhovuje expresivitou, vyvolává také pocit momentálního, krátkodobého a velice intenzivního prožitku, zároveň je však výraz konotován pocitem překvapení, nebo dokonce ohromení, což zcela neodpovídá významu slova *délicieux*.

e) Výraz *agitation*

str.36: Quand cette révolution se fit, pris au dépourvu, j'en fus d'abord bouleversé. Mes agitations, mon indignation me plongèrent dans un délire qui n'a eu trop de dix ans pour se calmer, et dans cet intervalle, tombé d'erreur en erreur, de faute en faute, de sottise en sottise, j'ai fourni par mes imprudences aux directeurs de ma destinée autant d'instruments qu'ils ont habilement mis en oeuvre pour la fixer sans retour.

K.Š., str.20: Když se udál tento zvláštní převrat, byl jsem jím tak znenadání překvapen, že jsem byl zpočátku ohromen. Mé rozčilení, mé rozhořčení přivedlo mě do šílenství, které potřebovalo dobrých deset let, aby se uklidnilo; a za tu dobu jsem klesal z bludu do bludu, z chyby do chyby, z pošetilosti do pošetilosti a svou neopatrností poskytl jsem strůjcům svého osudu tolik zbraní, kterých oni obratně použili, aby jej neodvratně upevnili.

E.B., str.16 - 17: Když došlo k tomu podivnému zvratu, na nějž jsem nebyl připraven, nejprve mnou otrásl. Mé rozrušení a rozhořčení mne ponořilo do šílenství, na jehož uklidnění bylo i deset let málo; v té době jsem se potácel z omylu do omylu, z chyby do chyby, z hlouposti do hlouposti a svou neopatrností jsem tak strůjcům svého osudu poskytl dostatek nástrojů, jichž šikovně využili k jeho nenávratnému upevnění.

str.39 : Cet espoir, quoique éloigné, tenait mon âme dans la même agitation que quand je cherchais encore dans le siècle un coeur juste, et mes espérances que j'avais beau à jeter au loin me rendaient également le jouet des hommes d'aujourd'hui.

K.Š., str.23: Tato naděje, byť i vzdálená, udržovala mou duši v témž neklidu, jako když jsem hledal mezi vrstevníky spravedlivé srdce, a mé naděje, jež jsem marně promítal do dálky, dělaly mě stejně hříčkou dnešních lidí.

E.B., str.19-20: Ať už to byla naděje jakkoli vzdálená, udržovala mou duši ve stejném rozechvění, jako když jsem ještě ve svém století hledal nějaké spravedlivé srdce, a třebaže jsem se na svá očekávání snažil nespolehat, stejně ze mne dělala hříčku dnešních lidí.

Slovo **agitation** je ideální k tomu, abychom si povšimli, jak se u Rousseaua prolínají fyzické a fyziologické jevy s jevy psychickými a jak se toto prolínání promítá v jeho obraznosti. **Agitation** má tradičně tři významy: otřesy, pohyb ze strany na stranu, dále vnitřní prudký pohyb malých tělísek v přírodním tělese (krev, žluč, tělesné pochody obecně) a pohnutí v psychologickém slova smyslu, které je způsobené protichůdnými emocemi.

Agitation je také projevem inspirace při tvorbě literárního díla – zde je patrný vliv karteziánského myšlení: myšlenky proudí stejně jako krev, kvasí a zahřívají se.

V Páté procházce se vnitřní neuspořádaný pohyb přelévá do pohybu vody, kterou Rousseau pozoruje. Voda je zároveň klasickým lékem proti této suché, pálivé a horké chorobě, která se z **agitation** může vyvinout³⁴.

V Rousseauově metaforice, hraje pohyb velký význam (viz dále kapitola 8. 2. 4. Fyzický pohyb jako metafora pro duševní hnutí). Berková ve výrazu **rozechvění** zachovává jak tuto významovou složku, tak psychický stav rozrušení. Sémantické pole pohybu Berková zachovává i v překladu slova **bouversé**, pro které volí výraz **otřesen**, zatímco Šafář je překládá jako **ohromen**. E. Berková se tak dostává blíže Rousseauově smyslu než Šafář.

34 Gilot, M., str. 364 - 366

f) Výraz *affection*

str.47: ... *les affections de mon coeur*....

K.Š., str.32: ... *ke všem vzruchům svého srdce*...

E.B., str.29: ... *ke všem náklonnostem svého srdce*...

str.137-138: *Quand j'étais dans l'ordre autour de moi, quand j'étais content de tout ce qui m'entourait et de la sphère dans laquelle j'avais à vivre, je la remplissais de mes affections.*

K.Š., str.131: *Když všechno kolem mne bylo v pořádku, když jsem byl spokojen se vším, co mě obklopovalo, i s ovzduším, ve které jsem měl žít, naplňoval jsem je svými vzruchy.*

E.B.,str.130: *Když vše okolo mne bylo v pořádku, když jsem byl spokojen s tím, co mne obklopovalo i s prostředím, v němž jsem měl žít, naplňoval jsem jej svou náklonností.*

V dnešním slova smyslu se jedná o cit, přesněji řečeno o náklonnost, přátelství. Tímto způsobem se začal výraz užívat v 17. století³⁵. Zcela určitě je význam spojen se slovesem *affecter*, které má i výrazně negativní konotace ve smyslu *être affecté d'une maladie, d'une souffrance*. Obecněji se dá říci, že se jedná o zasažení, ovlivnění organismu či psychiky vnějším vlivem (viz *Petit Robert: affecter – toucher (qqn) par une impression, une action sur l'organisme ou le psychisme*). Tento význam „vjemovosti“ nezachoval ani jeden z překladatelů.

g) Výraz *seul*, resp. *solitude*

str.35: *Me voici donc seul sur la terre, n'ayant plus de frère, de prochain, d'amis, de société que moi-même.*

K.Š., str.19: *Tak jsem zde sám na zemi, nemaje již bratra, bližního, přítele, společnosti, jen sama sebe.*

E.B., str.15: *Tak jsem tu na zemi opuštěn, nemám již bratra, bližního, přítele ani jinou společnost nežli sebe sama.*

35 Gilot, M.,str. 372

Výraz *seul* by měl být chápán na základě analýzy samoty, kterou jsme rozvedli v první části práce. Je jasné, že Rousseau se cítí být obětí lidí, kteří jej vyvrhli ze své společnosti. Je ale nutné brát ohled i na závěr První procházky, kde se autor explicitně vyjadřuje v tom smyslu, že samota je mu tisíckrát milejší než lidská společnost. Pokud budeme tuto první větu, která má provokativní formu závěru, považovat za jakési shrnutí Rousseauovy životní situace, musí být ve výrazu *seul* zahrnuta nejen opuštěnost lidmi, ale také dobrovolná samota, kterou Rousseau s potěšením vyhledává. Françoise Barguillet chápe samotu u Rousseaua jako úděl a nevyhnutelnou životní situaci, zároveň však klade důraz na to, že se jedná také o touhu po izolaci od lidí, jejíž projevem jsou i procházky v přírodě, a o pocit jedinečnosti a výjimečnosti³⁶. Tyto aspekty nelze vystihnout výrazem *opuštěn*. Překlad E. Berkové zde orientuje text pouze jedním směrem, což je – zvláště v incipitu díla – dosti zavádějící.

Celkově lze říci, že si oba překladatelé význam překladu „klíčových slov“ správně uvědomili. Snažili se ho řešit s ohledem na svá pochopení Rousseauova díla, která nebyla – jak jsme viděli – ani v jednom případě dokonalá, ačkoliv je starší Šafářův překlad přece jen o poznání přesnější.

8. 1. 2. Přesnost ve volbě překladového výrazu

Na problematiku překladu klíčových slov ústrojně navazují otázky přesnosti dalších překladových výrazů. Jimi je totiž vytvářen kontext, na němž se klíčová slova profilují.

a) str.36: ..., *je n'ai fait qu'en me débattant que m'enlacer davantage et leur donner incessamment de nouvelles prises qu'ils n'ont eu garde de négliger.*

K.Š., str.20: ..., *stále jsem se jen více zapléтал a ustavičně jim odhaloval nové své slabosti, kterých oni neopomenuli využít.*

E.B., str.17: ..., *a svým zmitáním jsem se jen ještě víc zapletl a neustále jim dával nové zbraně, kterých se nezdráhali využít.*

Překladatelé využili při modulaci protikladných pohledů s tímtož

36 Barguillet, F., str. 74

efektem : Šafář přitahuje pozornost na Rousseauovu slabost a bezmocnost, Berková naopak upozorňuje na agresivitu nepřátel. *Donner prise à qqch, qqn (donner prise à l'ennemi – vystavit se nepřátelskému útoku, donner prise à la médisance – dát podnět, popud k pomluvám)* znamená vystavit se něčemu, někomu, co nás ohrozí tím, že ukážeme slabost, a dáme tak svým nepřátelům do rukou další zbraň. Oba přitom poněkud zaktivnili Rousseauovu úlohu, protože on jen dělal něco, čeho se ostatní mohli chopit.

b) str.36: ..., *le jouet de la canaille, que toute la salutation que me feraient les passants serait de cracher sur moi...*

K.Š., str.20: ..., *terčem luzy, že jediným pozdravem, který mi mimojdoucí vzdají, bude, že po mně plivnou,...*

E.B., str.16:..., *hříčkou v rukou lůzy, že jediným pozdravem kolemjdoucích mi bude plivnutí,...*

Výraz *terč luzy* vytváří novou konotaci na úkor původní. Ve slově *jouet* je obsažen význam naprostého vydání na pospas někomu, kdo neví, co činí. Tento význam se shoduje s celkovým kontextem knihy, ve které se autor téměř neustále staví do pozice pasivní oběti odevzdané do rukou osudu a lidské společnosti. Tomuto významu přesně odpovídá české slovo *hříčka*. Slovo *terč* implikuje cílenou střelbu na přesný bod a ne sadistické pohrávání s obětí. Šafář ve své interpretaci implicitně zahrnuje například ten fakt, že Rousseau se stal terčem kamenování. Pravděpodobně se snaží zesílit slovo *canaille*, které je silnější než české *lůza*.

c) str. 41-42: *Mon coeur s'est purifié à la coupelle de l'adversité, et ...*

K.Š., str.26: *Mé srdce se očistilo ve zkušebním kalichu protivenství a ...*

E.B., str.22: *Mé srdce očistily kruté útrapy a ...*

Oba překladatelé v zásadě vystihují výraz *adversité*, tj. to, co se staví proti. V překladu E. Berkové však mizí intertextuální narážka na *kalich hořkosti*, který se *dopíjí do dna*.

d) str.117: *Le résultat que je puis tirer de toutes ces réflexions est que je n'ai jamais été vraiment propre à la société civile où tout est gêne, obligation, devoir,*

...

K.Š., str.109: *Výsledek, jež mohu těžiti ze všech těchto úvah, je, že jsem se nikdy nehodil do občanské společnosti, v níž vše je nucením, vázaností, povinností, ...*

E.B., str.108: *Výsledkem všech těchto úvah je, že jsem se nikdy doopravdy nehodil do uhlazené společnosti plné rozpaků, donucení a povinností ...*

Výraz **société civile** je podle výkladového slovníku termín, kterým se rozumí společnost řídicí se určitými normami a zákony. Její členové jsou pak občané. Berková výraz interpretuje jako mondénní společnost a v tom smyslu je také chápáno slovo **gêne**.

V celkovém kontextu knihy se autor sám o sobě vyjadřuje jako o člověku, který není schopen řídit se rozumem, vůlí či vnějším donucením, pokud s tím není srozuměno jeho « srdce ». Již z toho plyne, že Rousseau i v posledním díle klade přirozenost nad společenské normy. V tomto smyslu výpověď chápe Šafář.

Interpretace Berkové, která vzniká na základě faktu, že autor se staví proti společnosti spisovatelů a modních salónů, je poněkud zavádějící, i když je pravda, že **société civile** je už vlastně ona **mondénní společnost**, která Rousseaua odmítá a kterou odmítá on.

e) str. 126 : *Tant que les hommes furent mes frères, je me faisais des projets de félicité terrestre ; ...*

K.Š., str.119: *Dokud byli lidé mými bratry, dělal jsem si plány na pozemskou blaženost; ...*

E.B.,str.117: *Dokud ještě lidé byli mými bratry, plánoval jsem si štěstí na zemi; ...*

Ke slovu **félicité** uvádí Petit Robert následující definici : *littér., relig. Bonheur sans mélange, généralement calme et durable – béatitude*. Tato definice nás jasně vede k tomu, abychom ve výrazu viděli jak Rousseauovu touhu po trvalém stavu, ve kterém by našel uspokojení, tak náboženský

význam nebeské blaženosti prožívané na zemi (viz analogie se slovním spojením *paradis terrestre*, *Rêveries*, str.148). Výraz *šťěstí* nemá náboženskou konotaci a nevystihuje úplně přesně ani touhu po stálosti a klidu. Výraz *blaženost* zase působí zastarale a knižně.

f) str.147: *Le mal que je ne sens point actuellement ne m'affecte en aucune sorte, le persécuteur que je ne vois point est nul pour moi.*

K.Š., str.142: ...; *zlo, které v přítomné době necítím, mě nijak nevzrušuje; pronásledovatel, jehož nevidím, není pro mne ničím.*

E.B., str.141: *Zlo, které přímo necítím, mne nijak netrápí, a pronásledovatel, kterého nevidím, pro mne nic neznamená.*

Věta musí být opět interpretována s ohledem na celkový pohled Rousseaua na jeho nepřátele. Autorovo pojmání pronásledovatelů se vyvíjí: v První procházce je chápe jako lidské bytosti, postupně jim přisuzuje vlastnosti mechanických strojů a nakonec vlastně popírá jejich existenci úplně. Tedy nejen že Rousseau sám sebe vymazává z lidské společnosti, ale také eliminuje bytosti kolem sebe. Tato eliminace je naprostá, což je také vyjádřeno zájmenem *nul*. E. Berková toto naprosté popření poněkud oslabuje, i když je v jejím překladu tento význam přítomen implicitně.

g) str.107: *Je sais et je sens que faire du bien est le plus vrai bonheur que le coeur humain puisse goûter ; ...*

K.Š., str.98: *Vím a cítím, že konat dobro je nejoprávdovějším štěstím, jehož může lidské srdce zakusit; ...*

E.B., str.97: *Vím a uvědomuji si, že dělat dobro je tím největším štěstím, jež může lidské srdce okusit, ...*

Ve slovní zásobě originálu se neustále promítá touha po autentičnosti – touha po tom, aby byl Rousseau viděn v pravé podobě, a touha po naprostém, plném a opravdovém prožívání okamžiku, což je jakýsi druh Rousseauova hedonismu. Pokud autor používá v souvislosti se štěstím

spojení *le plus vrai*, není to zcela určitě náhodou, ale výraz slouží k tomu, aby podtrhl význam autentičnosti citu, který vychází z lidské duše, tedy z lidské přirozenosti.

Berková překládá adjektivum čtivěji pomocí více méně zaběhnutého slovního spojení, přesto jsme toho názoru, že výrazy *opravdový* a *velký* v tomto případě není vhodné zaměňovat.

h) str.166 : Le goût de la solitude et de la contemplation naquit dans mon coeur avec les sentiments expensifs et tendres faits pour être son aliment.

K.Š., str.165: Smysl pro samotu a rozjímání se zrodil v mém srdci spolu s překypujícími a něžnými city, stvořenými, aby byly jejich potravou.

E.B.,str.165: V srdci se mi zrodil smysl pro samotu a rozjímání spolu se srdečnými a něžnými city stvořenými k tomu, aby byly jeho potravou.

V analýze textu jsme konstatovali, že autor se touží dostat do stavu naprostého splynutí s veškerenstvím. Téma nezměrné lásky, která jedince přivede do stavu, ve kterém si sám sebe neuvědomuje a prostupuje všemi bytostmi a předměty, je v textu *Rêveries* velice důležité a opakuje se na mnoha místech, z nichž nejdůležitější je stav po nehodě v Druhé procházce a popisy snění v Páté procházce.

Výraz *expensif* by v tomto kontextu měl být zcela určitě chápán v původním slova smyslu (*Petit Robert : Qui tend à distendre, à dilater ; qui s'épanche avec effusion ; qui ne peut être contenu, débordant*). City, které jsou takto kvalifikovány, spojují Rousseaua s celým světem, nemohou zůstat uzavřené v srdci, ale naopak prostupují jedince i veškeré jeho okolí. K. Šafář výraz řeší interpretačním a zesilujícím *překypuje*, E. Berková metonymicky převodem do « stavu », čímž dynamiku stírá. Její výraz je slabší, ale také srozumitelnější, a implicitně také obsahuje význam *vyzařující ze srdce ven* na okolní bytosti.

i) str.169 : Je pensai qu'une provision de talents était la plus sûre ressource contre la misère, ...

K.Š., str.166: *Myslel jsem, že zásoba hřiven je nejjistějším prostředkem proti bidě,*
...

E.B.,str.166: *Myslel jsem, že zásoba nadání je nejjistějším prostředkem proti bidě,*
...

K. Šafář používá v překladu výraz, který by mohl dnešnímu čtenáři činit potíže. Talent jako starší význam výrazu hřivna není dnes v běžném povědomí a mohl by způsobit odlišnou interpretaci.

Na závěr uvádíme několik konstrukcí, které se v překladech liší:

j) str.165: *Je me présentai et je dis au batelier de partir. L'eau était forte et la traversée fut longue.*

K.Š., str.161: *Představil jsem se a řekl jsem převozníkovi, aby odrazil. Voda byla prudká a převoz trval dlouho.*

E.B.,str.161: *Přišel jsem a řekl jsem převozníkovi, aby odjel. Voda byla prudká a cesta trvala dlouho.*

Šafář zde konkretizuje převozníkovu činnost, což odpovídá stylistice českého textu.

k) str.166: *Ce doit être un bien méprisable peuple que celui qui trafique ainsi des plus simples devoirs de l'humanité.*

K.Š., str.162: *...; je to asi jistě lid hodný opovržení, když takto kupčí s neprostšími povinnostmi lidskosti.*

E.B.,str.162: *To musí být opravdu opovrženíhodný lid, když takto obchoduje s těmi nejprostšími lidskými povinnostmi.*

l) str.147: *Les efforts que j'ai fait pour m'aguerrir à ces regards insultants et moquers sont incroyables.*

K.Š., str.142: *Vynaložil jsem neuvěřitelné úsilí, abych se otužil proti těmto potupným a výsměšným pohledům.*

E.B.,str.140: *vynaložil jsem neuvěřitelné úsilí, abych si na tyto urážlivé a zlomyslné pohledy zvykl.*

m) str.59 : *...élevé ensuite avec douceur chez un ministre plein de sagesse et de religion,...*

K.Š., str.45: ... vychován potom s láskou u pastora obdařeného moudrostí i náboženstvím,...

E.B., str.43: ... a později jsem byl s láskou vychován u pastora, ze kterého číselo moudrost a náboženství,...

V citovaných úryvcích jsou zvýrazněny výrazy, které v překladu E. Berkové ztratily některou ze svých významových složek či konotací, protože byly v češtině nahrazeny výrazy obecnějšími. V posledním případě pak naopak překladatelka vytváří možnost mírně negativní konotace na místě, kde je v originálu kladné hodnocení.

8. 1. 3. Expresivita a emotivnost výrazu v překladech

Mezi nejvýraznější charakteristiky Rousseauova stylu patří hyperboličnost a exaltovanost vyjádření, přepjatost a emotivnost výrazu. Ze statistik vyplývá, že nejčastějšími slovy textu *Rêveries* jsou výrazy hodnotící duševní život autora, slova týkající se morálního citění a lásky. Široké je také lexikální pole hrůz, neštěstí a pronásledování³⁷. Výše zmiňovaná autenticita prožitku se promítá do volby slovní zásoby, která je podporovaná bohatou metaforikou, gramaticky pak superlativy a absolutizací. City a pocity jsou natolik silné, že Rousseau se považuje za jejich oběť a je jimi zmítán. V následujících citacích ukážeme, nakolik věrně překlady sledují autorovu emotivitu a do jaké míry zachovávají sílu výrazu.

a) str.66: ... les plus terribles pour une âme fière,...

K.Š., str.53: ... pro hrdou duši nejděsnějšími,...

E.B., str.50: ... a pro hrdou duši těmi nejhoršími ze všech neštěstí...

b) str.74 : Le souvenir de ce malheureux acte et les inextinguibles regrets qu'il m'a laissé m'ont inspiré pour le mensonge une horreur qui a dû garantir mon coeur de ce vice pour le reste de ma vie.

37 Jean-Louis Tritten, str.64

K.Š., str.62: *Vzpomínka na tento neblahý čin a nevyhladitelná lítost, které ve mně zanechala, vzbudila ve mně hrůzu ze lži, která pak ochránila mé srdce před touto neřestí pro zbytek života.*

E.B., str.60: *Vzpomínka na ten nešťastný čin a neutišitelná lítost, jež ve mně zůstala, mi lež zošklivila natolik, že se mé srdce této neřesti do konce života vyvarovalo.*

c) str.118 : *Car pour eux, actifs, remuants, ambitieux, détestant la liberté dans les autres et n'en voulant point pour eux-mêmes, pourvu qu'ils fassent quelquesfois leur volonté, ou plutôt qu'ils dominent celle d'autrui, ils se gênent toute leur vie à faire ce qui leur répugne et n'omettent rien de servil pour commander.*

K.Š., str.110: *Neboť oni, činní, nepokojní, ctižádostiví, opovrhující svobodou ostatních a nepřející si jí ani pro sebe, třebaže někdy provedou svou vůli nebo spíše ovládnou vůli druhého, trápí se celý život, dělajíce to, co se jim hnusí, a neopomenou jediné otročiny, jen aby mohli vládnout.*

E.B., str.108: *Neboť oni – pilní, přičinlivý, ctižádostiví – kteří nenávidí svobodu ostatních, sami ji nevyžadují a stačí jim, když mohou občas jednat podle své vůle nebo spíš ovládnout vůli druhého, se celý život trápí tím, že dělají něco, co je odpuzuje a nikdy nevynechají jedinou podlézavost, aby mohli poroučet.*

d) str.158: *Un des derniers (plaisirs) s'offrit il y a quatre ou cinq ans, que je ne me rappelle jamais sans me sentir ravi d'aise d'en avoir si bien profité.*

K.Š., str.153: *Před čtyřmi nebo pěti lety se naskytla z nejsladších (radostí), na kterou nikdy nevzpomínám, abych se necítil uchvácen libým pocitem, že jsem jí tak dobře využil.*

E.B.,str.153: *Jedna z posledních takových radostí se mi naskytla před čtyřmi nebo pěti lety a vždycky na ni vzpomínám s dobrým pocitem, že jsem jí tak dobře využil.*

e) str.143: *L'homme sage qui ne voit dans tous les malheurs qui lui arrivent que les coups de nécessité n'a point ces agitations incensées ; ...*

K.Š., str.137: *Muž moudrý, jenž vidí ve všech neštěstích, která ho stíhají, jen rány slepé nutnosti, nemá těchto ztřeštěných záchvatů, ...*

E.B.,str.135-136: *Člověk moudrý, který ve všech neštěstích, jež se mu přihodí, vidí jen rány slepé nutnosti, nemá tyto nesmyslné záchvaty, ...*

f) str.88: *J'écrivais mes Confessions déjà vieux, et dégoûté des vaines plaisirs de la vie que j'avais tous effleurés et dont mon coeur avait bien senti le vide.*

K.Š., str.77: *Psal jsem svá vyznání v stáří, zhnusěn lichými rozkošemi života, jež jsem všechny orval a jejichž prázdnotu mé srdce cítilo.*

E.B., str.75: Při psaní Vyznání jsem byl již starý a znechucený všemi marnými rozkošemi života, jež jsem všechny zakusil a jejichž prázdnotu si mé srdce dobře uvědomovalo.

Ze srovnání slovní zásoby v pasážích týkajících se prožívání vyplývá, že E. Berková má tendenci výraz oslabovat. K. Šafář intenzitu prožitku zesiluje a výraz občas příliš interpretuje, jako je to například v úryvcích **c)**, **e)** a **f)**, kde přehání expresivitu tam, kde je originál více méně neutrální.

V následujících citacích se nejedná přímo o prožívání postavy „já“, ale ve volbě výrazu, jeho síle a konotacích se odráží, jak autor vnímá okolí a skrže jakou clonu na něj a na sebe pohlíží.

g) str.57: J'étais leur dupe et leur victime, il est vrai, mais je me croyais aimé d'eux, et mon coeur jouissait de l'amitié qu'ils m'avaient inspirée en leur en attribuant autant pour moi.

K.Š., str.43: Byl jsem jejich šaškem a obětí, je pravda, ale domníval jsem se, že jsem jimi milován, a mé srdce se těšilo z přátelství, které ve mně vznítily, připisujíc jim stejné city ke mně.

E.B., str.40: byl jsem jejich oklamanou obětí, to je pravda, ale myslel jsem, že mne milují, a mé srdce se radovalo z přátelství, jež mi vnukli, přisuzujíc jim stejné city ke mně.

Překlad E. Berkové vystihuje pouze část z celkového významu slova **dupe**, které mimo oklamaného člověka vyjadřuje také určitý stupeň naivity, až hlouposti. Šafářův překlad zachází do určité interpretace v tom smyslu, že slovu přidává konotaci směšnosti, na druhou stranu je Berková přece jen příliš neutrální a nevystihuje sadistické potěšení Rousseauových nepřátel z jeho naivní důvěřivosti.

h) str. 92 : ... ; et quand, entraîné par le plaisir d'écrire, j'ajoutais à des choses réelles des ornements inventés, j'avais plus de tort encore parce qu'orner la vérité par des fables c'est en effet la défigurer.

K.Š., str.81-82: ...; a když uchvácen potěšením ze spisování jsem přidával ke věcem skutečným vymyšlené přízraby, dělal jsem tak ještě s větším bezprávím, poněvadž ozdobovat pravdu bajkami znamená ve skutečnosti ji **znetvořovat**.

E.B., str.80: ...; a když stržen potěchou ze psaní, jsem k pravdivým věcem přidával smyšlené ozdoby, dělal jsem chybu ještě větší, protože přikrašlovat pravdu bajkami znamená ji ve skutečnosti **překrucovat**.

V Šafařově překladu je citelná snaha personifikovat, zlyričit a zesílit výraz. Slovo **défigurer** má v souvislosti s živou bytostí význam znetvoření, v přeneseném slova smyslu se však používá i ve významu překroučení smyslu, pozměnění myšlenky atd.

i) str.152: *En allant, je rêvais sur la visite de la veille et sur l'écrit de M. d'Alambert où je pensais bien que le **placage épisodique** n'avait pas été mis sans dessein, et la seule affectation de m'apporter cette brochure, à moi à qui l'on cache tout, m'apprenait assez quel en était l'objet.*

K.Š., str.147-148: *Cestou jsem dumal o včerejší návštěvě a o spisu páně d'Alambertově, do něhož, jak jsem se domníval, tato **episodická vložka** nebyla dána bez úmyslu a už přehnaná ochota, že byl donesen tento spisek ke mně, před nímž se vše tají, mi prozrazovala dostatečně, co je toho příčinou.*

E.B.,str.147: *Po cestě jsem přemýšlel o včerejší návštěvě a o spisu pana d'Alamberta, do nějž, jak jsem si správně myslel, nebyla ta **krátká slátanina** vložena bez úmyslu, a už přehnaná ochota, se kterou tohle dílko přinesli zrovna mně, kterému se jinak všechno tají, mi dostatečně osvětlovalo jeho příčinu.*

Výraz **slátanina** přidává celému souvětí na expresivité, která je v originálu pouze latentní. Vztek, který v sobě autor jakoby dusí, se v překladu E. Berkové dostává zcela nepokrytě na povrch expresivním a negativně konotovaným výrazem **slátanina**, který je v originálu neutrální (Petit Robert : Placage - Morceau d'une oeuvre qui semble ajoutée après coup, qui ne fait pas corps avec le reste de l'ouvrage.)

j) str.164: *Je m'arrêtais quelquefois, sans y prendre garde, à regarder les petits manèges de ces bons gens, et je me sentais soupirer sans savoir pourquoi.*

K.Š., str.159-160: ...; zastavoval jsem se někdy, ani to nepozoruje, abych popatřil na drobná zaměstnání **těchto lidiček**, a cítil jsem, jak vzdychám, nevěda proč.

E.B.,str.159: *Aniž bych si to uvědomoval, někdy jsem se zastavil a díval se na*

drobná zaměstnání těch dobrých lidí a uvědomoval jsem si, že vzdychám, aniž bych věděl proč.

K zvláštním případům vyjádření emoce patří použití zdobněliny na místě, kde ji originál neužívá. Výraz *lidičky* vyjadřuje nejen silnější emoci než neutrální spojení *dobří lidé* překladu E. Berkové, ale zároveň je tak Rousseau kladen do pozice jedinečného, výjimečného, nad ostatními smrtelníky povýšeného jedince. K Šafář se na tomto místě dopouští nevhodné interpretace.

8. 1. 4. Překlad idiomů a ustálených slovních spojení

a) str.64 : ... , et dont nos philosophes avaient si souvent rebattu mes oreilles.

K.Š., str.51: ... a o nichž mi naši filozofové nahučeli často plné uši.

E.B., str.49: ... a jež mi naši filozofové tak často do omrzení omílali.

b) str.81 : Qu'a fait l'auteur pour couvrir cela d'un verni de modestie ?

K.Š., str.69: Co udělal spisovatel, aby zakryl to nátěrem skromnosti?

E.B., str.67: A co udělal autor, aby to zakryl pozlátkem skromnosti?

c) str.157: ... quand je vis que j'avais été prévenu par un homme de mauvaise mine qui me paru être une de ces mouches qu'on tient sans cesse à mes trousses.

K.Š., str.152: ..., když, jak jsem si všiml, předešel mě muž zlého výrazu ve tváři, který se mi zdál jedním z čmucharů, stále za mnou vysílaných; ...

E.B.,str.152: ..., v tom jsem si všiml, že mně předešel nějaký muž se zlým výrazem ve tváři; byl to zřejmě nějaký z těch špiclů, které mám neustále v patách.

Při překladu idiomů se dá vysledovat u překladatelů určitý zaběhnutý postup : K. Šafář má tendenci k doslovnosti, v překladu E. Berkové je vidět snaha přeložit idiom idiomem.

d) str.64: Mais ce que j'avais le plus à redouter au monde dans la disposition où je me sentais était d'exposer le sort éternel de mon âme pour la jouissance des biens de ce monde, qui ne m'ont jamais paru d'un grand prix.

K.Š., str.51: Ze všeho na světě jsem se však nejvíce obával, v rozpoložení, v jakém jsem byl, abych nevystavil v nebezpečství věčný úděl své duše pro požitek ze

statků tohoto světa, které se mi nikdy nezdály příliš cenné.

E.B., str.48-49: V rozpoložení, v jakém jsem se nacházel, jsem se však ze všeho na světě musel nejvíce obávat toho, abych **nedal v sázku věčný úděl své duše** pro požitky z pozemských statků, jež mi nikdy nepřipadaly příliš cenné.

e) str.131 : ...on ne s'occupe que de systèmes et de méthodes ; **matière de dispute éternelle qui ne fait pas connaître une plante de plus...**

K.Š., str.124: ... zaměstnáváme se již jen soustavami a metodami; **věčný to předmět sporu, kterým nenajdeme ani o jednu rostlinu více...**

E.B.,str.123: ... zajímáme se jen o systémy a metody – o to **věčné jablko sváru, které nám nepomůže poznat ani o jednu rostlinu víc...**

f) str.139-140: Je tombais dans les pièges qu'on creusa sous mes pas, l'indignation, la fureur, le délire s'emparèrent de moi, **je perdís la tramontane**, ma tête se bouleversa, et dans les ténèbres horribles où l'on n'a cessé de me tenir plongé je n'aperçu plus ni lueur pour me conduire, ni appui ni prise où je pusse me tenir ferme et résister au désespoir qui m'entraînait.

K.Š., str.134: Upadl jsem do všech pastí, jež byly nastraženy pod mýma nohama. Zmocnilo se mne rozhořčení, zuřivost, zběsilost. **Pozbyl jsem rozumu.** Hlava se mi zatočila a v hrozných temnotách, do nichž mě pohroužili a v nichž mě stále drželi, nepozoroval jsem ani záblesk světla, aby mě vedl, ani opory, ani držadla, jehož bych se mohl pevně zachytit a odolávat tak zoufalství, jímž jsem byl zachvácen.

E.B.,str.132: Upadal jsem do všech pastí, které na mně nastražili, zmocnilo se mne rozhořčení, vztek, zběsilost; **nevěděl jsem kudy kam**, točila se mi hlava a v hrozných temnotách, v nichž mne drželi ponořeného, jsem neviděl jediný záblesk světla, který by mne vedl, ani oporu, již bych se mohl pevně držet a odolávat zoufalství, které se mne zmocnilo.

V těchto úryvcích se v originálu nevyskytují přímo idiomy, ale jedná se spíše o zaběhnutá slovní spojení. Zcela v duchu výše zmiňované strategie dává K. Šafář přednost méně přesné jednoslovnosti, zatímco E. Berková využívá běžná slovní spojení (v úryvku e) dokonce oproti originálu idiom ještě přidává), která tolik neintelektualizují, a text plyne přirozeněji. Co se týče posledního výrazu **perdre la tramontane** (*tramontane* – původně severka, metonymickým přenosem se uplatňuje v ustáleném slovním spojení – Petit Robert : *loc.fig. être désorienté, perdre le nord*), překlad K. Šafáře nejen že nerespektuje fakt, že se jedná o ustálený obrat, ale nepostihuje věrně ani smysl tohoto slovního spojení.

S podobným typem postupů a řešení se setkáváme u obou překladatelů i v těchto případech:

g) str.123-124: ... ; mais grâce à un certain Dioscorde, grand compilateur de recettes, et à ses commentateurs, la médecine s'est tellement emparée des plantes transformées en simples qu'on n'y voit que ce qu'on y voit point, savoir les prétendues vertus qu'il plaît au tiers et au quart de leurs attribuer.

K.Š., str.116..., ale díky jistému Dioskoridovi, velkému kompilátorovi receptů, a jeho komentátorům, lékařství se zmocnilo rostlinstva přeměněného v léčivé kořínky do té míry, že v něm vidíme jen to, co v něm vůbec není vidět, totiž tak zvané léčivé vlastnosti, jež se s oblibou připisují třetině nebo čtvrtině jich.

E.B., str.114: ...; ale díky jistému Dioskoridovi, velkému kompilátorovi receptů, a jeho následovníkům se lékařství zmocnilo rostlin přeměněných v léčivky do té míry, že na nich všichni vidí jen to, co na nich vůbec vidět není, tedy údajnou léčivou moc, kterou jim kdokoli s oblibou připisuje

h) str.160: Les Savoyards de leur côté auraient bien voulu l'en débarrasser, mais ils n'avaient que deux ou trois liards à eux tous et ce n'était pas de quoi faire une grande brèche aux pommes.

K.Š., str.156: Savojané zase by ji byli rádi zbavili jablek, ale měli všichni dohromady všeho všudy dva tři haléře a s těmi by do jablek velkou díru neudělali.

E.B.,str.156: Savojané by ji zase rádi zbavili jablek, dohromady však měli jenom dva nebo tři haléře a za ty by si jich moc nekoupili.

Je patrné, že Šafářova doslovnost vede někdy až k těžkopádnosti, nepřirozenosti, a dokonce ke změně smyslu. E. Berková převádí smysl idiomu, aniž by se snažila použít český ekvivalent tam, kde to není možné, ovšem významově zůstává věrná.

8. 1. 5. Závěr I. části

Na základě srovnání několika úryvků z obou překladů můžeme konstatovat následující tendence: Překlad Karla Šafáře je ve volbě výrazu celkově o něco věrnější originálu. Překladatel klade důraz na etymologický význam slov a snaží se, aby výrazy přesně odpovídaly kontextu celého díla a zapadaly do Rousseauova filozofického systému. Tato snaha o uchopení celého významu slova i s jeho konotacemi a

expresivitou je pro dnešního čtenáře zatěžující a místy se text stává nesrozumitelný, v některých pasážích dokonce přehnaně exaltovaný a expresivní.

Překlad Evy Berkové si neklade za cíl postihnout veškerý filozofický podtext slovní zásoby. Přesnost je na několika místech obětována ve prospěch plynulosti a čtivosti, výrazy jsou obecnější a v některých momentech méně expresivní. Význam však není pozmeněn a pro nezasvěceného čtenáře je snáze pochopitelný.

8. 2.

II.část:

Překlad Rousseauovy metaforiky – obraznost a sémantická pole v překladech

8. 2. 1. Překlad metafor světla a temnoty, hlubin a pádu

a) str.35-36: *Oui, sans doute, il faut que j'aie fait sans que je m'en aperçusse un saut de la veille au sommeil, ou plutôt de la vie à la mort. Tiré je ne sais comment de l'ordre des choses, je me suis vu précipité dans un chaos incompréhensible où je n'aperçois rien du tout ; ...*

K.Š., str.19-20: *Ano, bez pochyby jsem asi udělal, aniž jsem to zpozoroval, skok z bdění do spánku nebo spíš ze života do smrti. Vytržen, ani nevím jak, z řádu věcí, uviděl jsem, že jsem se vrhl střemhlav do nepochopitelného chaosu, v němž vůbec nic nevidím, ...*

E.B., str.16: *Ano jistě, aniž bych si toho všiml, musel jsem upadnout z bdělosti do spánku nebo spíše ze života do smrti. Byl jsem vyloučen z řádu věcí, ani nevím jak, a vřítíl jsem se do nepochopitelného chaosu, jemuž vůbec nerozumím, ...*

b) str.51 : *De petits cadeaux affectés, de fréquentes visites sans objet et sans plaisir me marquaient assez un but secret mais ne me le montraient pas.*

K.Š., str.36-37: *Nápadné drobné dárečky, hojné bezpředmětné a nezábavné návštěvy dost poukazovaly na tajný účel toho všeho, ale neprozrazovaly mi jej.*

E.B., str.33: *Drobné neupřímné dárečky, časté bezdůvodné a nezajímavé návštěvy mi dostatečně naznačovaly nějaký tajný cíl toho všeho, ale neosvětlovaly mi jej.*

c) str.53: *Ces remarques faites coup sur coup et suivies de beaucoup d'autres qui n'étaient guère moins étonnantes effarouchèrent derechef mon imagination que je croyais amortie, et ces noires ténèbres qu'on renforçait sans relâche autour de*

moi ranimèrent toute l'horreur qu'elles m'inspirent naturellement.

*K.Š., str.39: Tyto poznámky, učiněné ráz na ráz, spolu s mnoha jinými, jež nebyly méně překvapující, opět vyděsily mou obrazotvornost, o které jsem se domníval, že je umrtvena; a tyto černé temnoty, **kterými mě bez ustání obestírali**, roznítily znovu všechnu hrůzu, kterou ve mně vzbuzují od přirozenosti.*

*E.B., str.36: Tyto poznámky vyřčené ráz na ráz a následované mnoha dalšími, neméně překvapujícími, znovu vylekaly mou představivost, o níž jsem si už myslel, že je utlumena; a černé temnoty, **jež kolem mne bez ustání houstly**, ve mně opět probudily všechnu hrůzu, kterou mne přirozeně naplňují.*

*d) str.50 : Ce grand empressement et l'air de confiance qu'il y joignit me firent comprendre qu'il y avait sous tout cela quelque mystère que je cherchais vainement à **pénétrer**.*

*K.Š., str.36: Tento velký nátlak a vzezření důvěry, kterým jej doprovázel, mi ukázaly, že pod tím vším vězí nějaké tajemství, které jsem se marně snažil **proniknout**.*

*E.B., str.33: Tak velká horlivost a výraz jistoty, kterým ji provázel, mi ukázaly, že se za tím vším skrývá nějaká záhada, kterou jsem se marně snažil **rozluštit**.*

*e) str.66: ... plongé dans **un abîme** d'ignominies,...*

*K.Š., str.53: ...pohroužen v **propast** hanby,...*

*E.B., str.50: ...ponožili mne do **nezměrné** hanby,...*

*f) str.139-140: Je tombais dans les pièges **qu'on creusa sous mes pas**, l'indignation, la fureur, le délire s'emparèrent de moi, **je perdis la tramontane**, ma tête se bousversa, et dans les ténèbres horribles où l'on n'a cessé de me tenir plongé je n'aperçu plus ni leur pour me conduire, ni **appui ni prise** où je pusse me tenir ferme et résister au désespoir qui m'entraînait.*

*K.Š., str.134: Upadl jsem do všech pastí, **jež byly nastraženy pod mýma nohama**. Zmocnilo se mne rozhořčení, zuřivost, zběsilost. Pozbyl jsem rozumu. Hlava se mi zatočila a v hrozných temnotách, do nichž mě pohroužili a v nichž mě stále drželi, nepozoroval jsem ani záblesku světla, aby mě vedl, ani opory, ani držadla, jehož bych se mohl pevně zachytit a odolávat tak zoufalství, jimž jsem byl zachvácen.*

*E.B.,str.132: Upadal jsem do všech pastí, **které na mně nastražili**, zmocnilo se mne rozhořčení, vztek, zběsilost; nevěděl jsem kudy kam, točila se mi hlava a v hrozných temnotách, v nichž mne drželi ponořeného, jsem neviděl jediný záblesk světla, který by mne vedl, ani oporu, již bych se mohl pevně držet a odolávat zoufalství, které se mne zmocnilo.*

g) str.133 : ...en pensant que j'étais là dans un refuge ignoré de tout l'univers où

les persécuteurs ne me déterraient pas.

K.Š., str.126: ...uvědomuje si, že jsem tu v útulku neznámém celému světu, kde mě moji pronásledovatelé nevyslídí.

E.B.,str.125: ... s pocitem, že jsem tu v úkrytu, který nezná nikdo na světě a kde mě mí pronásledovatelé nevyhrabou.

Metafora temnoty a s ní spojené sémantické pole hrají v textu zásadní roli, protože jsou bezprostředně spojené s tematikou všeobecného spiknutí a s bolestí, kterou tento komplot Rousseauovi působí. Autor je až na řídké okamžiky šťastného snění v přírodě obklopován temnotou, která symbolizuje podvodnost a prohnatost Rousseauových falešných přátel. Françoise Barguillet však poznamenává, že temnotou je symbolizována také Rousseauova zaslepenost a nemožnost porozumět takové zradě³⁸. S obrazem temnot jsou přímo spojeny také aluze na zlé síly, které jsou do spiknutí zapleteny: v První procházce se jedná o *ruses du Démon*, v Třetí procházce o *rets forgés au fond des Enfers*, v Osmé procházce se obraz opakuje v podobě *esprit infernal*. Slovní zásoba se pohybuje od terminologie křesťanské k mytologické.

Z uvedených příkladů je patrné, že překladatelé se tyto obrazy pokusili převést střídavě úspěšně i podle toho, do jaké míry četli Rousseauův text „symbolicky“, respektive intelektuálně, či „smyslově“ (např. *déterrer* jako *vyslídít*, anebo konkrétněji a přesněji *vyhrabat*.).

Temnoty evokují také obraz chaosu, bahna (neřesti), propasti – také se často, k doplnění metafory propasti, objevují slovesa pádu oběti: *je me suis vu précipité, tombé, la misère où ils m'ont plongé, dans les ténèbres horribles où l'on n'a cessé de me tenir plongé, je suis encore et plus enfoncé que jamais*.

V Sedmé procházce se v kontrastu objevuje *la surface azurée de la terre a ses entrailles effrayantes*.

Noc, podzemí, tma jsou symboly smrti, ale také lži. Obojí, lež i zánik, pocházejí od pronásledovatelů, takže atributy noci, temnoty, podzemí

38 Barguillet, F.,str. 51

jsou s nimi vždy spojovány (viz přirovnání ke krtkům). Nepřátelé navíc způsobují, že Rousseau tápe v labyrintu, že nekonečně hledá rozuzlení situace, do které jej dostali – temnota zde tedy představuje zatemnění mysli. (Ovšem nejen nepřátelé způsobují Rousseauovi zatemnění mysli a mentálních schopností. Stejně působí i stárnoucí tělo, které *offusque et aveugle*.)

Z této analýzy vyplývá, že metaforu a s ní spojenou sémantiku je vhodné přeložit, aby byl původní charakter textu zachován. Je třeba podotknout, že E. Berková například nepodává tak intenzivní obraz pádu, protože opomíjí substantivum *propast* a vedlejší větu *qu'on creusa sous mes pas* intelektualizuje a převádí jako *keré na mně nastražili*. Jinak se oba překlady až na detaily v metaforice shodují. Mezi drobné nepřesnosti patří například fakt, že Šafářův překlad plně nerespektuje aluzi na temnoty podzemí, protože sloveso *déterminer* je v něm přeloženo jako *vyslíditi*. V překladu E. Berkové se pak neobjevuje sloveso vidění z vedlejší věty originálu *où je n'aperçois rien du tout* a sloveso *pénétrer* bylo přeloženo výrazem mimo sémantiku temnot i přesto, že doslovnost by v tomto případě byla jednodušší a výstižnější. I konotace slovesa jsou ve francouzštině i v češtině v podstatě stejné (v obou jazycích se např. setkáváme se slovním spojením *impénétrable ténèbre - neproniknutelná tma*).

8. 2. 1. 1. Sémantické pole hlubin v souvislosti s Rousseauovým nitrem

a) str.45 : *L'habitude de rentrer en moi-même me fit perdre enfin le sentiment et presque le souvenir de mes maux, ...*

K.Š., str.30 : *Zvyk vracet se v sebe sama mě konečně zbavil pocitu a téměř vzpomínky na mé starosti: ...*

E.B., str.26: *Zvyk uzavírat se do sebe mi konečně dovolil přestat vnímat bolesti a téměř na ně zapomenout, ...*

b) str.106: *... j'avais fait plusieurs fois machinalement le même détour, j'en recherchais la cause en moi-même, et je ne pus m'empêcher de rire quand je vins à la démêler.*

K.Š., str.97: ..., že jsem vícekrát udělal mimovolně stejnou okliku, pátral jsem **sám u sebe** po příčině toho a nemohl jsem se ubránit smíchu, když se mi to podařilo **uhodnout**.

E.B., str.95-96: ..., že jsem tou oklikou bezděčně vyrazil už po několikáté, začal jsem hledat příčinu **sám v sobě** a musel jsem se smát, když jsem ji **odhalil**.

Metafory spojené se srdcem a duší jsou orientovány do dvou směrů – dovnitř a ven. Jednou je srdce uzavřený prostor, zavřená kniha, uzamčený svatostánek, zatímco podruhé se vylévá a dme v touze po otevření.

Srdce bývá spojeno s metaforou hlubin, neproniknutelnosti, s konotací tajemna – *au fond de nos coeurs, les sentiments droits sont au fond de nos coeurs*. Stačí *rentrer dans son coeur, sentir son coeur* a člověk pocítí věčnou pravdu³⁹.

Vzhledem k tomu, že Rousseau chce především prozkoumat svou duši a srdce a pátrat v jejich neznámých hlubinách a koutech, sloveso **rentrer** v prvním úryvku, by se mělo chápat ne pouze jako návrat, ani jako uzavření, ale jako proces prostupování do hloubky (Petit Robert – *entrer complètement dedans*). Tento význam je plně postižen v překladu E. Berkové, který také podporuje metaforiku hlubokého a složitého nitra, které v sobě skrývá tajemství (viz úryvek **b**).

8. 2. 2. Překlad metafory sítě - síť jako synonymum pasti a léčky

a) str.38 : *Sitôt que j'ai commencé d'entrevoir la trame dans toute son étendue, j'ai perdu pour jamais l'idée de ramener de mon vivant le public sur mon compte ;...*

K.Š., str.22-23: *Jakmile jsem vytušil **úklady v celé jejich velikosti**, vzdal jsem se navždy myšlenky, že za svého života převedu veřejnost na svou stranu;...*

E.B., str.19: *Jakmile jsem vytušil **spiknutí v celé jeho šíři**, zřekl jsem se navždy myšlenky, že bych veřejnost znovu přiklonil na svou stranu,...*

b) str.58 : *...long **tissu de misère et d'infortunes** qui l'a remplie, ...*

K.Š., str.44: *... oním dlouhým **tkanivem** běd a neštěstí, jež jej vyplňovaly, ...*

E.B., str.41: *... tím dlouhým **řetězcem** běd a neštěstí, jež ho naplnily, ...*

c) str.66: *Tandis que tranquille dans mon innocence, je n'imaginai qu'estime et bienveillance pour moi parmi les hommes, tandis que mon coeur ouvert et confiant s'épanchait avec des amis et des frères, les traîtres m'enlaçaient en silence de rets forgés au fond des enfers.*

K.Š., str.53: *Zatím co klidný ve své nevinnosti jsem si představoval pro sebe jen úctu a přízeň mezi lidmi; zatím co se mé otevřené a důvěřivé srdce rozdílelo mezi přáteli a bratry, zrádové mě zaplétali tíše v osidla skutá v hloubi pekel.*

E.B., str.50: *Takhle jsem byl klidný, a ve své nevinnosti jsem si představoval, že lidé vůči mně pocítují jen laskavost a uznání, a zatímco se mé otevřené a důvěřivé srdce svěřovalo přátelům a bratrům, kladli zrádci potichu své léčky, ukuté v hlubinách pekelných.*

d) str.107 : ..., *un motif de vertu n'est jamais qu'un leurre qu'on me présente pour m'attirer dans le piège où l'on veut m'enlacer.*

K.Š., str.98: ..., *pohnutka ctnosti je vždy jen vábidlem, které se mi podává, abych byl vláká do osidla, v němž mě chtějí zadržnout.*

E.B., str.97: ..., *a ponutka ctnosti je vždy jen léčkou, kterou na mne nastražili, aby mne vlákali do pasti, do níž mne chtějí chytit.*

Slovo **trame**, které původně znamená předivo, útek, dostalo pomocí přenesení významu i smysl spiknutí, které oběť pozvolna zamotává do svých sítí – **enlacement**. Rousseau častěji používá sloveso **enlacer** než **enlacement** – často v pasivu, ale také se zvratným zájmenem – **s'enlacer** - např. : *Je n'ai fais en me débattant que m'enlacer davantage*. Sloveso **enlacer** má kořen **lacs** (tedy **rets**), takže je v něm obsažena potměšilost pasti, která je mu nastražena. Dnes je slovo **enlacer** často používáno ve smyslu něžného gesta zamilovaných⁴⁰.

I přesto, že slova **enveloper** nebo **enlacer** nejsou na první pohled agresivní, jsou asociačně spojená se sítěmi a pastmi lovců a zákeřnými pavučinami. Tyto asociace tedy pomáhají vytvořit dvojí představu: dvojakost přátel a trpělivou urputnost s jakou je oběť postupně zamotávána do sítí.

Slovesa patří do sémantického pole loveckých zbraní, zbraní, které mají imobilizovat a postupně zbavit života nebo umožnit lovcí, aby mohl štvanou

40 Barguillet, F.,str.50

zvěř zabít – podobně jako *rets* - sítě, osidla, léčky a *trames* – předivo sítí (přeneseně pikle, spiknutí), *embûches* – nástrahy, léčky, pasti, *leurre* – nástraha, lákadlo, vějička, léčka.

Postupně se sítě stahují a oběť je zároveň zahalována do roušky *d'horribles ténèbres*, takže metafory temnot a osidel se doplňují a společně dotvářejí celkovou představu.

V první citaci se v textu jedná o jakési rozsáhlé předivo spiknutí, což nevystihuje ani jeden z překladů. Překlad E. Berkové zachovává alespoň substantivum *šíře*, nesoucí v sobě rozsáhlost nastražené sítě, kdežto překlad K. Šafáře obraz znehodnocuje použitím výrazu *velikost*. O rozsáhlosti a šíři úkladných sítí svědčí i použití slovesa *entrevoir*, kterým autor vystihuje svoji situaci – šíře je taková, že je těžko ji postihnout pouhým okem, ale je možno vidět alespoň k jakémusi horizontu a udělat si představu o její rozsáhlosti.

V následujících třech citovaných příkladech se z překladu E. Berkové tato důležitá metafora zcela ztrácí. Není zachován obraz tkaniny, ve které je vše vzájemně propojeno a spředeno, a která vyvolává aluze na nitě osudu (výraz *tissu* je přeložen jako *řetězec*), ani zamotávání oběti do sítí (výraz *enlacer* je přeložen jako *chytit*). Překlad K. Šafáře je v tomto směru blíže metaforice originálu.

e) str.95 : L'espoir qu'on ne demanderait pas mieux que de me laisser dans ce séjour isolé où je m'étais enlacé de moi-même, dont il m'était impossible de sortir sans assistance et sans être bien aperçu, et où je ne pouvais avoir ni communication ni correspondance que par le concours des gens qui m'entouraient, cet espoir, dis-je, me donnait celui d'y finir mes jours plus tranquillement que je ne les avais passés, et l'idée que j'aurais le temps de m'y arranger tout à loisir fit que je commençai par n'y faire aucun arrangement.

K.Š., str.85-86: Naděje, že člověk by si nepřál lepší, že mě totiž nechají na tomto osamělém bydlíšti, k němuž jsem se sám od sebe připoutal, odkud mi nebylo možno odejít bez přispění a nepozorován a kde jsem nemohl mít styků ani korespondence leda s pomocí lidí mě obklopujících; tato naděje, pravím, vzbuzovala ve mně naději, že skončím své dni klidněji, než jsem je prožil, a myšlenka, že budu mít kdy zařídit se tu docela po svém, způsobila, že zpočátku jsem se tam vůbec nezařídil.

E.B., str.84: Naděje, že jim snad postačí ponechat mne na tomto opuštěném místě, kam jsem sám sebe připoutal, odkud jsem se nemohl bez cizí pomoci dostat

nepozorován, kde jsem se nemohl stykat nebo si dopisovat s nikým, leda za pomoci lidí, kteří mne obklopovali, tato naděje - - ve mne vzbuzovala další, tedy že tam dokončím své dny klidněji, než jsem je prožil, a myšlenka, že budu mít čas zařídít se tam po svém, způsobila, že jsem se nezačal zařizovat vůbec.

Zvláštním případem je věta *où je m'étais enlacé de moi-même*, jejíž význam je podle nás jiný, než jak je vystižen v obou překladech. Věta by měla být přeložena ve smyslu kde jsem se stočil sám do sebe. Tento obraz je, jak je zmíněno výše, důležitý pro metaforiku celého textu a výrazům, které se ho týkají je třeba věnovat zvláštní pozornost, protože, jak konstatuje Françoise Barguillet, k posílení ironie a lepšímu vychutnání svého vítězství používá Rousseau slovní zásobu, která se původně vyskytovala v souvislosti s nepřáteli, pro vylíčení svých vlastních pocitů a svého vlastního štěstí: **jouir** (les ennemis qui se proposaient de jouir du mal de leur victime / la victime jouit de son innocence), **réduire a circonscrire** (ils ont cherché à le réduire, à circonscrire son espace vital comme pour l'étouffer / il se présente maintenant comme un homme qui aime à se circonscrire), **fixer** (ils ont fixé sa destinée à jamais / lui il se propose de fixer des plantes dans la verdure avant de les fixer dans un herbier et de fixer par l'écriture ses délicieuses rêveries). Mimo jiné cituje jako příklad i sloveso **enlacer** (eux ils l'ont enlacé de leurs rets / lui il ne songe qu'à s'enlacer de lui-même)⁴¹. Autor tak dává najevo radost z vítězství nad sebou samým a především nad svými nepřáteli.

8. 2. 3. Sémantika redukováného, uzavřeného životního prostoru, metafora řetězů a pout v překladech

a) str.61: Cela me força de prendre pour un temps une autre manière de vivre dont ensuite je me trouvais si bien que, ne l'ayant interrompue depuis lors que par force et pour peu d'instantis, je l'ai reprise de tout mon coeur et m'y suis borné sans peine aussitôt que je l'ai pu, et quand ensuite les hommes m'ont réduits à vivre seul, j'ai trouvé qu'en me séquestrant pour me rendre misérable ils avaient plus fait pour mon bonheur que je n'avais su faire moi-même.

K.Š., str.48: To mě donutilo, abych si zavedl na nějakou dobu jiný způsob života, v němž se mi potom zalíbilo, že přerušiv jej od té doby jen z nutnosti a na málo okamžiků, uchyloval jsem se k němu opět rád a snadno se naň omezoval, jakmile

41 Barguillet, F., str.104

jsem jen mohl; a když mě potom lidé přinutili, abych žil sám a sám, shledal jsem, že odstranivše mě, aby mě učinili nešťastným, vykonali pro mé štěstí víc, než bych dovedl já sám.

E.B., str.45: To mne donutilo přijmout na nějaký čas jiný způsob života, v němž jsem se pak začal cítit tak dobře, že jsem jej od té doby přerušil jen z donucení a nakrátko, a jakmile to bylo možné, zase jsem se k němu s radostí vrátil a bez námahy se s ním spokojil; když mě potom lidé odsoudili k životu v samotě, uvědomil jsem si, že tím, že mne odloučili, aby mě učinili nešťastným, udělali pro mé štěstí více, než jsem toho dokázal udělat já sám.

b) str.70: De quoi me servirait-elle dans l'état où ils m'ont réduit ?

K.Š., str.55: K čemu by mi byla ve stavu, do něhož mě přivedli?

E.B., str.55: K čemu by mi byla ve stavu, do něhož mne ponížili?

c) str.114: Ce serait resserer, comprimer mon existence, et je voudrais plutôt l'étendre sur tout l'univers.

K.Š., str.106: Znamenalo by to stisknout, stlačit mou bytost, a já bych ji chtěl spíše rozšířit na celý svět.

E.B., str.104: Nenávist by zúžila a omezila mou bytost, a já bych ji raději rozšířil na celý svět.

d) str.144: En se repliant sur mon âme et en coupant les relations extérieures qui le rendent exigeant, ...

K.Š., str.139: ..., obracejíc se k mé duši, přerušujíc vnější vztahy, které ji činí osobivou, ...

E.B.,str.137: Zaměřila se na mou duši a přerušila všechny vnější vztahy, které ji činily náročnou, ...

Výše v textu jsme se zmiňovali o metaforice pádu. K tomu je třeba upřesnit, že pád je u Rousseaua spojený se stlačováním, zmenšováním objemu, utlačováním. Slovesa *réduire*, *resserer*, *comprimer* patří mezi výrazy, které symbolicky naznačují zmenšování životního prostoru a oklešťování bytosti. S tím je přímo spojeno sloveso *séquestrer*. Zároveň jsou slovesa *réduire* a *séquestrer* spojena také s válečnou terminologií - *réduire une armée* – donutit k naprosté kapitulaci, přimět nepřítele, aby se

bezvýhradně vydal do rukou vítěze⁴².

Metafora sevření (*serré, resserré*) doplňuje obraz pohybu dolů pocitem stísněnosti, zužování životního prostoru, který je vyvoláván Rousseauovými nepřáteli. Zde se nejedná jen o obrazné vyjádření, protože např. v Osmé procházce jde o popis fyzických stavů – stažení hrdla, sevření plic – zúžený dech atd.

V překladech je tento pocit více méně zachováván. Uvádíme zde pouze případ, kdy K. Šafář významově ochudil sloveso *réduire*. V následujícím úryvku pomocí výrazů *stisknout, stlačit* naopak posiluje fyzický pocit tlaku, takže předchozí příliš slabé vyjádření kompenzuje. E. Berková naopak moduluje *réduire* na *ponížít*, což však více než vyvažuje vtipným řešením *zúžila a omezila*. Oba překladatelé pak rezignují na přesnější vyjádření slovesa *replier*.

a) str.108: *Ces chaînes cependant ne me parurent pas très pesantes tant qu'ignore du public je vécus dans l'obscurité.*

K.Š., str.99: *Přece však se mi nezdály tyto řetězy příliš těžkými, pokud, neznám veřejností, žil jsem ve skrytu.*

E.B., str.98: *Přesto se mi mé závazky nezdály příliš těžké v době, kdy mne veřejnost neznala a já žil ve skrytu.*

b) str.108: *Cependant j'ai senti souvent le poids de mes propres bienfaits par la chaîne des devoirs qu'ils entraînaient à leurs suite : ...*

K.Š., str.99: *Přece však jsem cítil tíži svých vlastních dobrodiní v řetěze povinností, jež vlekla za sebou: ...*

E.B., str.97: *Často jsem však pocítil tíhu svých vlastních dobrých skutků v řetězci povinností, které mi následně přinesly, ...*

c) str.168 : ..., *tant la dure nécessité n'a cessé de s'appesentir sur moi.*

K.Š., str.165: ..., *tolik krutá nutnost neustále svou tíhou doléhala na mne.*

E.B.,str.165: ... - *tolik na mne krutá nutnost neustále doléhala.*

42 Barguillet, F.,str.51

Metafory břímě a tíže autorova neštěstí stejně jako pout závazků a společenského života jsou v textu poměrně časté. Projevují se například i přívlastky jako *surchargé*, *accablé* nebo *affaisé*.

Rousseau o sobě prohlašuje, že nedokáže plnit povinnosti, které vyplývají ze vzájemných závazků mezi lidmi, a líčí je pomocí pejorativních metafor: *joug*, *chaînes* nebo *grapin*. Pocit, že autor je spoutaný, zavalený tíhou okolností, nenávistí nepřátel a stářím, je, dá se říci, leitmotivem textu *Rêveries*.

Překlad E. Berkové metaforiku tohoto druhu částečně opomíjí. Metafory jsou na několika místech nahrazeny neutrálními výrazy a výrazy jsou ochuzovány o metaforickou složku (*chaînes* – *závazky*, *s'appesentir* – *doléhat*). Přitom ovšem toto téma samo o sobě oslabeno není (srov. překlad *řetězem béd a neštěstí* (Berková, E.str.41) za *tissu de misères* (Rousseau, str. 58, komentovaný na str. 83)

8. 2. 4. Překlad metafory fyzického pohybu vyjadřující duševní hnutí postavy.

a) str.35-36: *Oui, sans doute, il faut que j'aie fait sans que je m'en aperçusse un saut de la veille au sommeil, ou plutôt de la vie à la mort. Tiré je ne sais comment de l'ordre des choses, je me suis vu précipité dans un chaos incompréhensible où je n'aperçois rien du tout ; ...*

K.Š., str.19-20: *Ano, bez pochyby jsem asi udělal, aniž jsem to zpozoroval, skok z bdění do spánku nebo spíš ze života do smrti. Vytržen, ani nevím jak, z řádu věcí, uviděl jsem, že jsem se vrhl střemhlav do nepochopitelného chaosu, v němž vůbec nic nevidím, ...*

E.B., str.16: *Ano jistě, aniž bych si toho všiml, musel jsem upadnout z bdělosti do spánku nebo spíše ze života do smrti. Byl jsem vyloučen z řádu věcí, ani nevím jak, a vřítíl jsem se do nepochopitelného chaosu, jemuž vůbec nerozumím, ...*

b) str.36: *Quand cette révolution se fit, pris au dépourvu, j'en fus d'abord bouleversé. Mes agitations, mon indignation me plongèrent dans un délire qui n'a eu trop de dix ans pour se calmer, et dans cet intervalle, tombé d'erreur en erreur, de faute en faute, de sotisse en sotisse, j'ai fourni par mes imprudences aux directeurs de ma destinée autant d'instruments qu'ils ont habilement mis en oeuvre pour la fixer sans retour.*

K.Š., str.20: *Když se udál tento zvláštní převrat, byl jsem jím tak znenadáni překvapen, že jsem byl zpočátku ohromen. Mé rozčilení, mé rozhořčení přivedlo mě do šílenství, které potřebovalo dobrých deset let, aby se uklidnilo; a za tu dobu jsem klesal z bludu do bludu, z chyby do chyby, z pošetilosti do pošetilosti a svou neopatrností poskytl jsem strůjcům svého osudu tolik zbraní, kterých oni obratně použili, aby jej neodvratně upevnili.*

E.B., str.16- 17: *Když došlo k tomu podivnému zvratu, na nějž jsem nebyl připraven, nejprve mnou otřásl. Mé rozrušení a rozhořčení mne ponořilo do šílenství, na jehož uklidnění bylo i deset let málo; v té době jsem se potácel z omylu do omylu, z chyby do chyby, z hlouposti do hlouposti a svou neopatrností jsem tak strůjcům svého osudu poskytl dostatek nástrojů, jichž šikovně využili k jeho nenávratnému upevnění.*

c) str.65: *Elles m'ont inquiété quelquefois mais elles ne m'ont jamais ébranlé.*

K.Š., str.52: *Někdy mě znepokojily, ale nikdy mě nezviklaly.*

E.B., str.50: *Občas mne znepokojily, ale nikdy mnou neotřáslly.*

d) str. 67: *..., des intervalles d'inquiétude et de doute venaient de temps à autre ébranler mon espérance et troubler ma tranquillité.*

K.Š., str.54: *..., přicházela časem mezidobí neklidu a pochybností, které tu a tam zviklaly mou naději a zkalily můj klid.*

E.B., str.51: *..., otřásla období neklidu a pochybností čas od času mou naději a zkalila můj klid.*

e) str.67 : *Les puissantes objections que je n'avais pu résoudre se présentaient alors à mon esprit avec plus de force pour achever de m'abattre précisément dans les moments, où surchargé du poids de ma destinée, j'étais prêt à tomber dans le découragement.*

K.Š., str.54-55: *Tehdy se objevovaly v mém duchu mocné námitky, jež jsem nemohl rozhodnout, se stále větší silou, aby mě nakonec srazily právě ve chvílích, kdy přetížen vahou svého osudu, jsem byl hotov upadnout do malomyslnosti.*

E.B., str.52: *Mocné námitky, které jsem nebyl s to vyřešit, mi vytanuly na mysl ještě silněji a sklátily mne přesně ve chvíli, kdy přemožen vahou svého osudu, jsem téměř ztrácel odvahu.*

Výrazy vyjadřující pohyb jsou v textu *Rêveries* používány především v přeneseném slova smyslu. To ovšem neznámá, že by si slova nezachovala zároveň i svůj původní význam. V tom, že Rousseau často opakuje slovesa spojená s pohybem v kontextu duševních hnutí, je možné

vidět výraz bezprostředního prožívání vášně, která se dostává na povrch gesty, mimikou a různými fyziologickými projevy. V Rousseauově vyjadřování je svázáno tělesné a smyslové prožívání s psychikou, což zcela vyhovuje jeho chápání lidské citlivosti. V kapitole o slovní zásobě a volbě výrazu byla zahrnuta zmínka o substantivu *agitation*. Ve stejném duchu jako tento výraz jsou použita i pohybová slovesa, mezi která patří například i *tomber*, o kterém jsme hovořili již v souvislosti se sémantikou pádu a hlubin. V kontextu výše citovaných úryvků můžeme sémantiku pohybu a pádu interpretovat také s ohledem na téma pohybu a nehybnosti, lability a stability.

Pro Rousseauovo dílo je charakteristická jakási apologie pohybu. Veškerý jeho vnitřní život se odehrává ve střídavých vlnách pohybu a klidu: výbuchy činnorodosti a energie (*élans*) se střídají se stavy pasivity a nicnedělání (*oisiveté, paresse, langueur*), které jsou hodnoceny, a to především v posledním díle, veskrze pozitivně. Původem horečnatých a nezvladatelných hnutí jsou impulsy zvenčí, které narušují autorovu duševní rovnováhu. Cílem, ke kterému autor směřuje v posledním díle, je postupné splynutí vnějšího pohybu přírody s pohybem vnitřním, tedy s hnutími duševního života, nalezení rovnovážného, klidného a pravidelného pohybu, stability (viz hojně využívané slovo *assiette*), ale ne naprosté nehybnosti, protože jak sám autor píše : *Sans mouvement, la vie n'est qu'une léthargie*.

Dynamika originálu je více méně zachycena i v obou překladech, ovšem v některých případech ne zcela přesně. Na úryvku **b)** můžeme sledovat, že překlad K. Šafáře nedodrží sémantiku nekoordinovaného pohybu a pádu do hlubin: determinant *bouleversé* je přeložen jako *ohromen*, sloveso *plonger* jako *přivést*. Problematický je také překlad slovního spojení *tomber dans une erreur* – upadnout v omyl. Ve slovese *tomber* je obsaženo jak poklesnutí, tak náhlost, se kterou se člověk dostává do určité situace, neočekávanost a nemožnost ovlivnit tento úpadek. Sloveso *klesat* nevystihuje náhlost a neočekávanost. Sloveso *potáčet se* v překladu E. Berkové obsahuje bezmocnost a pasivitu, ale ne zmiňovanou náhlost. Celkově lépe však vystihuje nekoordinovaný pohyb od jedoho omylu

k druhému, který je v originálu vyjádřen pomocí předložek *de – en*.

Ani v jednom z obou překladů není kladen takový důraz na psychický otřes autora jako v originálu. Opakování determinantů prudkého otřesu (*ébranler, troubler*) se v překladech neobjevuje, protože oba překladatelé volí synonymní vyjádření *zkalit*.

V posledním úryvku pak E. Berková intelektualizuje metaforu tíhy, přetížení a pádu.

8. 2. 5. Sémantické pole tepla, ohně a žhavosti v překladech

a) str.40: ...*entretenir et ranimer l'animosité*...

K.Š., str.24: ...rozvášněnost se stále budou snažit *udržovat a rozdmýchávat*...

E.B., str.21: ...rozhořčení budou snaživě *udržovat a oživovat*...

b) str. 41-42: *Mon coeur s'est purifié à la coupelle de l'adversité, et ...*

K.Š., str.26: *Mé srdce se očistilo ve zkušebním kalichu protivenství a ...*

E.B., str.22: *Mé srdce očistily kruté útrapy a ...*

c) str.74 : *Le souvenir de ce malheureux acte et les inextinguibles regrets qu'il m'a laissé m'ont inspiré pour le mensonge une horreur qui a dû garantir mon coeur de ce vice pour le reste de ma vie.*

K.Š., str.62: *Vzpomínka na tento neblahý čin a nevyhladitelná lítost, kterou ve mně zanechala, vzbudila ve mně hrůzu ze lži, která pak ochránila mé srdce před touto neřestí pro zbytek života.*

E.B., str.60: *Vzpomínka na ten nešťastný čin a neutišitelná lítost, jež ve mně zůstala, mi lež zošklivila natolik, že se mé srdce této neřesti do konce života vyvarovalo.*

Celým Rousseauovým dílem procházejí city obdařené určitou dynamickou silou, jejíž intenzita je často vyjadřovaná výše zmíněnými metaforami pohybu a dále obrazností týkající se ohně a tepla.

Velice reprezentativní pro tuto metaforiku je výraz *ardeur*. Dobové slovníky zaznamenávají jeho ambivalentnost – má v sobě přemrštěnost, neuspořádanost a cosi mravně nezdravého a škodlivého, zároveň je to však i

charakteristka kladných citů, jako je láska nebo přátelství⁴³. V negativním významu ji Rousseau vidí jako oheň stravující sám sebe, který je produktem společnosti – *colère, ambition, avidité* a především *haine* Rousseauových nepřátel. Zároveň se však substantivum často pojí se charakteristikou *sensible, tendre* a *sincère*, což je potvrzením toho, že výraz *ardeur* má i výrazně pozitivní význam, protože vychází ze srdce a je projevem opravdovosti, autentičnosti jedince.

V prvním citovaném úryvku se překlad K. Šafáře pomocí slovesa *rozdmýchávat* pevněji drží obrazu ohně nenávisti, který plane v srdcích Rousseauových nepřátel. Překlad E. Berkové zase zdůrazňuje „etymologický“ význam *oživovat (vdechovat život)* a text tak ontologizuje.

Druhý citovaný úryvek obsahuje výraz *coupelle* – moderně *creuset*, což znamená pec, výheň na tavení a kalcinaci kovů (Petit Robert: *litt.: moyen d'épuration - le creuset du temps, de la souffrance.*) Oba překlady postrádají lexikální pole ohně, přesněji řečeno výhně, kterou duše prošla, aby se z ní zachovala čistá podstata. K. Šafář se přitom uchyluje k aluzi na frazeologismus *kalich hořkosti*, což je o to nepříjemnější, že ohněm se rozumí nešťastný osud, který byl na Rousseaua seslán – jedná se vlastně o jakousi zkoušku ohněm. Osudovost neštěstí se v Šafářově překladu objevuje jako *protivenství*, E. Berková se této konstrukci vyhnula intelektualizací *kruté útrapy*, zatímco překlad K. Šafáře je v tomto místě dosti nesrozumitelný.

V posledním uvedeném úryvku se jedná o *inextinguibles regrets* (tedy o jakousi „neuhasitelné“ výčitky). Silná intenzita prožívání lítosti je vyjádřena pomocí sémantiky ohně. Ani jeden z obou překladů sílu prožitku nevyjadřuje toutéž metaforou a v takové míře jako originál.

8. 2. 6. Překlad metafor vody - voda jako symbol energie a síly

a) str.101: *Tout sur la terre est dans un flux continuel.*

K.Š., str.91: *Vše na zemi je v ustavičném příboji.*

43 Gilot, M.,str. 242 - 243

E.B., str.89: *Vše na zemi je v neustálém pohybu.*

b) str.144 : *Mais la véritable source une fois connue est facile à tarir ou du moins à détourner. L'estime de soi-même est le plus grand mobil des âmes frères, ...*

K.Š., str.138: ...; *ale také pramen, i když je jednou znám, snadno vyschne nebo se aspoň odvede jinam. Sebeúcta je nejvyšší pružinou hrdých duší; ...*

E.B.,str.136: *Ale jakmile člověk tento pravý důvod určí, je jednoduché jej napravit, nebo alespoň změnit jeho směr. Sebeúcta je tou nejsilnější hnací silou hrdých duší; ...*

c) str.145: *Seul au milieu d'eux, je n'ai que moi seul pour ressource et cette ressource est bien faible à mon âge et dans l'état où je suis.*

K.Š., str.139-140: *Jsa sám a sám uprostřed nich, mám oporu jen v sobě, a tato opora je velmi slabá v mém věku a v mém nynějším stavu.*

E.B.,str.138: *Jsem sám v jejich středu a jedinou oporu mám sám v sobě, a to je v mém věku a v mém nynějším stavu jen opora velmi vratká.*

Voda hraje v textu důležitou roli, a to především v Páté procházce, kde je jakýmsi spojovacím prvkem mezi jedincem a přírodou. Díky ní se vnímání autora slévá s životem přírody kolem něj.

Voda je také životodárnou silou. Metaforika pramene symbolicky vyjadřuje energii a sílu.

Překlad E. Berková obraznost týkající se pramene a vody příliš nerespektuje a text intelektualizuje. V prvních dvou případech je K. Šafář věrnější a metaforiku zachovává, v posledním se oba překladatelé uchylují k sémantice rovnováhy.

8. 2. 7. Sémantika naplnění

a) str.44: *Ces heures de solitude et de méditation sont les seules de la journée où je sois pleinement moi et à moi sans diversion, sans obstacle, et où je puisse véritablement dire être ce que la nature a voulu.*

K.Š., str.29: *Tyto chvíle samoty a meditace jsou z celého dne jediné, kdy jsem úplně sebou a svým, bez roztěkávání, bez překážky, a kdy mohu skutečně říci, že jsem tím, co chtěla příroda.*

E.B., str.25-26: *Tyto hodiny samoty a meditace jsou z celého dne jediné, kdy jsem*

opravdu svůj, bez rozptýlení a bez překážek, a kdy mohu opravdu říci, že jsem takovým, jakým mne příroda chtěla.

b) str.97: ..., mille petits jeux de fructification que j'observais pour la première fois me comblaient de joie,...

K.Š., str.87: ..., tisícere hříčky oplodnění, jež jsem pozoroval poprvé, mě zahrnovaly radostí ...

E.B., str.86: ..., tisícere způsoby vytváření plodů, jež jsem poprvé pozoroval, mne naplňovaly radostí ...

V souvislosti s intenzitou prožitku a autentičností bytí je nutné zmínit také slovní zásobu, která vyjadřuje naprosté duševní naplnění.

Jak bylo řečeno v analýze, Rousseau podává postavu „já“ jako soubor jednotlivých psychických pochodů a stavů. O to větší je pak kladen důraz na absolutnost, úplnost a naprostou integritu postavy „já“, ke které dochází za výjimečných okolností a která je v podstatě cílem veškerého autorova snažení.

Tím, že E. Berková opomíná zdůraznit úplnost (namísto *pleinement* dává *opravdu*), pocit integrity sice poněkud narušuje, nicméně, zvláště v Rousseauově případě, k „pravdě“ naplnění vždy patří, alespoň implicitně. Ani v jednom z překladů pak není vyjádřeno, že autor se cítí být naprosto sebou samým.

8. 2. 8. Metafory zla v lidském nitru

a) str.113: Pour peu qu'il y eût eu quelque mauvais levain dans la mienne (l'âme) elle l'eût fait fermenter à l'excès, elle m'eût rendu frénétique ; mais elle ne m'a rendu que nul.

K.Š., str.104: Kdyby bylo bývalo jen trochu špatného kvasu v protivenství mém, bylo by jím nesmírně vykynulo, bylo by mě přivedlo k šílenství; zatím však mě udělalo jen bezvýznamným.

E.B., str.103: Kdyby v mé duši byl jen ten nejmenší zárodek hříchu, vystupňovalo by ho protivenství až ke krajnosti, přivedlo by mě k šílenství, takhle mne však jen učinilo nicotným.

b) str.120 -121 : ... : c'est le moyen de ne laisser germer dans mon coeur aucun levain de vengeance ou de haine, et pour trouver dans ma destinée du goût à quelque amusement, il faut assurément avoir un naturel bien épuré de toutes

passions irascible.

K.Š., str.113: ...: je to prostředek jak nenechat vzkypět v srdci kvas pomsty nebo nenávisti, a abych ve svém osudu měl ještě nějaký smysl pro zábavu, musím mít povahu očištěnou od všech zlostných vášní.

E.B., str.111: ...: je to způsob, jak nenechat ve svém srdci vzklíčit jediné semínko pomstychtivosti či nenávisti a to, že jsem při svém osudu našel ještě nějakou chuť se bavit, znamená, že má povaha musí být očištěna od všech zlostných vášní.

Metafora, kterou Rousseau užívá v souvislosti se zlem v lidském nitru, je z oblasti kvasu a fermentace a navozuje tak představu zla, které ve skrytu klíčí jako choroba, až zaplaví celý organismus a vyvalí se ven. V metafoře je zároveň přítomna prudkost výbuchu, který může kvas vyvolat.

Překlad E. Berkové tuto metaforiku nerespektuje – určitou chorobnost sice vyvolává použitím výrazu *zárodek*, následně však metaforiku posouvá do oblasti rostlinné říše, čímž obraz ztrácí původní agresivitu. Prudkost emoce je potlačena slovesem *vystupňovat*, kterým je nahrazeno původní *fermenter*. E. Berková v překladu také obrušuje ostrost výrazu zdobnělinou (*semínko*) a zjemňuje *pomstu* na *pomstychtivost*, tedy na výraz, který pomstu obsahuje jen jako eventualitu. K. Šafář ovšem naopak příliš dynamizuje obraz, protože sloveso *germer* (tj. vzklíčit) převádí jako *nechat vzkypět*, čímž sémantiku textu narušuje neméně.

8. 2. 9. Personifikace

a) str.71: ... ; les soins, l'attention, la sincérité du coeur que j'ai mis à les (les résolutions) prendre reviennent alors à mon souvenir et me rendent toute ma confiance.

K.Š., str.59: ..., tu se vkrádají do mých vzpomínek péče, pozornost a upřímnost srdce, s jakou jsem se o ně (odhodlání) zasazoval, a vracejí mi všechnu mou důvěru.

E.B., str.56: ...; péče, pozornost a upřímnost srdce, kterou jsem do jejich získání vložil, mi znovu vytanou na mysli a vrátí mi veškerou důvěru.

Překlad K. Šafáře personifikuje na místě, kde je originál neutrální. Sloveso *vkrádat* se je navíc negativně konotováno, přičemž v původním

textu je význam čistě pozitivní. Překlad E. Berkové je tedy v tomto ohledu věrnější.

b) str.136 : ... *mais maintenant que je ne peux plus courir ces heureuses contrées je n'ai qu'à ouvrir mon herbier et bientôt il m'y transporte.*

K.Š., str.129: ...; *nyní však, když již nemohu pobíhat po blažených končinách, stačí mi jen otevřít můj herbář, a ten mě brzy v ně přenese.*

E.B.,str.128: ...; *dnes, když už po šťastných krajinách nemohu běhat, mi postačí otevřít herbář a brzy se tam přenesu.*

V případě druhého úryvku dochází naopak k vynechání personifikace v překladu E. Berkové. Tentokrát má opomenutí větší vliv na smysl textu, protože personifikací autor zdůrazňuje, že botanika je pro něj prostředkem k přenesení do jeho vlastního světa a oproštěním od reality. Překlad E. Berkové vyznívá v tom smyslu, že autor (1. osoba v podmětu + činný rod slovesa) se svou vlastní mocí ocitá v krajině vzpomínek. Je to jistě pravda, protože herbář otevírá on (aby ho tam přenesl), nicméně „vegetativní“ bytí autora je na tomto místě přece jen poněkud nadměrně „aktivizováno“.

8. 2. 10. Další rozdíly v překladu obrazných vyjádření

a) str.46 – 47 : *La campagne, encore verte et riante, mais défeuillée en partie et déjà presque déserte, offrait partout l'image de la solitude et des approches de l'hiver. Il résultait de son aspect un mélange d'impression douce et triste, trop analogue à mon âge et mon sort pour que je ne m'en fusse pas l'application. Je me voyais au déclin d'une vie innocente et infortunée, l'âme encore pleine de sentiments vivaces et l'esprit encore orné de quelques fleurs, mais déjà fleuries par la tristesse et desséchées par les ennuis. Seul et délaissé je sentais venir le froid des premières glaces, et mon imagination tarissante ne peuplait plus ma solitude d'êtres formés selon mon coeur.*

K.Š., str.31-32: *Krajina, ještě zelená a líbezná, ale částečně již bez listí a téměř opuštěná, stávala se všude obrazem samoty a blížící se zimy. Z její tváře dýchala směsice sladkého a smutného, připomínající příliš můj věk a můj osud, abych si tento vztah neuvědomoval. Viděl jsem se na sklonku nevinného a nešťastného života, duši ještě plnou vřelých citů a ducha vyzdobeného ještě několika květy, ale již povadlými smutkem a sežehlymi protivěnovím. Sám a opuštěn, cítil jsem přicházet chlad prvních mrazů a má vyprahlá obrazotvornost nezalidňovala již mou samotu bytostmi vytvářenými podle mého srdce.*

E.B., str.28: *Venkov, ještě zelený a půvabný, ale zčásti již bez listí a téměř*

opuštěný, se stal obrazem samoty a blížící se zimy. **Z jeho vzhledu čísel směř klidného a smutného dojmu, který se příliš podobal mému věku a osudu, než abych ho na sebe nevztáhl. Viděl jsem se na sklonku nevinného a nešťastného života, s duší ještě plnou vroucích citů a s duší, kterou ještě zdobilo několik květin, již však povadlých smutkem a seschlých trápením. Sám a opuštěn jsem cítil přicházet chlad prvních mrazů a má vyčerpaná představivost již nenaplňovala mou samotu bytostmi stvořenými podle mého srdce.**

K. Šafář volí jako ekvivalent slova *campagne* výraz *krajina*, čímž se přibližuje Rousseauově poetice přírody, ale rezignuje přitom na základní autorův protiklad město – venkov. Autor hledá v přírodě útočiště, samotu a svobodu. Výraz *venkov* v překladu E. Berkové, který tento protiklad dodržuje, zase postrádá poetičnost, nevyvolává asociaci volného prostoru. Navíc se ztrácí analogie *âme – campagne*, která podporuje pocit splynutí přírody s postavou « já ». Šafář je v tomto směru důslednější a ponechává obě substantiva v ženském rodě. Ideální by bylo obě řešení spojit do dvojice venkovská krajina.

Při překladu slova *aspect* uplatňuje K. Šafář personifikaci, která předjímá následující analogii duševního stavu člověka s přírodou: namísto neutrálního *vzhled* volí *tvář* a v personifikaci pokračuje slovesem *dýchat*. Lze zde tedy pozorovat určité zlyričtění, které sice v originálu není, ale které zcela zapadá do konkrétního kontextu personifikace a tažené metafory.

Slovní spojení *imagination tarissante* je K. Šafářem přeloženo obrazně – obrazotvornost je vyprahlá stejně jako půda, země, krajina... E. Berková volí metonymii (činnost za výsledek). Ani jeden však nepřeložil procesualitu obsaženou v přívlastku *tarissante* – tj. např. *vyčerpávající se, vysychající*.

b) str.100: ...il m'est impossible de songer à cette habitation chérie sans m'y sentir à chaque fois transporté encore par les élans du désir.

K.Š., str.91: ... po patnácti letech je mi nemožno myslit na tento drahý pobyt, abych se necítil ještě po každé tam přenesen na perutích touhy.

E.B., str.89: ... i po patnácti letech, pokaždé, když na to drahé obydlí pomyslím, se tam cítím silou touhy přenes.

K. Šafář do překladu přidává obraznost, která je jinde v Rousseauově textu, takže se shoduje s autorovou metaforikou – př.: *sur les ailes de l'imagination* (viz str. 104 *Les Rêveries du promeneur solitaire*), E. Berková v zásadě dodržuje mikrostyl.

c) str.168 : ..., je sus donner à mon âme encore plus simple et neuve la forme qui lui **convenait** davantage et qu'elle a gardé toujours.

K.Š., str.165: ..., dovedl jsem dát své duši, ještě prosté a jaré, tvar, který jí více **slušel** a který si navždy zachovala.

E.B.,str.165: ... se mi podařilo dát své duši, jež byla ještě jednoduchá a nová, tvar, který jí **vyhovoval** nejvíce a jež si zachovala navždy.

Překlad K. Šafáře explicituje a vytváří personifikaci, která v originálu není evidentní a ani neodpovídá celkové filozofii textu, protože autor se od samého počátku stylizuje do role « barbara » a sloveso slušet, které příliš konotuje šaty a módu tedy do textu nezapadá. Překlad E. Berkové je v tomto ohledu věrný.

8. 2. 11. Závěr II. části

Na základě analýzy metaforiky originálu a obou překladů jsme dospěli k závěru, že obraznost původního textu je v obou překladech až na výjimky dodržena, i když v některých momentech ji oba překladatelé mírně narušují. Překlad Evy Berkové má tendenci opomíjet některá důležitá sémantická pole, místo výrazů s obrazným potenciálem se na několika místech objevují spíše slova neutrální. Toto konstatování vychází především z potírání metaforiky sítě a řetězců, vody a tíživého osudu.

Jak jsme ukázali na úryvcích, metaforika není detailně zachována ani v překladech Karla Šafáře. Celkově se však dá říci, že strategie doslovnosti a sledování všech konotací výrazů originálu, které jsme konstatovali v I. části, mu usnadňují převod metafor. Na mnoha místech je však obraznější

než originál, a text tak zbytečně zatěžuje a místy působí až příliš pateticky.

8. 3.

III.část:

Větná struktura, gramatické kategorie, paralelismy a opakování

v překladech

8. 3. 1. Překlad větných vzorců a polovětných konstrukcí

Tato kapitola vznikla na základě dvojstrany 98 – 99 originálu. Excerpovaný materiál jsme tímto způsobem limitovali vzhledem k velké četnosti popisovaných jevů.

8. 3. 1.1. Překlad předložky s infinitivem

a) *J'employais le reste de la matinée à aller avec le receveur, sa femme et Thérèse visiter leurs ouvriers...*

Využíval jsem zbytku dopoledne tím, že jsem chodil s výběřčím, jeho ženou a Terezií navštěvovat jejich dělníky ...

Zbytek dopoledne jsem trávil tím, že jsem se s výběřčím, jeho ženou a Terezií chodil dívat na dělníky ...

Oba překladatelé volí místo infinitivu rozvolnění do vedlejší věty.

b) *...plongé dans mille rêveries confuses mais délicieuses, et qui sans avoir aucun objet déterminé ni constant ne laissaient pas être à mon gré cent fois plus préférables ...*

... pohřížen v tisícové zmatené, ale rozkošné snění, které třebaže nemělo určitého ani stálého podnětu, přece jen mi bylo stokrát milejší než vše, co nejslavnějšího jsem našel ...

... ponořen do tisícového zmateného, ale rozkošného snění, které mi i bez přesně určeného a stálého cíle bylo stokrát příjemnější, než to nejsladší, co jsem poznal ...

K. Šafář opět rozvolňuje do vedlejší věty, E. Berková volí

kondenzaci pomocí předložky a substantiva, která je jednodušší a přirozenější, přičemž nevynechává žádnou významovou jednotku.

c) Mais une de mes navigations les plus fréquentes était d'aller de la grande à la petite île, d'y débarquer et d'y passer l'après-dînée, tantôt à des promenades (...), et tantôt m'établissant au sommet d'un tertre ...

Ale jednou z mých nejčastějších plaveb bylo dojíždět z většího ostrova na menší, vystoupit tam z člunu a strávit tam odpoledne, brzy procházkami (...), brzy uvelebit se na vrcholku písčného pahorku ...

Nejčastěji jsem však plul z velkého ostrova na malý, tam jsem se vylodil a strávil odpoledne jednou velmi osamělými procházkami (...), jindy zas jsem se usadil na vršek písčného pahorku ...

K. Šafář ponechává infinitivy ve funkci jmenné části přísudku a kopíruje pro češtině méně přirozenou větnou konstrukci. E. Berková rozvolňuje původní větnou stavbu do tří souřadných vět. Text je tal plynulejší a čtivější.

d) ...un tertre sablonneux couvert de gazon, de serpolet, de fleurs, même d'esparcet et de trèfle qu'on y avait vraisemblablement semés autrefois, et très propres à loger des lapins qui pouvait là multiplier en paix sans rien craindre et sans nuire à rien.

...na vrcholku písčného pahorku, porostlého trávnikem, mateřídouškou, květinami, ba i ligrusem a jetelem, který tam byl pravděpodobně kdysi zaset, velmi vhodným k tomu, aby se tam usadili králíci, kteří by se tam mohli klidně rozmnožovat, ničeho se neobávající a ničemu neškodíce.

...na vršek písčného pahorku porostlého travou, mateřídouškou, květinami, a dokonce i vičencem a jetelem, který tam někdo zřejmě kdysi zasel; místo bylo vhodné k usazení králíků, kteří by se tam mohli v klidu a beze strachu rozmnožovat, aniž by cokoli poškodili.

K. Šafář infinitiv *loger* překládá vedlejší větou, zatímco na konci věty infinitivy nerozvolňuje, ale ke kondenzaci zde užívá přechodníků. E. Berková opět volí strategii pro češtinu přirozenější – první infinitiv překládá pomocí slovesného substantiva *usazení*, spojení spojky *sans* s infinitivem *craindre* překládá spojením předložky *bez* se substantivem *strachu* a teprve poslední infinitiv rozvolňuje do vedlejší věty, ve které předložku *sans*

nahrazuje spojkou *aniž*.

e) ... je passais mon après-midi à parcourir l'île en herborisant à droite et à gauche, m'asseyant tantôt dans les réduits les plus riants et les plus solitaires pour y rêver à mon aise, tantôt sur les terrasses et les tertres, pour parcourir des yeux le superbe et ravissant coup d'oeil du lac ...

...trávival jsem odpoledne tím, že jsem pobíhal po ostrově, botanisuje napravo i nalevo, usedávaje brzy v nejsmavějších a nejosamělejších zákoutích, abych tu mohl podle libosti snít, brzy na terasách a návrších, abych mohl pohledem těkat po nádherném a úchvatném pohledu na jezero ...

...trávil jsem odpoledne procházením po ostrově a sbíráním rostlin napravo nalevo, někdy jsem usedal do těch nejpůvabnějších a nejosamělejších koutů, abych v nich mohl snít podle libosti, jindy jsem si sedal na svahy a pahorky, abych mohl očima přelétnout ten skvělý a úchvatný pohled na jezero ...

K. Šafář rozvolňuje všechny infinitivy do vedlejších vět. E. Berková omezuje množství vedlejších vět tím, že infinitiv *parcourir* převádí pomocí slovesného substantiva *procházení*, čímž stavbu souvětí zjednodušuje a činí srozumitelnější.

Pro ilustraci uvádíme tabulku, která nám ukazuje, že rozvolnění a kondenzace jsou na tomto vzorku textu u obou překladatelů přibližně stejně četná, ovšem s tím, že Berková se vyhýbá přechodníkům. Jak jsme uvedli v jednotlivých komentářích, Berková také volí pro dnešní češtinu přirozenější větnou stvabu

		K. Šafář	E. Berková
řešení infinitivu	rozvolněním do věty	6 případů	7 případů
	substantivem nebo slovesem	3 případy	4 případy
	přechodníkem	2 případy	0 případů

8. 3. 1. 2. Překlad přičestí přítomného, minulého a přechodníku přítomného (gérondif)

a) J'employais le reste de la matinée à aller avec le receveur, sa femme et Thérèse

visiter leurs ouvriers et leur récolte, mettant le plus souvent la main à l'oeuvre avec eux, ...

*Využíval jsem zbytku dopoledne tím, že jsem chodil s výběrčím, jeho ženou a Terezií navštěvovat jejich dělníky a jejich sklizeň, **přikládaje** nejčastěji s nimi ruku k dílu; ...*

*Zbytek dopoledne jsem trávil tím, že jsem se s výběrčím, jeho ženou a Terezií chodil dívat na dělníky a jejich sklizeň. **Věšinou jsme přiložili** ruku k dílu a ...*

K. Šafář překládá příčestí přítomné přechodníkem, E. Berková větu rozděljuje a příčestí převádí do následující věty hlavní jako sloveso v přísudku.

b) ...et là, m'étendant tout de mon long dans le bateau ...

*... a tam, **leže natažen** v lod'ce ...*

*... **natáhl jsem se** v ní (lod'ce)...*

K. Šafář využívá přechodníku a jmenného tvaru příčestí trpného, zatímco E. Berková kondenzuje celé slovní spojení do jediného, výstižného slovesa, které použije jako přísudek.

c) Souvent averti par le baisser du soleil de l'heure de la retraite je me trouvais si loin de l'île que ...

*Často **upozorněn sluncem, chýlícím se k západu**, byl jsem tak daleko od ostrova, že ...*

*Když **mne západ slunce upozornil**, že je čas k návratu, nacházel jsem se často tak daleko od ostrova, že ...*

K překladu příčestí minulého K. Šafář opět použil jmenného tvaru trpného rodu a spojení substantiv *le baisser du soleil* převádí pomocí komplikovaného procesuálního adjektiva, přičemž opomíjí významovou jednotku *l'heure de la retraite*. E. Berková celou polovětnou vazbu převádí pomocí podřadného souvětí. Slovní spojení *le baisser du soleil* překládá pro češtinu naprosto přirozeným výrazem *západ slunce* a spojení substantiv *de l'heure de la retraite* rozvolňuje do vedlejší věty předmětné.

*d) Mais une de mes navigations les plus fréquentes était d'aller de la grande à la petite île, d'y débarquer et d'y passer l'après-dînée, tantôt à des promenades (...), et tantôt **m'établissant** au sommet d'un tertre ...*

*Ale jednou z mých nejčastějších plaveb bylo dojíždět z většího ostrova na menší, vystoupit tam z člunu a strávit tam odpoledne, brzy procházkami (...), **brzy uvelebit se** na vrcholku písečného pahorku ...*

*Nejčastěji jsem však plul z velkého ostrova na malý, tam jsem se vylodil a strávil odpoledne jednou velmi osamělými procházkami (...), **jindy zas jsem se usadil** na vršek písečného pahorku ...*

Příčestí přítomné je u K. Šafaře přeloženo infinitivem, které má logicky rozvíjet sloveso **strávit** (viz *strávit odpoledne procházkami*), ale gramaticky infinitiv nevyhovuje a věta je nesrozumitelná. E. Berková příčestí rozvíjí do věty hlavní, kterou napojuje čárkou, čímž se souvětí zjednodušilo a výnam je jasný.

*e) Le pilot des Argonautes n'était pas plus fier que moi **menant** en triomphe la compagnie ...*

*Lodivod Argonautů nebyl pyšnější než já, **když jsem převážel** vítězoslavně společnost ...*

*Ani lodivod Argonautů nebyl hrdější než já, **když jsem s pocitem vítězství převážel** celou společnost ...*

V tomto případě oba překladatelé volí strategii rozvolnění do vedlejší věty příslovečné časové.

*f) ... je passais mon après-midi à parcourir l'île **en herborisant** à droite et à gauche, **m'asseyant** tantôt dans les réduits les plus riants et les plus solitaires pour y rêver à mon aise, tantôt sur les terrasses et les tertres, pour parcourir des yeux le superbe et ravissant coup d'oeil du lac ...*

*...trávil jsem odpoledne tím, že jsem pobíhal po ostrově, **botanisuje** napravo i nalevo, **usedávaje** brzy v nejsmavějších a nejosamělejších zákoutích, abych tu mohl podle libosti snít, brzy na terasách a návrších, abych mohl pohledem tĕkat po nádherném a úchvatném pohledu na jezero ...*

*...trávil jsem odpoledne procházením po ostrově a **sbíráním** rostlin napravo nalevo, **někdy jsem usedal** do těch nejpůvabnějších a nejosamělejších koutů, abych v nich mohl snít podle libosti, jindy jsem si sedal na svahy a pahorky, abych mohl očima přelétnout ten skvělý a úchvatný pohled na jezero ...*

Francouzský gerondif i přičestí přítomné jsou K. Šafářem přeloženy pomocí přechodníku. E. Berková volí v prvním případě slovesné substantivum *sbírání* (které tvoří dvojici s předchozím substantivem *procházení*), v druhé pak opět rozvolňuje do věty.

		K. Šafář	E. Berková
řešení přič. minulého, přítomného a přechodníku přítomného	rozvolněním do věty	1 případ	6 případů
	substantivem	0 případů	1 případ
	infinitivem	1 případ	0 případů
	jmenným tvarem trpného rodu	1 případ	0 případů
	přechodníkem	4 případy	0 případů

Jak je patrné z komentářů i připojené tabulky, K. Šafář používá v dnes již nepřijatelné míře přechodníky a pro moderní češtinu příliš knižní jmenný tvar trpného rodu. Snaha o kondenzaci podle vzoru originálu je v češtině nevhodná a pro dnešního čtenáře nepřirozená a málo čtivá. Eva Berková se raději uchyluje k rozvolňování, které je čtenářsky přístupnější.

8. 3. 2. Změna slovesného způsobu, osoby a čísla v překladech

8. 3. 2. 1. Změna osoby v podmětu spojená se změnou slovesného způsobu

a) str.41: *Livrons-nous tout entier à la douceur de converser avec mon âme puisqu'elle est la seule que les hommes ne puissent m'ôter.*

K.Š., str.25: *Oddejme se zcela slasti rozmluvy s mou duší, ježto ona je jediná, již mě lidé nemohou zbavit.*

E.B., str.21: *Plně se oddám radosti rozmlouvat se svou duší, protože ona je to jediné, o co mne lidé nemohou připravit.*

b) str.140: *Cherchons, je trouverai peut-être enfin un homme ; si je le trouve, ils*

sont confondu.

*K.Š., str.135: **Hledejme**, snad naleznou konečně člověka; najdu-li ho, jsou na mizině.*

*E.B.,str.133: **Budu hledat**, možná že nakonec přece naleznou člověka, a jestli ho najdu, zhatí to jejich plány.*

*c) str.63: **Fixons** pour une bonne fois mes opinions, mes principes, et **soyons** pour le reste de ma vie ce que **j'aurai trouvé devoir être** après y avoir pensé.*

*K.Š., str.49: **Stanovme** jednou pro vždy mé názory, mé zásady a **bud'me** po zbytek mého života tím, čím bych byl měl být, kdybych byl na to dobře myslil.*

*E.B., str.47: **Stanovím** si tedy jednou provždy své názory, své zásady, ať **jsem** po zbytek života tím, čím po důkladnějším přemýšlení zjistím, že **mám být**.*

V překladu K. Šafáře je ve všech případech zachováván pluralis modestiae a rozkazovací způsob. E. Berková není věrná větné struktuře a z textu tak částečně mizí jakási výzva, kterou autor adresuje sobě samému, aby si dodal síly a odvahy. Této „výzvy“ Rousseau používá jako stylistického prostředku převzatého z dobového řečnického stylu již od první prací. Podle našeho názoru má ovšem povzbuzování sebe sama v textu určitý význam. Tím, jak autor vehementně přesvědčuje o vlastní nezávislosti, docílí naopak dojmu, že tato nezávislost a šťastné osamění jsou jen vytouženým a nesplněným snem, kterého je nutné dosáhnout, o čemž svědčí jak modální slovesa (*je dois, je ne dois pas*), tak právě citované imperativy v 1. osobě plurálu. Rousseau především chce být a sní o tom, že bude rezignovaným osamělcem, odpoutaným od ostatních, svobodným a šťastným ve své samotě. „Rozvažovací“ praesens v překladu E. Berkové tento aspekt poněkud stírá, nikoli však svévolně, ale spíše ve snaze přiblížit styl díla současnému čtenáři.

V posledním úryvku dochází v překladu K. Šafáře také ke změně slovesného způsobu. V originálu se nejedná o kondicionál minulý, ale o futur antérieur, takže by měla být věta přeložena spíše ve smyslu plánování do budoucna, tak jak je tomu v překladu E. Berkové.

*d) str.146: **Tous les autres vieillards s'inquiètent de tout ; moi je ne m'inquiète de***

rien, quoi qu'il puisse arriver tout m'est indifférent, et cette indifférence n'est pas l'ouvrage de ma sagesse, elle est celui de mes ennemis. Apprenons à prendre donc ces avantages en compensation des maux qu'ils me font.

K.Š., str.140: Všichni ostatní starci se znepokojují vším, já se neznepokojuji ničím; ať se přihodí co se přihodí, vše je mi lhostejné; a tak lhostejnost není dílem mé moudrosti, je dílem mých nepřátel a stává se mi náhradou za zla, která mi způsobují.

E.B.,str.139: Všichni ostatní starci se znepokojují vším; mě neznepokojí nic, ať se stane cokoli, je mi vše lhostejné a tahle lhostejnost není dílem mé moudrosti, nýbrž mých nepřátel. Naučme se tedy využít těchto výhod, které jsem získal náhradou za způsobené zlo.

V tomto jediném případě K. Šafář nerespektuje výzvu v 1. osobě množného čísla a upravuje strukturu úryvku tím, že na souvětí napojuje větu, která byla v originálu oddělená. Tímto způsobem ubírá původně samostatnému sdělení na důležitosti a naléhavosti. E. Berková zde „výzvu“ překladatelsky respektuje a navíc se vtipně vyhýbá vztažné větě adjektivem **způsobené**, což je výhodné z hlediska konciznosti textu.

e) str.112: Eh ! comment pourrais-je garder les mêmes sentiments pour ceux en qui je trouve le contraire de ce qui les fit naître ?

K.Š., str.103: Ach, jak bych mohl zachovat stejné přátelství k těm, u nichž nalézám opak toho, co přátelství zrodilo!

E.B., str.102: Ach, kdybych si tak mohl zachovat stejné city k lidem, v nichž nacházím jen opak toho, co mé city k nim zrodilo?

Změnou vedlejší věty z příslovečné na podmiňovací v překladu E. Berkové dochází ke změně smyslu a věta tak posouvá celý text do jiné roviny. Autor se vyjadřuje v tom smyslu, že je opuštěn lidmi a zároveň lidi sám z vlastní vůle opouští, což však v překladu E. Berkové není patrné.

8. 3. 2. 2. Změna osoby

a) str.82 : L'homme que j'appelle vrai fait tout le contraire.

K.Š., str.71: Člověk, kterého nazýváme pravdomluvným, dělá pravý opak toho.

E.B., str.69: Člověk, kterého nazývám pravdomluvným já, dělá pravý opak.

V opozici k *on appelle vrai dans le monde*, kterým začíná předchozí odstavec, je třeba v souladu s originálem použít jednotného čísla, protože autor zde opět podtrhuje naprostou výjimečnost postavy « já » a jedinečnost svého světónázoru. Překlad E. Berkové opozici respektuje a kontrast podtrhuje navíc i tím, že zájmeno *já* dává do rématu věty.

b) str.94: *On y trouve des champs, des vignes, ...*

K.Š., str.84: *Najdeme tam pole, vinice, ...*

E.B., str.82-83: *Jsou na něm pole, vinice, ...*

c) str.135: *En voici un autre de même nature ou à peu près qui ne fais pas moins connaître un peuple fort différent.*

K.Š., str.128: *A nyní ještě jeden fakt téhož nebo skoro téhož druhu, který nás neméně obeznámí s lidem velmi odlišným.*

E.B., str.125: *A ještě jeden příklad stejného nebo velmi podobného ražení, který tak dobře seznámí s velmi odlišným švýcarským lidem.*

d) str.136: *Elle rassemble et rappelle à mon imagination toutes les idées qui la flattent davantage. Les prés, les eaux, les bois, la solitude, la paix surtout et le repos qu'on trouve au milieu de tout cela sont retracés par elle incessamment.*

K.Š., str.130: *Shromažďuje a připomíná mé obraznosti všechny představy, které ji tak těší; luka, vody, lesy, samotu, hlavně mír a klid, jež nalézáme uprostřed toho všeho, kreslí ustavičně v mé paměti.*

E.B., str.128: *Shromažďuje a připomíná mé obraznosti všechny představy, které ji tolik těší – louky, vody, lesy, samotu, a hlavně klid a odpočinek, jež jsem uprostřed toho všeho našel.*

e) str.157-158: *On rirait si l'on voyait dans mon âme l'impression ...*

K.Š., str.153: *Smáli byste se, kdybyste viděli, jaký dojem působí ...*

E.B., str.152: *Lidé by se smáli, kdyby viděli, jaký dojem v mé duši zanechávají ...*

K. Šafář konkretizuje neutrální a neosobní zájmeno *on* a překládá ho 1. osobou množného čísla, v posledním úryvku dokonce 2. osobou množného čísla. Tato strategie předpokládá čtenáře, vtahuje ho do textu a podporuje fatickou funkci textu. E. Berková zůstává, stejně jako originál, na

neutrální rovině zájmena *on*.

Françoise Bargailet konstatuje, že cíle, které si autor hned v První procházce klade, vytvářejí hlavní osu celého textu *Rêveries*. Ve středu této osy leží „já“ v sebestředném pohybu, který vylučuje přítomnost druhé osoby. V První procházce, napsané v roce 1776, se autor také prohlašuje za naprosto lhostejného k budoucnosti svého díla. V textu *Rêveries* však přinejmenším dvě pasáže dokazují, že i přes nahlas proklamovanou lhostejnost vůči příštím pokolením se nemůže zbavit naděje v budoucí generace : ... *qui peut faire un jour révolution parmi les hommes* (týká se *Vyznání víry savojského vikáře*) a ...*si jamais il renaît du bon sens et de la bonne foi...*, ...*si jamais cela arrive....* (týká se *Vyznání*). Podmínka je sice vyjádřena spojkou, ale sloveso není v kondicionálu, nýbrž v indikativu, což napovídá o tajné naději, kterou v sobě autor nosí a opatrně vyjadřuje⁴⁴. Na druhou stranu je však třeba respektovat, že autor se explicitně ke čtenářům neobrací a snaží se vyvolat dojem a snad i přesvědčit sama sebe, že mu na publiku nezáleží. Překlad K. Šafáře je příliš adresný, a porušuje tak autorův záměr.

8. 3. 3. Změna slovesného rodu v překladech

a) str.120: *Tout d'un coup âgé de soixante-cinq ans passés, privé de peu de mémoire que j'avais et des forces qui me restaient pour courir la campagne, sans guide, sans livres, sans jardin, sans herbier, repris de cette folie, mais avec plus d'ardeur encore que j'en eus en m'y livrant pour la première fois ; me voilà sérieusement occupé du sage projet d'apprendre par coeur tout le Regnum vegetabile de Murray et de connaître toutes les plantes sur la terre.*

K.Š., str.112: *Tu najednou, ve věku více než šedesáti pěti let, zbaven té trochy paměti, kterou jsem měl, a sil, které mi zůstaly, abych běhal polích, bez průvodce, bez knih, bez zahrady, bez herbáře, byl jsem jat tímto šílenstvím, ale s ještě větší horlivostí, než když jsem se mu oddal poprvé; proto jsem se vážně zaměstnával moudrým nápadem naučit se nazpaměť celému Murrayovu Regnum vegetabile a poznat všechny známé rostliny na zemi.*

E.B., str.108: *Najednou mi bylo přes šedesát pět let, nezbývala mi ani ta trocha paměti, co jsem dříve měl, ani síly běhat po kraji jako dřív, byl jsem bez průvodce, bez knih, bez zahrady, bez herbáře a znovu jsem se ponořil do toho šílenství, tentokrát ještě s větší vervou než poprvé; najednou jsem se vážně zabýval moudrým*

nápadem naučit se nazpaměť celou knihu Regnum vegetabile od Murrye a poznat všechny známé rostliny na zemi.

U Berkové slovní spojení **znovu jsem se ponořil** připisuje Rousseauovi aktivitu na místě, kde je v originálu pasivita, která je navíc podpořena i prezentativem **me voilà**, který je v obou překladech opomenut. Řešení, které by v Berkové překladu respektovalo autorovu pasivitu a v češtině ji vyjádřilo činným rodem by znělo: a znovu se mne zmocnilo ono šílenství.

b) str.132 : Plus la solitude où je vis alors est profonde, plus il faut que quelque objet en remplisse le vide, et ceux que mon imagination me refuse où que ma mémoire repousse sont suppléés par la production spontanée que la terre, non forcée par les hommes, offre à mes yeux de toutes parts.

K.Š., str.125: Čím hlubší je samota, v níž potom žiji, tím více je zapotřebí, aby nějaký předmět vyplnil její prázdnotu, a ty, které odmítá má obraznost nebo odvrhuje má paměť, jsou nahrazovány samovolnými výplody, jež země, neznásilněná lidmi, na všech stranách poskytuje mým zrakům.

E.B.,str.123-124: Čím hlubší je samota, v níž žiji, tím potřebnější je, aby ji nějaký předmět naplnil; předměty, jež zavrhuje má představivost nebo odmítá má paměť, jsem nahradil přírodními výtvy, které země bez zásahu lidí hojně poskytuje mému zraku.

c) str.167-168 : ..., et dans la simplicité des moeurs que l'éducation m'avait donnée je vis longtemps prolonger pour moi cet état délicieux mais rapide où l'amour et l'innocence habitent le même coeur.

K.Š., str.164: ...; a v prostotě mravů, již mi dala výchova, jsem viděl, jak se mi prodlužuje tento vzácný, ale prchavý stav, v němž láska a nevinnost obývají v témž srdci.

E.B.,str.164: ... a díky jednoduchosti mravů, k níž jsem byl vychován, jsem sám v sobě dlouho prodlužoval ten slastný, ale prchavý stav, kdy láska i nevinnost obývají též srdce.

V analýze jsme rozebrali, jakým způsobem ze sebe Rousseau činí obět společnosti, okolností, stáří i svých vlastních duševních stavů. Jedním z prostředků je trpný rod, kterým se autor prezentuje v pasivní pozici oběti. Ve francouzštině je vyjádřen slovesným pasivem. To sice není v češtině povinností, ale aktivní tvar by měly být užity u slovesa se zpasivňujícím významem, což zde E. Berková nečiní. Činitelem děje je

právě postava „já“, a je jí tak přisuzována aktivita, která neodpovídá ladění celého textu.

d) str.35-36: *Oui, sans doute, il faut que j'aie fait sans que je m'en aperçusse un saut de la veille au sommeil, ou plutôt de la vie à la mort. Tiré je ne sais comment de l'ordre des choses, je me suis vu précipité dans un chaos incompréhensible où je n'aperçois rien du tout ; ...*

K.Š., str.19-20: Ano, bez pochyby jsem asi udělal, aniž jsem to zpozoroval, skok z bdění do spánku nebo spíš ze života do smrti. Vytržen, ani nevím jak, z řádu věcí, uviděl jsem, že jsem se vrhl střemhlav do nepochopitelného chaosu, v němž vůbec nic nevidím, ...

E.B., str.16: Ano jistě, aniž bych si toho všiml, musel jsem upadnout z bdělosti do spánku nebo spíše ze života do smrti. Byl jsem vyloučen z řádu věcí, ani nevím jak, a vrátil jsem se do nepochopitelného chaosu, jemuž vůbec nerozumím, ...

V tomto úryvku je pasivní tvar vytvořený pomocí slovesa **voir** přeložen v překladu K. Šafáře doslovně. Ani jeden z obou překladů tedy nepřevádí pasivitu originálu. Pro E. Berkovou se zde opět otevírala možnost modulovat například formulací „*strhl mne (do sebe) nepochopitelný chaos*“.

8. 3. 4. Překlad narativního praesentiu

a) str.77 : *Fazy consterné s 'écrite, sort de la roue, m'embrasse et me conjure d'apaiser mes cris, ajoutant qu'il étais perdu.*

K.Š., str.79: Fazy ohromen vykřikne, vyjde z kola ven, obejmě mě a zapřísahá mě, abych utišil svůj křik, dodávaje, že je zničen.

E.B., str.77: Fazy se zděšeně rozkřičel, vylezl z kola, objímal mne a zapřísahal, abych se utišil, dodávaje, že je ztracen.

b) str.90: *Je jouais au mail à Plainpalais avec un de mes camarades appelé Pleince. Nous prîmes querelle au jeu, nous nous battîmes et durant le combat il me donna sur la tête nue un coup de mail si bien appliqué qu'une main plus forte il m'eût fait sauter la cervelle. Je tombe à l'instant. ... Il se précipite sur moi, m'embrasse, me serre étroitement en fondant en larme et poussant des cris perçants. Je l'embrassais aussi de toute ma force en pleurant comme lui dans une émotion confuse qui n'était pas sans quelque douceur.*

K.Š., str.79-80: Hrál jsem kuličky v Plain-Palais s jedním ze svých druhů jménem Plince. Za hry jsme se pohádali, byli jsme se a za bitky zasadil mi paličkou do obnažené hlavy ránu tak dobře mířenou, že mít silnější ruku, byl by mi vyrazil mozek. Okamžitě se svalím. ... Vrhne se na mne, objímá mne, tiskne mě prudce, rozplývá se v slzách a vyrážíje pronikavé výkřiky. Objal jsem ho také vši silou,

pláče jako on ve zmateném vzrušení, jemuž nechyběla jakási slast.

*E.B., str.78: Sjedním ze svých kamarádů, který se jmenoval Pleince, jsme v ženevské čtvrti Plain-Palais hráli hru, při níž se palicí šťouchá do dřevěných koulí. Během hry jsme se pohádali, začali jsme se prát a on mi do hlavy zasadil palicí ránu tak přesnou, že mít silnější ruku, byl by mi vyrazil mozek. Okamžitě jsem upadl. ... **Vrhl se na mně, objal mne a s pláčem mne k sobě prudce přitiskl a pronikavě křičel.** Také jsem ho objal ze všech sil a stejně jako on jsem plakal ve zmateném dojetí, v němž nechyběla určitá něha.*

c) str.133 : Tandis que je me pavanais de cette idée, j'entendis peu loin de moi un certain cliquetis que je crus reconnaître ; j'écoute : le même bruit se répète et se multiplie. Surpris et curieux je me lève, je perce à travers un fourré de broussailles de côté d'où venait le bruit, et dans une combe à vingt pas de lieu même où je croyais être parvenu le premier j'aperçois une manufacture de bas.

K.Š., str.126-127: Zatímco jsem se pyšnil touto myšlenkou, zaslechl jsem kousek dále jakési klapání, které, jak se mi zdálo, jsem zřetelně rozpoznával: tentýž hluk se opakuje a mnohonásobně zesiluje. Překvapeně a zvědavě vstanu, proderu se křovinatým houštím směrem, odkud přicházel hluk, a v úžlabině dvacet kroků od místa, kam jsem doufal, že jsem se dostal první, zřím továrnu na punčochy.

E.B.,str.125: Zatímco jsem se tou myšlenkou naparoval, uslyšel jsem kousek odtamtud nějaké klapání, které jsem zřetelně rozeznával; zaposlouchal jsem se: tentýž hluk se opakoval a zesiloval. Překvapeně a zvědavě jsem vstal, prodral jsem se hustým křovím směrem odkud přicházel hluk a v úžlabině, asi dvacet kroků od místa, o kterém jsem si myslel, že jsem tam dorazil jako první, jsem spatřil továrnu na punčochy.

Ve všech třech případech, kdy Rousseau dynamizuje vyprávění vzpomínek přítomným časem, což K.Šafář respektuje, E. Berková používá čas minulý. Stírá tak navozovanou představu, že se děj odehrává přímo před námi. Dlužno říci, že přítom vychází z některých tvrzení o možnostech využití narativního praezentu v češtině.

V analýze jsme zmiňovali, jak se autor soustředí na momenty, ve kterých se stírá vnímání času. Minulost přesahuje do přítomnosti a čas není pro Rousseau relevantním kritériem prožívání, protože ve svém vlastním světě se autor pohybuje i proti jeho proudu. Dynamika v používání slovesných časů tuto filozofii podporuje, a proto by měla být respektována.

8. 3. 5. Absolutizace a zevšeobecnění pomocí opakování v překladech v porovnání s originálem

5. 3. 5. 1. Intenzifikace a zevšeobecnění v originálu a jejich řešení v překladech

a) str.40: *Je n'ai plus en ce monde ni prochain, ni semblable, ni frère.*

K.Š., str.24-25: *Nemám již na tomto světě ani bližního, ani sobě podobných, ani bratří.*

E.B., str.21: *Nemám již na tomto světě bližní, sobě podobné ani bratry.*

E. Berková porušuje rytmus opakovaného **ni**, tím, že využívá jen jedno **ani**, které by mohlo svojí zvukovou podobou francouzské **ni** velmi dobře nahradit. Třikrát **ni** je také určitý druh intenzifikace, který pak v překladu chybí. Na druhou stranu však opakování **ani** mění větný rytmus, protože je dojslabičné a přízvučné. Překlad K. Šafaře je tak zbytečně dynamický na místě, kde jde o řečnickou figuru.

b) str.48 : *Tout entier au moment présent je ne me souvenais de rien ; je n' avais nulle notion distincte de mon individu, pas la moindre idée de ce qui venait de m'arriver ; je ne savais ni qui j'étais ni où j'étais ; je ne sentais ni mal, ni crainte, ni inquiétude.*

K.Š., str.34: *Jsa zcela zaujat přítomnými předměty, nevzpomínal jsem si na nic; neměl jsem žádného určitého vědomí o vlastní osobě, neměl jsem nejmenší potuchy o tom, co mě právě potkalo; nevěděl jsem, ani kdo jsem, ani kde jsem; necítil jsem ani bolest, ani strach, ani neklid.*

E.B., str.30: *Plně jsem žil přítomností a na nic jsem si nevzpomínal, neměl jsem žádné jasné vědomí o vlastní osobě, ani to nejmenší tušení o tom, co se mi stalo, nevěděl jsem kdo jsem ani kde jsem, necítil jsem bolest, strach ani neklid.*

Řešení Berkové bez opakování **ni** je civilnější a působí přirozeněji. Chybí mu však absolutnost popření, na které originál do jisté míry klade důraz.

c) str.94: *L'île dans sa petitesse est tellement variée dans ses terrains et ses aspects qu'elle offre toutes sortes de sites et souffre toute sortes de cultures.*

K.Š., str.84: *Ostrov při své nepatrnosti je tak rozmanitý útvar půdy a vzezřením, že skýtá všechny druhy poloh a snese všechny druhy obdělávání.*

E.B., str.82: *Při své nepatrnosti má ostrov tak rozmanitý terén a ráz, že nabízí spoustu různorodých koutů a skýtá mnohé možnosti obdělávání.*

Překlad E. Berkové je daleko logičtější a přirozenější. Ztrácí však opakovanou absolutizaci a větný paralelismus vytvořený pomocí slovního spojení *toute sorte de*. (Poznámka k přesnosti volby výrazu: Oba překladatelé nahrazují *culture* pomocí výrazu *obdělávání*, ale neužívají výraz *plodiny*. Překlad by možná zněl přirozeněji: *a umožňuje pěstování rozmanitých plodin*.)

d) str. 101 : *Mais s'il est un état où l'âme trouve une assiette assez solide pour s'y reposer tout entière et rassembler là tout son être, sans avoir besoin de rappeler le passé ni d'enjamber sur l'avenir ; où le temps ne soit rien pour elle, où le présent dure toujours sans néanmoins marquer sa durée et sans aucune trace de succession, sans aucun autre sentiment de privation ni de jouissance, de plaisir ni de peine, de désir ni de crainte que celui de notre existence, et que ce sentiment seul puisse la remplir tout entière ;...*

K.Š., str.92: *Avšak je-li stav, v němž duše může najít polohu dosti pevnou, aby na ní spočinula celá a soustředila tu celičkou svou bytost, nepotřebujíc si připomínat minulost ani zabíhat do budoucnosti, v němž čas není pro ni ničím, v němž přítomnost trvá stále, aniž však označuje své trvání bez jakéhokoli strádání, bez jakéhokoli jiného pocitu strádání nebo požitku, rozkoše nebo strasti, touhy nebo bázně, až na jediný pocit vlastního bytí, a jestliže tento pocit jedině ji může celičkou vyplnit;...*

E.B., str.90: *Existuje ale stav, v němž duše nalezne dost pevné postavení, aby v něm spočinula celá a soustředila tam veškeré své bytí, aniž by si musela připomínat minulost nebo přeskakovat do budoucnosti; stav, v němž pro ni čas nic neznamena, kde přítomnost trvá stále, aniž by se její trvání projevovalo nebo na sebe nějak navazovalo; stav bez dalšího pocitu strádání, slasti, rozkoše nebo soužení, přání nebo obavy, ale jen s pocitem vlastního bytí, který jako jediný dokáže duši naplnit celou; ...*

Ve větě hraje velkou roli rytmus dvojic (zvýrazněných podtržením), jejichž členové jsou vždy v opozici. Díky těmto kontrastním dvojicím vystupuje do popředí ojedinelost a výjimečnost stavu, který Rousseau nazývá štěstím. Berková tento rytmus poněkud porušuje. Na druhou stranu však zpřehledňuje text opakováním napojujícího slova *stav*, které dodává jejímu překladu patinu „řečnického stylu“.

8. 3. 5. 2. Intenzifikace a zevšeobecnění v překladech

a) str.40: *Seul pour le reste de ma vie, puisque je ne trouve qu'en moi la consolation, l'espérance et la paix, je ne dois ni ne veux plus m'occuper que de moi.*

K.Š., str.25: *Sám a sám po zbytek svého života, když toliko v sobě nacházím*

útěchu, naději a mír, nesmím a nechci se již obírat než sebou samým.

E.B., str.21: Po zbytek života budu **sám**, a protože jen v sobě nacházím útěchu, naději a mír, musím a chci se zabývat pouze sebou.

Originál zdůrazňuje v detašovaném přívlastku na začátku věty hodnotu adjektiva *seul*. Opakováním **sám a sám** K. Šafář na samotu upozorňuje, posiluje expresivitu a dodává na dramatičnosti. Samotu zdůrazňuje také tím, že větu rámuje výrazy samoty a jedinečnosti (na konec větného celku umísťuje spojení **sebou samým**). E. Berková je méně expresivní, naléhavost samoty zdůrazňuje tím, že ji umísťuje do větného jádra. Tím si však vytváří možnost plynulého větného napojení.

b) str.159: *Nous nous quittâmes enfin très contents les uns des autres ; et cette après-midi fut une de ma vie dont je me rappelle le souvenir avec le plus de satisfaction.*

K.Š., str.155: *Rozloučili jsme se konečně velmi spokojeni navzájem; a toto odpoledne bylo jedním z nejkrásnějších mého života, na něž si znovu a znovu vzpomínám s největším uspokojením.*

E.B.,str.154: *Nakonec jsme se rozloučili, velmi spokojeni se sebou navzájem; tohle odpoledne bylo v mém životě jedním z těch, na něž vzpomínám s největším uspokojením.*

K. Šafář vyjadřuje autorovu redundantnost opakováním. Redundantost je ovšem dána volbou slovesa *rappeller*, které se pojí se substantivem (na rozdíl od slovesa *se souvenir*). V podstatě jde o Rousseauovu stylistickou neobratnost, kterou E. Berková právem stírá.

c) str.45: *Ces ravissements, ces extases que j'éprouvais quelquefois en me promenant ainsi seul étaient des jouissances que je devais à mes persecuteurs : ...*

K.Š., str.30 : *Tato okouzlení, tyto extáze, které jsem někdy zakoušel, procházejí se **sám a sám**, byly požitky, za které jsem měl co děkovat svým pronásledovatelům; ...*

E.B., str.26: *Tato okouzlení, tyto extáze, které jsem někdy pociťoval, když jsem se takto **sám** procházel, byly požitky, za něž jsem vděčil svým pronásledovatelům - ...*

d) str.47 : *..., je **récapitulais** les mouvements de mon âme dès ma jeunesse, et pendant mon âge mûr, et depuis qu'on m'a **séquestré** de la société des hommes, ...*

K.Š., str.32: *..., **probíral jsem opět a opět** hnutí své duše od svého mládí i za zralého svého věku, i od té doby, co mě **vyhostili** z lidské společnosti,*

E.B., str.29: ... a znovu si připomínal hnutí své duše od mládí, přes zralý věk, až o doby, kdy jsem byl vyloučen z lidské společnosti a ...

K. Šafář je věrný své strategii intenzifikace opakováním i v případech, ve kterých originál není natolik expresivní. V úryvku c) E. Berková zbytečně oslabila výraz *sám*, když jádrem učinila sloveso *procházet*.

8. 3. 6. Závěr III. části

V této části můžeme sledovat, že oba překladatelé se v některých případech uchylují ke změně gramatických kategorií. Některé změny jsou závažnější v tom smyslu, že mohou narušit celkový charakter textu.

Tak je tomu v případě převodu trpného rodu do činného, kdy Eva Berková uvádí postavu „já“ do pozice aktivního činitele děje a pasivitu nekompensuje jinými výrazovými prostředky. Za oslabení energičnosti autorova rozhodnutí bojovat se svým trápením můžeme považovat i změny výzvy ve formě pluralis modestiae v oznamovací větě, kterých se Berková dopouští systematicky. Dynamika a živost textu je porušena také převedením narativního přítomného času do času minulého.

Karel Šafář naopak narušuje autorovu ostentativně deklarovanou samotu častým použitím 1. osoby plurálu na místech, kde originál využívá neutrální zájmeno *on*.

Co se týče intenzifikace a zevšeobecnění, Karel Šafář je věrný původní struktuře věty a respektuje také opakování negací. Tato strategie opakování je použita i v případech, kde originál zintenzivňuje jinými prostředky. Kopírování větné struktury originálu je ve většině případů nežádoucí, hojně využití přechodníků a dalších archaických slovesných forem patřilo sice v době vzniku překladu k jazykové normě, dnes je však velkou nevýhodou Šafářova textu. Celkově se dá říci, že podporuje, někdy dokonce přehání expresivitu, ale narušuje přirozenost a plynulost textu. Berková nekopíruje větnou strukturu natolik věrně, a v mnoha případech zní její překlad přirozeněji, je srozumitelnější a vstřícnější ke čtenáři.

8. 4.

IV.část:

Rytmus, rým, aliterace a asonance v překladech

Jak jsme zmiňovali v analýze (st. 31), Rousseau se v Páté procházce v duchu přenáší na ostrov Saint-Pierre. To, že ve vzpomínkách je jakoby opět obklopen přírodou a znovu se dostává do stavu slastného snění, podporují prostředky hláskové instrumentace, kterými autor na několika místech evokuje zvuky přírody. V následujícím úryvku je to například ostré „i“ připomínající křik orla a opakování „r“ asociující hřmění padající vody.

a) str.94: ... ; mais qu'il est intéressant pour des contemplatifs solitaires qui aiment à s'enivrer à loisir des charmes de la nature, et à se recueillir dans un silence que ne trouble aucun bruit que le cri des aigles, le ramage entrecoupé de quelques oiseaux, et le roulement des torrents qui tombent de la montagne.

K.Š., str.83-84: ...; ale jak je zajímavý pro samotáře, kteří se rádi volně opájejí přírodními půvaby a okřívají v tichu, jež neruší žádný jiný hluk než skřehot orlů, přerušovaný zpěv několika ptáků a hukot bystřin padajících s hor.

E.B., str.82: ..., je však o to přitažlivější pro přemítavé samotáře, kteří se rádi do sytosti opájejí přírodními půvaby a rádi rozjímají v tichu, jež ruší jen křik orlů, přerývané štěbetání několika ptáků a hukot bystřin padajících z hor.

E. Berková vystihuje pomocí slova **křik** ostrost orlího křiku, i její výraz **štěbetání** lépe asociuje reálný zvuk přírody než zpěv, který volil K. Šafář. Oba překladatelé převádí slovo **roulement** výrazem **hukot** bez zvukomalebné hlásky „r“, síla hluku padající vody by mohla být vyjádřena například substantivem *burácení*.

b) str.98: ..., et là, m'étendant tout de mon long dans le bateau les yeux tournés vers le ciel, je me laissais aller et dériver lentement au gré de l'eau,...

K.Š., str.88: ...; a tam, leže natažen v loďce a oči obráceny k nebi, nechával jsem

se houpat a unášet zvolna po vodě, ...

E.B., str.86..., *natáhl jsem se v ní a s očima směřujícíma k obloze, jsem sebou nechal pohupovat a směřovat tam, kam mne voda nesla, ...*

Originál má houpavý rytmus s následující strukturou: 2 – 11 – 7 – 6 – 7 – 4. K. Šafář se snaží tento rytmus alespoň částečně kopírovat: 2 – 7 – 9 – 7 – 6 – 3, kdežto překlad E. Berková ve větě houpavý rytmus postrádá: 6 – 12 – 9 – 5 – 5. Na druhou stranu však trochejskou klauzuli **k nebi** porušující vzestupný spád originálu nahrazuje daktylskou klauzulí **k obloze**, jíž se – alespoň na začátku a na konci – napodobuje vzestupný spád.

b) str.99: *Quand le soir approchait je descendais des cimes de l'île et j'allais volontier m'asseoir au bord du lac sur la grève dans quelque asile caché; là le bruit des vagues et l'agitation de l'eau fixant mes sens et chassant de mon âme toute autre agitation la plongeaient dans une rêverie délicieuse où la nuit me surprenait souvent sans que je m'en fusse aperçu. Le flux et reflux de cette eau, son bruit continu mais renflé par intervalles frappant sans relâche mon oreille et mes yeux, suppléant aux mouvements internes que la rêverie éteignait en moi et suffisait pour me faire sentir avec plaisir mon existence sans prendre la peine de penser.*

K.Š., str.90: *Když se blížil večer, sestupoval jsem z vrcholků a rád jsem usedal na břehu jezera na písčinu, v nějakém skrytém zátiší; tam šplounání vln a čeření vody, uklidňujíc mé smysly a zahánějíc z mé duše jakékoli jiné vzrušení, ponořovalo ji do rozkošného snění, v němž mě často nepozorovaně překvapovala noc. Příliv a odliv této vody, její ustavičné, ale přestávkami přerývané šplounání, dorážející neustále v můj zrak a sluch, nahrazovalo vnitřní hnutí, jež snění ve mně zhášelo, a dostačovalo k tomu, abych si s rozkoší uvědomoval své bytí, aniž jsem se musel namáhat myšlením.*

E.B., str.88: *Když se blížil večer, sešel jsem z vrcholků ostrova a s radostí se posadil na písčité břeh jezera do nějakého skrytého zátiší, kde hukot vln a rozbouřená voda upoutaly mé smysly natolik, že zaplašily veškeré jiné bouře v mé duši a ponořily ji do rozkošného snění, při němž mne často překvapil nepozorovaný příchod noci. Šplouchání vody, její plynulý, ale občas i přerývaný hukot bez ustání dorážel na můj sluch i zrak a nahrazoval vnitřní pohyb, který ve mně mé snění uhasilo, a díky pohybu vody jsem si tedy radostně uvědomoval sám sebe, aniž bych se musel namáhat myšlením.*

	originál	K.Š.	E.B.
Quand le soir approchait	6 slabik	6	6
je descendais des cimes de l'île	10 slabik	8	9

<i>et j'allais volontier</i>	6 slabik	6	8
<i>m'asseoir au bord du lac</i>	6 slabik	10	8
<i>sur la grève dans quelque asile caché;</i>	11 slabik	8	8
<i>là le bruit des vagues</i>	6 slabik	5	4
<i>et l'agitation de l'eau</i>	7 slabik	6	7
<i>fixant mes sens</i>	4 slabiky	7	10
<i>et chassant de mon âme</i>	7 slabik	8	5
<i>toute autre agitation</i>	6 slabik	9	10
<i>la plongeaient dans une rêverie délicieuse</i>	13 slabik	13	12
<i>où la nuit me surprenait souvent</i>	9 slabik	10	8
<i>sans que je m'en fusse aperçu.</i>	8 slabik	6	10

	originál	K.Š	E.B.
<i>Le flux et reflux de cette eau,</i>	8 slabik	9	5
<i>son bruit continu mais renflé</i>	8 slabik	6	5
<i>par intervalles frappant sans relâche</i>	11 slabik	13	11
<i>mon oreille et mes yeux,</i>	6 slabik	13	12
<i>suppléant aux mouvements internes</i>	9 slabik	9	9
<i>que la rêverie éteignait en moi</i>	10 slabik	8	11
<i>et suffisait pour me faire sentir</i>	10 slabik	8	8
<i>avec plaisir mon existence</i>	9 slabik	14	15
<i>sans prendre la peine de penser. "</i>	9 slabik	12	12

V první části periody originálu nacházíme rým, který větu rámuje. Zvukomalebnost „l“ ve spojení s „e“ podtrhuje pocit klidu a pomalého pohybu. Alexandrín opakující se přibližně uprostřed větých celků prodlužuje a rozměňuje snění. Pravidelný pohyb vody, který proniká do samotné Rousseauovi bytosti, je opět asociován osmi až devítislabičným veršem. Rytmus, který navozuje pocit houpání vln, je opět zajišťován dvojicemi (*flux et reflux ; continu mais renflé; mon oreille et mes yeux*). Zvukomalebnost vyvolaná v originálu pomocí opakování „e“ (koncovka imperfekta a člen *des*) v kombinaci s hláskou „l“ vytváří pocit letargie a text

se zpomaluje.

Berková použila vidu dokonavého. V tomto případě, kde se jedná o opakovanou činnost, kterou autor znovu prožívá ve vzpomínkách, dokonavý vid úplně neodpovídá originálu, a ani rytmicky se koncovka dokonavého vidu příliš nehodí. Šafářův vid nedokonavý dodává na rozvlácnosti a má v sobě i hlásku „a“ podpořenou dlouhým „á“ v *rád*. Rým v originálu – *approchait – caché* je u Šafáře kompenzován rýmem *šplounání – čeření - vzrušení – snění*, přičemž i opakování hlásek „š“ a „ň“ vyvolává dojem mazlivosti a něhy. Berková pocit uklidnění a něžného kolébání mírně narušuje volbou lexika, ve kterém se opakuje výraz bouře - slova *bruit* a *agitation* jsou přeložena jako *hukot* a *rozbouřená*. Začátek druhé věty Berková ochuzuje o kolébavou dvojici *flux et reflux* a volí místo ní jediný výraz *šplouchání*, zvuk, který voda vydává pak interpretuje jako *hukot*, které je opět o něco agresivnější než Šafářovo archaické, ale « uklidňující » *šplounání*.

Co se týče rytmu, u Šafáře je patrné, že se více drží větné struktury originálu a výkyvy v zachování šesti až devíti slabičného verše, nejsou tak výrazné. I u Berkové jsou pasáže s dobře zvládnutým oktosylabem, který dobře odpovídá rytmu originálu. Celkově je rytmus Šafářova překladu této pasáže klidnější.

(Poznámka k volbě výrazu pro vnitřní, duševní život – *mouvements* je Berkovou přeloženo jako *pohyby*. Vhodnější bude pravděpodobně Šafářův ekvivalent *hnutí* – viz běžně užívané *hnutí mysli*, které v sobě nese i konotaci pohybu.)

e) str.104: *Les hommes se garderont, je le sais, de me rendre si doux asil où ils n'ont pas voulu me laisser. Mais ils ne m'empêcheront pas du moins de m'y transporter chaque jour sur les ailes de l'imagination, et d'y goûter durant quelques heures le même plaisir que si je l'habitais encore. Ce que j'y ferais le plus doux serait d'y rêver à mon aise. En rêvant que j'y suis ne fais-je pas la même chose ? Je fais même plus ; à l'attrait d'une rêverie abstraite et monotone je joins des images charmantes qui la vivifient. Leurs objets échappent souvent à mes sens dans mes extases et maintenant plus ma rêveries est profonde plus elle me les peint vivement. Je suis souvent plus au milieu d'eux et plus agréablement encore que quand j'y étais réellement.*

K.Š., str.95: Lidé se budou mít na pozoru, to vím, aby mi vrátili tak sladký útulek, v němž mě nechťeli ponechat. Ale aspoň mi nezabrání, abych se tam denně přenášel na perutích obraznosti a zakoušel tu na několik hodin téže rozkoše, jako kdybych tam ještě bydlil. Co bych tam nejpříjemnějšího dělal, bylo by, že bych tam podle libosti snil. A jestliže sním, že jsem tam, nedělám totéž? Ba dělám ještě víc: s kouzlem abstraktního a jednotvárného snění spojuji čarovné obrazy, které je oživují. Jejich předměty často unikaly mým smyslům za mých extází a nyní, čím hlubší je mé snění, tím živěji mi je líčí. Jsem často více uprostřed nich, a to ještě příjemněji, než kdybych tam byl opravdu.

E.B., str.93-94: Víím, že lidé se vyvarují toho, aby mi vrátili tak sladké útočiště, v němž mě nechťeli ponechat. Ale nezabrání mi alespoň, abych se tam každý den nepřenesl na křídlech obraznosti a po několik hodin tam zakoušel stejné slasti, jako kdybych tam ještě pobýval. To nejpříjemnější, co bych tam dělal, bylo by snít podle libosti. Ale cožpak nedělám totéž, když sním, že tam jsem? Dělán dokonce ještě víc – k půvabu abstraktního a jednotvárného snění přidávám kouzelné obrazy, jež ho oživují. Tyto obrazy mým smyslům během extází často unikaly, dnes jsou tím živější, čím je mé snění hlubší. Často jsem do nich vtažen ještě hlouběji a příjemněji, než když jsem tam byl doopravdy.

	originál	K.Š.	E.B.
<i>Les hommes se garderont, je le sais,</i>	10	12	11
<i>de me rendre si doux asil</i>	8	12	13
<i>où ils n'ont pas voulu me laisser.</i>	9	8	8
<i>Mais ils ne m'empêcheront pas du moins</i>	10	9	10
<i>de m'y transporter chaque jour</i>	7	9	7
<i>sur les ailes de l'imagination,</i>	10	8	11
<i>et d'y goûter durant quelques heures</i>	10	11	7/8
<i>le même plaisir que si je l'habitais encore.</i>	13	14	10

<i>Ce que j'y ferais le plus doux</i>	8	11	11
<i>serait d'y rêver à mon aise.</i>	9	12	9
<i>En rêvant que j'y suis</i>	6	8	9
<i>ne fais-je pas la même chose ?</i>	9	5	5

<i>Je fais même plus ;</i>	5	6	8
<i>à l'attrait d'une rêverie</i>	7	6	7
<i>abstraite et monotone</i>	7	8	8
<i>je joins des images charmantes</i>	8	9	9
<i>qui la vivifient.</i>	5	6	6

<i>Leurs objets échappent souvent</i>	8	11	8
<i>à mes sens dans mes extases</i>	8	8	11
<i>et maintenant plus ma rêveries est profonde</i>	13	10	6
<i>plus elle me les peint vivement.</i>	8	8	7

<i>Je suis souvent plus au milieu d'eux</i>	9	9	7
<i>et plus agréablement encore</i>	10	8	10
<i>que quand j'y étais réellement.</i>	8	8	9

V první části oba překladatelé vytváří neúplný alexandrín, který uvádí odstavec pateticky a přispívá k pocitu osudovosti, který je v něm vyjádřen. Jednotka se pak v souladu s originálem opět uzavírá prodloužením rytmických celků, takže dochází k uklidnění a prodloužení času snění. I v následujících celcích přepsaných do tabulek můžeme vidět snahu o respektování počtu slabik jednotlivých úseků (volných veršů). Pravidelnost rytmu francouzské prózy je u K. Šafáře vyjádřena náznakem daktylotrochejské stopy, která je pro češtinu typická. Výrazná jednoslovná zakončení, která jsou zároveň výrazná i svým významem (*vím, snil, víc*) částečně napodobují vzestupný spád. Eva Berková k vytvoření vzestupnosti využívá daktylských zakončení celků. K převedení lyrického charakteru textu přispívají v obou překladech také neúplné vnitřní rýmy (viz zvýraznění v textu).

d) str.110: Je commence quelquefois avec effort, mais cet effort ma lasse et m'épuise bien vite ; je ne saurais continuer.

K.Š., str.101: Někdy začnu s úsilím, ale toto úsilí mě unaví a velmi rychle vyčerpá; nemohu pokračovat.

E.B., str.100: Někdy se zpočátku snažím, ale má snaha mne brzy unaví a vysílí, a já nemohu pokračovat.

Krátkostí věty za středníkem autor vyjadřuje rezignaci. E. Berková větu napojuje pomocí spojky *a*, vytváří spojení *a já*, čímž celou větu pointuje do silné rezignace. Šafář rezignovanost vyjadřuje izolovaným závěrem věty, který svojí krátkostí působí vyčerpaně.

e) str.140: J'y suis pourtant encore et plus enfoncé que jamais, et j'y ai retrouvé le calme et la paix et j'y vis heureux et tranquille et j'y ris des incroyables tourments que mes persecuteurs se donnent en vain sans cesse tandis que je reste en paix, occupé de fleurs, d'étamines et d'enfantillages, et que je ne songe pas même à eux.

K.Š., str.134: A přece stále ještě jen v něm žiji, a to hlouběji v něm pohroužen než kdy jindy, a našel jsem v něm zase klid a mír; a žiji v něm šťastně a klidně a směji se v něm neuvěřitelnému klopocení mých pronásledovatelů, zatímco já zůstávám v klidu, obíraje se květy, tyčinkami, dětinstvím, a na ně ani nemyslím.

E.B.,str.132: Vždyť jsem do něj ponořen dodnes, a ještě hlouběji než dříve, a přece jsem v něm znovu našel svůj klid a mír, žiji v něm šťastně a klidně a směji se tomu,

jak se mí pronásledovatelé neustále marně trápí, zatímco já zůstávám klidný, zabývám se květinami, tyčinkami a dětinskostmi a na ně si ani nevzpomenu.

V tomto případě je v obou překladech je velmi dobře zachována zvukomalebnost větného celku, ve kterém dominuje „i“ škodolibého autorova smíchu. K. Šafář na něj navíc upozorňuje také závěrečným neúplným rýmem *děťinstvím – nemyslím*.

8. 4. 1. Závěr IV. části

Převést efektně rytmizovanu prózu z francouzského jazyka do češtiny je úkol velice obtížný. V obou překladech se setkáváme se snahou český text učinit poetickým pomocí zvukomalebnosti, rýmu a i rytmu. Oba překladatelé využívají jiným rytmizujících prostředků s více méně stejným efektem a pokud jim to čeština dovoluje, vhodně využívají i asonance, aliterace i vnitřní rým.

8. 5.

V.část:

Výrazné významové rozdíly a opomenutí v překladech

V této části uvádíme některé věcné chyby překladatelů. Úryvky jsou vybrané s ohledem na závažnost omylů a důraz je kladen na ty pasáže, které vedou k nesrozumitelnosti nebo smysl textu zavádí jiným směrem.

8. 5. 1. Výrazné vynechávky v překladech

a) str.41: J'oublierai mes malheurs, mes persécuteurs, mes opprobres, en songeant au prix qu'avait mérité mon coeur.

K.Š., str.25: Zapomenu na svá neštěstí, když uvážím cenu, jakou si mé srdce zasloužilo.

E.B., str.22: Když pomyslím na odměnu, kterou si mé srdce zasloužilo, zapomenu na svá neštěstí, na své pronásledovatele i na svou pohanu.

K. Šafář vynechává dva členy z trojice a výpověď tak výrazně ochuzuje a zjednodušuje.

b) str.58: *Cessant donc de chercher parmi les hommes le bonheur que je sentais n'y pouvoir trouver, mon ardente imagination sautait déjà par-dessus l'espace de ma vie, à peine commencée, comme sur un terrain qui m'était étranger, pour se reposer sur une assiette tranquille où je puisse me fixer.*

K.Š., str.44: Přestal jsem tedy u lidí hledat štěstí, jehož, jak jsem tušil, u nich nikdy nenajdu; má horoucí obrazotvornost přeskakovala již přes prostor mého života --- , aby si odpočinula v klidné poloze, v níž bych se mohl ustálit.

E.B., str.41: Přestal jsem tedy mezi lidmi hledat štěstí, o němž jsem ušil, že ho tam nemohu nalézt; má žhnoucí představivost přeskakovala prostor mého života, který sotva začal, jako území mně cizí, aby spočinul v klidné poloze, v níž bych se mohl usadit.

Šafář vynechává podstatnou část věty, a opomíjí tak důležité informace o tom, že popisované sklony se u Rousseaua prosazovaly již od mládí a že život ve společnosti je cizí jeho přirozenosti. Mimo jiné se vynecháním výrazu **terrain** také oslabuje obraz života jako plochy či území.

c) str.66 : *Que serais-je devenu, que deviendrais-je encore, dans les angoisses affreuses qui m'attendaient...*

K.Š., str.53: Co by se bylo stalo se mnou a co by se stalo se mnou ještě nyní v hrozných úzkostech, jež na mě čekaly...

E.B., str.50: Co by se se mnou stalo v těch strašných úzkostech, jež mne očekávaly...

Berková vynechává jednu větu ze souvětí. Otázku tak zjednodušuje, oslabuje její naléhavost a opomíjí vliv minulosti na autorovu momentální situaci.

d) str.102 – 103: *Si le mouvement est inégal ou trop fort, il réveille ; en nous rappelant aux objets environnants, il détruit le charme de la rêverie et nous arrache d'au dedans de nous pour nous remettre à l'instant sous le joug de la fortune et des hommes et nous rend au sentiment de nos malheurs.*

K.Š., str.93: Je-li pohyb nestejný nebo příliš silný, probouzí; připomíná nám okolní předměty, ničí kouzlo snění a vyplašuje nás z našeho nitra, aby nás přivedl opět na okamžik pode jho osudu a lidí a vrátil nás pocitu našich neštěstí.

E.B., str.92: Když je pohyb nestejný či příliš silný, pak probouzí; připomíná nám okolní předměty, ---- , vytrhává nás z vlastního nitra, znovu nás uvrhá pod jařmo našeho osudu a ostatních lidí a vrací nám pocit vlastních neštěstí.

V tomto úryvku opomíjí E. Berková přeložit informaci o tom, že určitý druh pohybu nejen že snění nepodporuje, ale dokonce ničí jeho kouzlo.

8. 5. 2. Významové posuny, případy rozdílné interpretace a nesrozumitelnosti v překladech

a) str.39 : *Cet espoir, quoique éloigné, tenait mon âme dans la même agitation que quand je cherchais encore dans le siècle un coeur juste, et mes espérances que j'avais beau à jeter au loin me rendaient également le jouet des hommes d'aujourd'hui.*

K.Š., str.23: *Tato naděje, byť i vzdálená, udržovala mou duši v témž neklidu, jako když jsem hledal mezi vrstevníky spravedlivé srdce, a mé naděje, jež jsem marně promítal do dálky, dělaly mě stejně hříčkou dnešních lidí.*

E.B., str.19-20: *Ať už to byla naděje jakkoli vzdálená, udržovala mou duši ve stejném rozechvění, jako když jsem ještě ve svém století hledal nějaké spravedlivé srdce, a třebaže jsem se na svá očekávání snažil nespolehat, stejně ze mne dělala hříčku dnešních lidí.*

V textu se jedná o to, že Rousseau se nechce těšit marnými nadějemi, nechce se jimi zabývat, tudíž je drží od sebe – *au loin*, drží si je od těla, nechce si je připouštět. Domníváme se tedy, že Šafář se zde dopouští významového posunu.

b) str.60 : *Le moment venu, j'exécutai ce projet sans peine et quoique ma fortune semblât vouloir prendre une assiette plus fixe j'y renonçais non seulement sans regret mais avec un plaisir véritable.*

K.Š., str.46-47: *Když chvíle nadešla, beze všeho jsem provedl tento záměr, a ačkoli má štěstěna, jak se zdálo, chtěla zaujmout pevnější postavení, zřekl jsem se jí nejen bez lítosti, nýbrž i s opravdovým potěšením.*

E.B., str.44: *Když ta chvíle nastala, bez bolesti jsem svůj plán uskutečnil i přesto, že se mé jmění zřejmě chtělo začít usazovat, vzdal jsem se ho nejen bez lítosti, ale s opravdovým potěšením.*

Oba překladatelé rozdílně interpretují výraz *fortune*. K. Šafář jej převádí do abstraktní roviny osudovosti a jeho výraz působí archaicky a pateticky, E. Berková ho naopak chápe v modernějším slova smyly, a tím ho materializuje. Soudíme, že v tomto případě lze při překladu zůstat na obecnější rovině – výraz můžeme chápat jako *situation dans laquelle se*

trouve qqn, la vie de qqn, considérée dans ce qu'elle a d'heureux ; de malheureux. (Petit Robert), – neexplicitovat a přeložit pomocí výrazu situace.

c) str.70-71: *Le mien (l'esprit), restant dans la plus solide assiette que j'avais pu lui donner, s'accoutuma si bien à se reposer à l'abri de la conscience qu'aucune doctrine étrangère ancienne ou nouvelle ne peut plus l'émouvoir, ni troubler un instant mon repos.*

K.Š., str.57: *Duch můj, trváje v nejstálejší poloze, jakou jsem mu mohl dát, navykl si tak dobře spočívat v ní pod záštitou mého svědomí, že žádná cizí doktrína, ať stará, ať nová, nemůže ho již vzrušit, ani na okamžik zkalit můj klid.*

E.B., str.55: *Můj rozum tak zůstal v tom nejpevnějším postavení, jaké jsem mu mohl zajisti, a natolik si zvykl v něm mimo dosah vědomí odpočívat, že už žádné cizí učení, staré či nové, jím nemůže pohnout a ani na okamžik vyrušit můj odpočinek.*

Překladatelé rozdílně interpretují spojení *se reposer à l'abri de la conscience*. Výraz *à l'abri de* znamená jak *protégé par qqch* tak *à couvert contre qqch*. (Petit Robert). Stejně tak výraz *conscience* lze přeložit jako *svědomí* i jako *vědomí*. Podle kontextu celého díla, ve kterém se autor snaží dostat do vegetativního stavu čistě smyslového vnímání, bychom se přikláněli k interpretaci v překladu E. Berkové.

d) str.91: *Et quiconque lira mes Confessions impartialement, si jamais cela arrive, sentira que les aveux que j'y fais sont plus humiliants, plus pénibles à faire que ceux d'un mal plus grand mais moins honteux à dire, et que je n'ai pas dit parce que je ne l'ai pas fait.*

K.Š., str.81: *A kdokoli bude čist nezaujatě má Vyznání, jestliže k tomu dojde, vycítí, že přiznání tam učiněná jsou více pokořující a těžší k provedení než přiznání zla většího, ale méně zahanbujícího k vypovězení, o kterém jsem mluvil, poněvadž jsem se ho nedopustil.*

E.B., str.79: *A kdokoli bude má Vyznání čist nestranně, dojde-li k tomu někdy, pocítí, že přiznání, která jsem v nich učinil, jsou více ponižující a bolestná, než kdybych přiznal nějaké větší zlo, jež by bylo méně potupné vyslovit, o tom jsem však nemluvil, protože jsem žádné takové zlo nespáchal.*

K. Šafář změnil smysl originálu a jeho překlad v tomto místě postrádá logiku.

e) str.102: *Il faut des dispositions de la part de celui qui les éprouve, il en faut dans le concours des objets environnants.*

K.Š., str.93: *Je k tomu třeba vloh ze strany toho, kdo je zakouší, je jich potřebí ve vřavě prostředí.*

E.B., str.92: *Jsou k tomu třeba sklony ze strany toho, kdo je zakouší, a shody s okolními předměty.*

I v tomto případě Šafářův překlad nevystihuje pravý smysl originálu, a text se tak stává nesrozumitelný.

f) str.116: *..., voyant les hommes tels qu'ils sont et lisant aisément au fond de leurs coeurs, j'en aurais peu trouvé d'assez aimables pour mériter toute mes affections, peu d'assez odieux pour mériter toute ma haine,...*

K.Š., str.108: *..., poněvadž vida lidí takovými, jakými jsou, a čta snadno na dně jejich srdcí, byl bych jich málo našel dost hodných lásky, aby si zasloužili všechnu mou náklonnost, málo dosti odporných, aby si zasloužili všechnu mou nenávisť, ...*

E.B., str.106: *..., neboť kdybych viděl lidi, takové jací jsou, a mohl lehce číst v hloubi jejich srdcí, mohl bych najít lidi přívětivé, kteří by si zasloužili všechnu mou náklonnost, a jen málo lidí tak odporných, kteří by si zasloužili všechnu mou nenávisť, ...*

E. Berková podává v překladu informaci, která je pravým opakem originálu.

g) str.123: *Une autre chose contribue encore à éloigner du règne végétal l'attention des gens de goût ; c'est l'habitude de ne chercher dans les plantes que des drogues et des remèdes.*

K.Š., str.116: *Ještě něco jiného přispívá k tomu, že se pozornost požívačných lidí odvrací od říše rostlinné; je to zvyk hledat v říši rostlinné jen koření a léky.*

E.B., str.114: *Ještě jedna věc přispívá k tomu, že se pozornost lidí ze společnosti oddaluje od rostlinné říše: je to zvyk hledat v rostlinách jen koření a léky.*

V tomto úryvku Šafář interpretuje originál v nesprávném smyslu.

h) str.123-124: *... ; mais grâce à un certain Dioscorde, grand compilateur de recettes, et à ses commentateurs, la médecine s'est tellement emparée des plantes transformées en simples qu'on n'y voit que ce qu'on y voit point, savoir les prétendues vertus qu'il plaît au tiers et au quart de leurs attribuer.*

K.Š., str.116..., *ale díky jistému Dioskoridovi, velkému kompilátorovi receptů, a*

jeho komentátorům, lékařství se zmocnilo rostlinstva přeměněného v léčivé kořínky do té míry, že v něm vidíme jen to, co v něm vůbec není vidět, totiž tak zvané léčivé vlastnosti, jež se s oblibou připisují třetině nebo čtvrtině jich.

E.B., str.114: ...; ale díky jistému Dioskoridovi, velkému kompilátorovi receptů, a jeho následovníkům se lékařství zmocnilo rostlin přeměněných v léčivky do té míry, že na nich všichni vidí jen to, co na nich vůbec vidět není, tedy údajnou léčivou moc, kterou jim kdokoli s oblibou připisuje.

Frazeologismus *le tiers et le quart* je v Petit Robert vysvětlen jako *la troisième, la quatrième personne quelconque, n'importe qui*. K. Šafář tento frazeologismus nepostřehl, převádí jednotlivá slova, ale nepostihuje smysl.

i) str.127 : *Fuyant les hommes, cherchant la solitude, n'imaginant plus, pensant encore moins, et cependant doué d'un temperament vif qui m'éloigne de l'apathie languissante et mélancolique, je commençai de m'occuper de tout ce qui m'entourait, ...*

K.Š., str.120: *Prchaje před lidmi, vyhledávaje samotu, již neschopen obrazivosti a ještě méně schopnosti myšlení a přece nadán živou letorou, jež mě vzdaluje nvyé a zádumčivé netečnosti, začal jsem se zaměstnávat vším, co mě obklopovalo, ...*

E.B.,str.118: *Prchal jsem před lidmi, vyhledával jsem samotu, nic jsem si nepředstavoval a myslel jsem ještě méně, zůstávala mi však má živá povaha, vzdálená od umdlené a zádumčivé netečnosti. Začal jsem se tedy zajímat o všechno, co mne obklopovalo, ...*

Šafář interpretuje, přitahuje pozornost na výraz **schopnost**, o kterém se však originál vůbec nezmiňuje.

j) str.155: *... et je l'éprouvais bien l'autre matin par celui que je prenais à caresser les petits Soussoi, non seulement parce que la bonne qui les conduisait ne m'en imposait pas beaucoup et que je sentais moins besoin de m'écouter devant elle, ...*

K.Š., str.151: *Poznal jsem to druhého dne ráno z potěšení, s jakým jsem se mazlil se Soussoiovými nejen proto, že chůva je doprovázející, se mi mnoho nezamlouvala a mě se nechťelo před ní mluvit, ...*

E.B.,str.150: *To jsem poznal onoho rána, podle potěšení, s jakým jsem se mazlil se Soussoiovými dětmi, nejen proto, že chůva, která je doprovázela, mne příliš nezajímala, a tak jsem před ní cítil menší potřebu sám sebe poslouchat, ...*

K. Šafář interpretuje větu v tom smyslu, že Rousseau se omezuje na hru a mazlení s dětmi, protože se mu nechce hovořit před chůvou. Sloveso *imposer* (Petit Robert: *imposer à qqn : faire une forte impression, inspirer le respect.*) překládá jako *zamlouvat se*. Jeho interpretace je zde poněkud nelogická. E. Berková sloveso *imposer* překládá jako *zajímat* a dále pokračuje zcela věrně originálu, v tom smyslu, že Rousseau s dětmi naopak klidně hovoří, protože před chůvou nemá zábrany. Zůstává tak významově blíže originálu a její věta je pochopitelná.

8. 5. 3. Závěr V. části

Výrazné pozměňování smyly originálu a časté vynechávky nejsou časté ani v jednom z překladů. Na uvedených úryvcích však vidíme, že k některým nepřesnostech přece jen došlo, a to v obou překladech. V Šafářově překladu objevujeme mylné interpretace o něco častěji než u E. Berkové, některá pasáže u něj postrádají logiku a zavádějí smysl jiným, někdy dokonce opačným směrem.

8. 6.

VI.část:

Reálie v překladech

a) str.90: *Je jouais au mail à Plainpalais avec un de mes camarades appelé Plince. Nous prîmes querelle au jeu, nous nous batîmes et durant le combat il me donna sur la tête nue un coup de mail si bien appliqué qu'une main plus forte il m'eût fait sauter la cervelle.*

K.Š., str.79-80: *Hrál jsem kuličky v Plain-Palais s jedním ze svých druhů jménem Plince. Za hry jsme se pohádali, byli jsme se a za bitky zasadil mi paličkou do obnažené hlavy ránu tak dobře mířenou, že mít silnější ruku, byl by mi vyrazil mozek*

E.B., str.78: *S jedním ze svých kamarádů, který se jmenoval Plince, jsme v ženevské čtvrti Plain-Palais hráli hru, při níž se palicí š'ouchá do dřevěných koulí. Během hry jsme se pohádali, začali jsme se prát a on mi do hlavy zasadil palicí ránu tak přesnou, že mít silnější ruku, byl by mi vyrazil mozek.*

b) str.95: *Le précieux far niente fut la première et la principale de ces jouissances que je voulus savourer ...*

K.Š., str.85: *Drahocenné far niente bylo prvním a hlavním z těchto požitků, jež jsem chtěl vychutnávat ...*

E.B., str.84: *Drahocenné nicnedělání bylo tím prvním a nejdůležitějším z požitků, které jsem chtěl ve vši sladkosti vychutnat...*

c) str.96: *J'entrepris de faire la Flora petrinsularis et de décrire toutes les plantes de l'île sans en omettre une seul, ...*

K.Š., str.86-87: *Usmyslil jsem si sepsat Floru Petrinsularis a popsat všechny rostliny ostrova a nevynechat jedině, ...*

E.B., str.85: *Rozhodl jsem se vytvořit Floru Petrinsularis, tedy jakýsi soubor flóry na ostrově svatého Petra, a bez vynechání jedině popsat všechny rostliny na ostrově tak podrobně, ...*

d) str.120: *Tout d'un coup âgé de soixante-cinq ans passé, privé de peu de mémoire que j'avais et des forces qui me restaient pour courir la campagne, sans guide, sans livres, sans jardin, sans herbier, repris de cette folie, mais avec plus d'ardeur encore que j'en eus en m'y livrant pour la première fois; me voilà sérieusement occupé du sage projet d'apprendre par coeur tout le Regnum vegetabile de Murray et de connaître toutes les plantes sur la terre.*

K.Š., str.112: *Tu najednou, ve věku více než šedesáti pěti let, zbaven té trochy paměti, kterou jsem měl, a sil, které mi zůstaly, abych běhal polích, bez průvodce, bez knih, bez zahrady, bez herbáře, byl jsem jat tímto šílenstvím, ale s ještě větší horlivostí, než když jsem se mu oddal poprvé; proto jsem se vážně zaměstnával moudrým nápadem naučit se nazpaměť celému Murrayovu Regnum vegetabile a poznat všechny známé rostliny na zemi.*

E.B., str.108: *Najednou mi bylo přes šedesát pět let, nezbývala mi ani ta trocha paměti, co jsem dříve měl, ani síly běhat po kraji jako dřív, byl jsem bez průvodce, bez knih, bez zahrady, bez herbáře a znovu jsem se ponořil do toho šílenství, tentokrát ještě s větší vervou než poprvé; najednou jsem se vážně zabýval moudrým nápadem naučit se nazpaměť celou knihu Regnum vegetabile od Murrye a poznat všechny známé rostliny na zemi.*

e) str.124: *... ceux qui vous verront faire, vous prenant pour un frater, vous demanderont des herbes pour guérir...*

K.Š., str.116: *... ti, kdo vás uhlídají, budou vás považovat za frátera a budou žádat na vás koření na vyléčení ...*

E.B., str.115: *... ti, co vás tak uvidí, vás budou považovat za felčara a budou vás žádat o byliny na vyléčení...*

(Pozn.: *frater: garçon chirurgien - Dictionnaire de l'Académie 1762⁴⁵*)

8. 6. 1. Závěr IV. části

Na uvedených příkladech jsou markantní obě strategie, které překladatelé volí při řešení překladu reálií. K. Šafář reálie nevysvětluje ani nenaturalizuje, což například v úryvku a) působí nelogicky a nesrozumitelně. V úryvku e) K. Šafář pouze přepisuje francouzský výraz do české podoby a zamlžuje tak smysl celé věty. V ostatních případech není explicitace nutná, protože smysl zůstává zřejmý.

E. Berková volí strategii vnitřní vysvětlivky, která působí nenásilně a napomáhá lepšímu pochopení kontextu. K. vysvětlení může někdy dojít na úkor exotičnosti a expresivity originálu, jak je tomu například v případě překladu italského výrazu *far niente* do češtiny.

9. Závěr

V závěrečné části práce bychom chtěli shrnout hlavní rysy a tendence obou překladů a ve stručnosti nastínit strategie překladatelů.

Překlad Karla Šafáře se vyznačuje značnou věrností originálu. Věrnost se týká jak slovní zásoby a volby výrazu, tak větné struktury, což je z dnešního hlediska jeho nejzávažnější nevýhodou. Věrnost je patrná také ve snaze o napodobení rytmu textu.

Šafářovi neuniká vliv etymologie na význam slova, výraz hledá s ohledem na celkový kontext díla a zároveň se snaží, aby zapadal i do celého Rousseauova filozofického systému. Klíčová slova si v překladu zachovávají význam i naléhavost původního textu.

Tato doslovnost se projevuje také při převodu metafor a sémantických polí originálu do českého textu. Karel Šafář ve většině případů respektuje obraznost, na některých místech ji dokonce mírně přehání, přičemž ovšem nijak výrazně nevybočuje z Rousseauovy metaforiky.

Zachovávání větné struktury originálu není dodržováno důsledně v překladu gramatické kategorie osoby a čísla. Poměrně častým použitím 1. osoby (eventuálně 2. osoby) plurálu překladatel implicitně narušuje autorovu ostentativně deklarovanou samotu a příliš zdůrazňuje adresnost textu.

Co se týče intenzifikace a zevšeobecnění, Karel Šafář je věrný původní struktuře věty a respektuje také opakování negací, což se jako typický znak francouzského řečnického stylu do českého textu nehodí. Tato strategie opakování je použita i v případech, kde originál zintenzivňuje jinými prostředky.

Převod rytmu originálu do překladu je při snaze zachovat celkovou věrnost textu dosti obtížné. I přesto je v překladu Karla Šafáře patrná snaha na exponovaných místech rytmus prózy harmonizovat s obsahem výpovědi. Překladatel si pomáhá také využitím eufonických efektů.

I přes zdůrazňovanou snahu o věrnost dochází v překladu Karla

Šafáře k některým opomenutím a pozměnění významu. V některých případech je nepřesnost způsobena doslovným překladem.

Překlad reálií se v naší analýze jeví jako okrajová záležitost, nicméně můžeme konstatovat, že Karel Šafář cizí sociokulturní kontext čtenáři nevysvětluje. Jeho přístup, až na zmíněnou výjimku, nijak neruší, protože nesnižuje srozumitelnost.

Úsilí o naprostou věrnost originálu je na některých místech překladu na obtíž. Negativně se projevuje především při překladu idiomů a ustálených slovních spojení, brání také přirozenému rozvinutí české větné struktury. Snaha o uchopení celého významu slova i s jeho konotacemi a expresivitou je pro dnešního čtenáře zatěžující a místy se text stává nesrozumitelný, v některých pasážích dokonce přehnaně exaltovaný. I úzkostlivé dodržování, či dokonce přidávání metafor text zbytečně zatěžuje a působí místy až příliš pateticky. Celkově se dá říci, že podporuje expresivitu, ale narušuje přirozenost a plynulost textu.

Překlad Karla Šafáře je vhodný pro zasvěceného čtenáře se zájmem o další prohloubení Rousseauovy filozofie a problematiky jeho pozdního díla, jazykově však dnes již působí poněkud těžkopádně.

Překlad Evy Berkové si naopak nečiní nárok na odhalení a vystižení všech nuancí Rousseauovy slovní zásoby a neklade si za cíl zařadit klíčová slova textu do celkového Rousseauova filozofického rámce. Překladatelka více moduluje, čímž může budít dojem, že oslabuje některá důležitá sémantická pole, místo výrazů s obrazným potenciálem se na několika místech stopově objeví spíše slova neutrální.

Překladatelka úzkostlivě nelpí na původních větných strukturách a dodržování původních gramatických kategorií. Tak je tomu v případě převodu trpného rodu do činného, kdy Eva Berková uvádí postavu „já“ do pozice aktivního činitele děje a pasivitu nekompensuje jinými výrazovými prostředky. Za oslabení energičnosti autorova rozhodnutí bojovat se svým utrpením můžeme považovat i změny výzvy v 1. osobě plurálu

v oznamovací větu, kterých Berková užívá téměř systematicky. Dynamika a živost textu je poněkud porušena převedením narativního přítomného času do času minulého.

Rytmizace prózy je v překladu Evy Berkové o něco méně výrazná než v prvním překladu, je však třeba zdůraznit, že i zde jsou ve většině případů vhodně využívány vnitřní rýmy a další prostředky hláskové instrumentace.

Při překladu reálií volí Eva Berková strategii vnitřní vysvětlivky, která působí nenásilně a napomáhá lepšímu pochopení kontextu.

Některé nepřesnosti v překladu Evy Berkové jsou vyváženy plynulostí a čtivostí textu. Ve volbě výrazů se sice překladatelka někdy drží v obecnější rovině a v některých momentech oslabuje expresivitu, ale celkový význam a vyznění textu nejsou výrazně ohroženy. V mnoha případech je tak její překlad srozumitelnější a vstřícnější ke čtenáři. Celkově lze říci, že text zní přirozeněji, což je jistě do určité míry dáno také skutečností, že vznikl v současnosti. Překlad Evy Berkové je pochopitelný a čtivý i pro dnešního, do rousseauovské problematiky většinou nezasvěceného čtenáře.

10. Résumé

Úkolem této diplomové práce bylo porovnat dva existující české překlady Rousseauova díla *Les Rêveries du promeneur solitaire*. Jedná se o překlad z roku 1913 od Karla Šafáře, upravený a znovu vydaný v roce 1962, a překlad z roku 2002, jehož autorkou je Eva Berková.

V první fázi práce jsme se zaměřili na rozbor jednotlivých kapitol – Procházek, ve kterém jsme se věnovali jazkovým a stylistickým prostředkům autora sdělení. Z analýzy jsme pak vycházeli při samotném srovnávání excerpovaného materiálu obou překladů a na jejím základě jsme se zaměřily na přesnost překladového výrazu, především klíčových slov díla, převod metaforiky a důležitých sémantických polí, volnost a věrnost při převodu větných struktur a dalších gramatických kategorií, a dále na zachování rytmu a eufonických prostředků. V posledních dvou kapitolách jsou pak zmíněny vynechávky, případy, ve kterých došlo k pozměnění smyslu, a strategie při překladu reálií.

V závěru práce konstatujeme, že oba překladatelé v zásadě převedli jádro Rousseauova sdělení a zachovali hlavní charakteristiky stylu, včetně typické obraznosti a expresivity. Překlad Karle Šafáře je přitom vzhledem k přesnosti ve volbě výrazu vhodný pro zasvěceného čtenáře se zájmem o další prohloubení znalosti Rousseauovy filozofie a problematiky jeho pozdního díla. Jazykově však dnes již působí poněkud těžkopádně až nesrozumitelně, a to především archaickými slovesnými tvary a lpěním na větné struktuře originálu. V překladu Evy Berkové jsou některé drobné nepřesnosti ve volbě klíčových slov a převodu sémantických polí vyváženy plynulostí textu. Její překlad je pochopitelný a čtivý i pro dnešního, do rousseauovské problematiky většinou nezasvěceného čtenáře.

Résumé en français

Le but de ce travail est de comparer deux traductions tchèques existants de l'œuvre *Les Rêveries du promeneur solitaire* de J.-J. Rousseau. Il s'agit de la traduction de Karel Šafář datant de 1913, modifiée et rééditée en 1962, et de celle de 2002 dont l'auteur est Eva Berková.

Au cours de la première phase du travail nous nous sommes concentrés sur l'analyse de l'oeuvre faite Promenade par Promenade, consacrée aux moyens lexicaux et stylistiques utilisés par l'auteur pour faire passer son message. Les résultats de cette analyse nous a permis d'aborder la comparaison même de deux textes qui vise surtout le choix du lexique – avec l'accent sur la traduction des mots-clé, le style métaphorique et les champs sémantiques, la construction de la phrase et les autres catégories grammaticales. Ensuite nous avons prêté attention au rythme et aux moyens euphoniques; dans les deux dernières chapitres nous avons mentionné des omissions des traducteurs, leurs interprétations erronées du sens et leurs stratégies concernant la traduction des traits caractéristiques de la culture.

En conclusion nous constatons, que les deux traducteurs ont réussi à saisir le propre du texte et qu'ils ont respecté les caractéristiques principales du style de l'auteur avec ses images et son expressivité. Vu la précision du choix du lexique de Karel Šafář nous supposons que sa traduction convient plutôt à un public initié à l'oeuvre de J.J. Rousseau et qu'elle aide à approfondir la connaissance de la vision philosophique de cet auteur. Néanmoins, sa langue et son style nous apparaissent par moments comme imperceptible, cela surtout à cause des formes du verbe archaïques et des construction de phrases trop proches des structures françaises du texte originel. Même si dans la traduction d'Eva Berková apparaissent quelques imprécisions concernant les équivalents des mots-clé elles sont compensées par la fluidité et la souplesse de son texte. Sa traduction est compréhensible et facilement abordable même pour un lecteur d'aujourd'hui, qui est dans la plupart de cas non-initié à la problématique rousseauiste.

Bibliografie

1. Primární literatura

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Les Rêveries u promeneur solitaire*. Paris: Editions Gallimard, 1972

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Dumy samotářského chodce na desíti procházkách*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1913, přeložil Karel Šafář (první překlad)

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Dumy samotářského chodce*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962, přeložil Karel Šafář; odpovědná redaktorka Eva Streibingerová, předmluva Jan Navrátil (upravený první překlad)

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Sny samotářského chodce*. Praha: Nakladatelství K+D Svoboda, 2002, přeložila Eva Berková, odpovědný redaktor Ondřej Kafka, předmluva Ondřej Kafka (druhý překlad)

2. Sekundární literatura

BARGUILLET, F. *Rousseau ou l'illusion passionnée. Les Rêveries du promeneur solitaire*. Paris: Presse universitaire de France, 1991

COZ, M. *Jean-Jacques Rousseau*. Paris: Vuibert studio, 1997

COZ, M.; JACOB, F. *Rêveries sans fin. Autour du promeneur solitaire*. Orléans, Paradigme, 1997

DANIELOVÁ, Kateřina. *Analýza překladu Rousseauovy rozpravy o vědách a umění*. Diplomová bakalářská práce, Univerzita Karlova, fakulta filozofická, Ústav translologie, Praha, 2003

DELOFFRE, F. *Sur le vocabulaire de Rousseau (Rêveries, V-X)*.

L'Information grammatical n° 25.3.1985, str. 23-27

GILOT, M. ; SGARD, J. a kol. *Le vocabulaire du sentiment dans l'oeuvre de J.-J. Rousseau*. Genève - Paris : Edition Slatkine, 1980

HALADA, J. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949 – 2006*. Praha: Libri, 2007

HRALA M. a kol. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002

LARTHOMAS, P. *Les Rêveries du promeneur solitaire (langue et style d'un passage de la 1ère Promenade)*. L'Information grammatical n° 25.3.1985, str. 20-22

LEVÝ, J. *České teorie překladu*. Praha, 1957

Lexikon české literatury 4/4 S-T. Praha: Nakladatelství Akademia, 2001

MARIE, D. *Les Rêveries du promeneur solitaire de Jean-Jacques Rousseau*, Paris: Bertrand-Lacoste, 1997

MAY, G. *Rousseau par lui-même*, Paris: Edition du seuil, 1961

Ottův slovník naučný. Praha: Paseka/Argo, 1998

PECHAR, J.: *Otázky literárního překladu*. Praha, 1986

POPOVIČ, A. *Originál – preklad. Interpretačná terminologia*. Bratislava, 1983

POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu. Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava, 1975

- RAYMOND, M. *Jean-Jacques Rousseau. La quête du soi et la rêverie*, Genève: Librairie Droz, 1967
- SCHNITZ, A. *Etat présent des travaux sur J.-J. Rousseau*. Paris – New York: 1941
- STAROBINSKI, J. *La transparence et l'obstacle*, Paris: Gallimard, 1977
- ŠALDA, F. X. *Duše a dílo. Podobizny a medailony*. Praha: Melantrich, 1950
- TOURY, G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1995
- TRITTER, J.-L. a kol. *Les Rêveries du promeneur solitaire. Jean-Jacques Rousseau*. Ellipses, éditions marketing S.A., 1997
- TROUSSON, R. *Jean-Jacques Rousseau*, Paris: Editions Tallandier, 2003
- VESELÝ, J. *České překlady z francouzské literatury 18.století*. *Translatologica Pragensia* I, str.113 - 121
- VESELÝ, J. *Dějiny a současnost překladu*. *Translatologica Pragensia* V, str. 73-77
- VESELÝ, J. *Jean-Jacques Rousseau a problém préromantismu*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1985
- VESELÝ, J. *Minulost a současnost českého překladu I, II*. Tvar 15
- VESELÝ, J. *Studie z francouzského osvícenství*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003
- VESELÝ, J. *Šalda a Rousseau*. *Slavia*, roč.53,1984 č.1, str.51-58

Periodika:

- Česká kultura*. Ročník 1, sešit 1 – 24, Praha, 1913
- České slovo*. Rok 1913, leden, únor 1914
- Hlídky*. Ročník XXX, Brno, 1913
- Květy*. Ročník XXXV – 1. pololetí a 2. pololetí, Praha, 1913
- Květy*. Ročník XXXVI – 1. pololetí, Praha, 1914
- Národní listy*. Rok 1913
- Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální*. Ročník XX, Praha, 1913
- Máj*. Ročník XI, sešit 1 – 52, Praha, 1913
- Máj*. Ročník XII, sešit 1 – 25, Praha, 1914
- Přehled revuí. Rozhledy po kulturním světě českém i cizím*. Ročník IX, číslo 1 – 20, Praha, 1913
- Tvar*. Ročník14, číslo 4. Praha, 2003
- Volné směry. Umělecký měsíčník*. Ročník XVII, Praha, 1913

Abstrakt

Rigorózní práce si klade za cíl srovnat dva existující české překlady díla *Les Rêveries du promeneur solitaire* Jeana-Jacquesa Rousseaua. Jedná se o překlad Karla Šafáře v reedici z roku 1962 a vydání přeložené Evou Berkovou z roku 2002

Teoretická část práce se zabývá dobovým kontextem vzniku překladů tohoto díla u nás a krátce srovnává první vydání z roku 1913 s reedicí z roku 1962.

Samotné srovnání překladů je uvedeno podrobnou analýzou výrazových prostředků, které vyjadřují autorovy prožitky na jednotlivých procházkách a přibližují i jeho duševní rozpoložení v době vzniku díla.

Na základě tohoto rozboru je srovnáván excerpovaný materiál obou překladů, přičemž je kladen důraz na přesnost překladového výrazu, především klíčových slov díla, převod metaforiky a důležitých sémantických polí, volnost a věrnost při převodu větných struktur a dalších gramatických kategorií, a dále na zachování rytmu a eufonických prostředků, vynechávky a případy, kdy došlo k pozměnění smyslu. Zmíněna je i strategie při překladu reálií.

Abstract

The dissertation aims at comparing the two existing translations of *Jean-Jacques Rousseau's Les Rêveries du promeneur solitaire* – translation by Karel Šafář in the edition of 1962 and that by Eva Berková of 2002.

The theoretical part looks at historical context within which the translations were created and briefly compares the first edition of 1913 with the edition issued in 1962.

The comparison itself opens with a thorough analysis of means of expression which verbalize feelings the author experienced on his walks and offer a closer look at his state of mind at the point when he was writing his work.

The analysis served as a basis for comparison of excerpts taken from both translations, the emphasis being laid on accuracy in translation, particularly that of key words, translation of figurative expressions and important semantic fields, degree of closeness to the sentence structures and grammatical categories of the original as well as on delivery of the rhythm and euphonic means, omissions, and cases whereby the meaning shifted. The strategy applied to translation of historical facts and context is also mentioned.